ฯ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

ขุทฺทกนิกาเย

อุทานปาฬิ

๑. โพธิวคฺโค

๑. ปฐมโพธิสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวที [วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวที (สฺยา. ปี. ก.)]ฯ อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา รตฺติยา ปฐมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมํ สาธุกํ มนสากาสิ –

‘‘อิติ อิมสฺมึ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, ยทิทํ – อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหตี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา,
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส;
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา,
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺม’’นฺติฯ ปฐมํ;

๒. ทุติยโพธิสุตฺตํ

๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวทีฯ อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปฏิโลมํ สาธุกํ มนสากาสิ –

‘‘อิติ อิมสฺมึ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ, ยทิทํ – อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ, ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา,
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส;
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา,
ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวที”ติฯ ทุติยํ;

๓. ตติยโพธิสุตฺตํ

๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวทีฯ อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมปฏิโลมํ สาธุกํ มนสากาสิ –

“อิติ อิมสฺมิํ สติ อิทํ โหติ, อิมสฺสุปฺปาทา อิทํ อุปฺปชฺชติ, อิมสฺมิํ อสติ อิทํ น โหติ, อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุชฺฌติ; ยทิทํ – อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ, วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ, นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ, สฬายตนปจฺจยา ผโสฺส, ผสฺสปจฺจยา เวทนา, เวทนาปจฺจยา ตณฺหา, ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยา ภโว, ภวปจฺจยา ชาติ, ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติฯ

“อวิชฺชาย เตฺวว อเสสวิราคนิโรธา สงฺขารนิโรโธ, สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ, วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ, นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ, สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ, ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ, เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ , ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ, อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ, ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ, ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา นิรุชฺฌนฺติฯ เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตี”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา,
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส;
วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ,
สูริโยว [สุริโยว (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] โอภาสยมนฺตลิกฺข”นฺติฯ ตติยํ;

๔. หุํหุงฺกสุตฺตํ

๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร อชปาลนิโคฺรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวทีฯ อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐาสิฯ

อถ โข อญฺญตโร หุํหุงฺกชาติโก [หุหุงฺกชาติโก (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กิตฺตาวตา นุ

โข, โภ โคตม, พฺราหฺมโณ โหติ, กตเม จ ปน พฺราหฺมณกรณา [พฺราหฺมณการกา (ก.)] ธมฺมา’’ติ?

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“โย พฺราหฺมโณ พาหิตปาปธมฺโม,
นิหุํหุโงฺก [นิหุหุโงฺก (สี. สฺยา. กํ ปี.)] นิกฺกสาโว ยตตฺโต;
เวทนฺตคู วูสิตพฺรหฺมจริโย,
ธเมฺมน โส พฺรหฺมวาทํ วเทยฺย;
ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก’’ติฯ จตุตฺถํ;

๕. พฺราหฺมณสุตฺตํ

๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ สาริปุโตฺต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมา จ มหากสฺสโป อายสฺมา จ มหากจฺจาโน [มหากจฺจายโน (สี. ปี. ก.)] อายสฺมา จ มหาโกฎฺฐิโก อายสฺมา จ มหากปฺปิโน อายสฺมา จ มหาจุโนฺท อายสฺมา จ อนุรุโทฺธ อายสฺมา จ เรวโต อายสฺมา จ นโนฺท [อานโนฺท (สี. ปี.)] เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ ฯ

อทฺทสา โข ภควา เต อายสฺมเนฺต ทูรโตว อาคจฺฉเนฺต; ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “เอเต, ภิกฺขเว, พฺราหฺมณา อาคจฺฉนฺติ; เอเต, ภิกฺขเว, พฺราหฺมณา อาคจฺฉนฺตี’’ติฯ เอวํ วุเตฺต, อญฺญตโร พฺราหฺมณชาติโก ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, พฺราหฺมโณ โหติ, กตเม จ ปน พฺราหฺมณกรณา ธมฺมา’’ติ?

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“พาหิตฺวา ปาปเก ธเมฺม, เย จรนฺติ สทา สตา;
ขีณสํโยชนา พุทฺธา, เต เว [เตว (สี.)] โลกสฺมิ พฺราหฺมณา’’ติฯ ปญฺจมํ;

๖. มหากสฺสปสุตฺตํ

๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปิปฺปลิคุหายํ [ปิปฺผลิคุหายํ (สฺยา.), สิมฺพลิคุหายํ (ก.)] วิหรติ อาพาธิโก [อาพาธิโก โหติ (สฺยา. ปี.)] ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป อปเรน สมเยน ตมฺหา อาพาธา วุฎฺฐาสิฯ อถ โข อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ตมฺหา อาพาธา วุฎฺฐิตสฺส เอตทโหสิ – “ยํนูนาหํ ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิเสยฺย’’นฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ เทวตาสตานิ อุสฺสุกฺกํ อาปนฺนานิ โหนฺติ อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ปิณฺฑปาตปฎิลาภายฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ตานิ ปญฺจมตฺตานิ เทวตาสตานิ ปฎิกฺขิปิตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ – เยน ทลิทฺทวิสิขา กปณวิสิขา เปสการวิสิขาฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ราชคเห ปิณฺฑาย จรนฺตํ เยน ทลิทฺทวิสิขา กปณวิสิขา เปสการวิสิขาฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อนญฺญโปสิมญฺญาตํ, ทนฺตํ สาเร ปติฏฺฐิตํ;
ขีณาสวํ วนฺตโทสํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณ”นฺติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. อชกลาปกสุตฺตํ

๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ปาวายํ [ปาฏลิยํ (ปี.)] วิหรติ อชกลาปเก เจติเย, อชกลาปกสฺส ยกฺขสฺส ภวเนฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา รตฺตนฺธการติมิสายํ อโพฺภกาเส นิสิโนฺน โหติ; เทโว จ เอกเมกํ ผุสายติฯ อถ โข อชกลาปโก ยโกฺข ภควโต ภยํ ฉมฺภิตตฺตํ โลมหํสํ อุปฺปาเทตุกาโม เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต อวิทูเร ติกฺขตฺตุํ “อกฺกุโล ปกฺกุโล”ติ อกฺกุลปกฺกุลิกํ อกาสิ – “เอโส เต, สมณ, ปิสาโจ”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยทา สเกสุ ธเมฺมสุ, ปารคู โหติ พฺราหฺมโณ;
อถ เอตํ ปิสาจญฺจ, ปกฺกุลญฺจาติวตฺตตี”ติฯ สตฺตมํ;

๘. สงฺคามชิสุตฺตํ

๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สงฺคามชิ สาวตฺถึ อนุปฺปโตฺต โหติ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ อโสฺสสิ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา – “อยฺย กิร สงฺคามชิ สาวตฺถึ อนุปฺปโตฺต”ติฯ สา ทารกํ อาทาย เชตวนํ อคมาสิฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สงฺคามชิ อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา เยนายสฺมา สงฺคามชิ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สงฺคามชิํ เอตทโวจ – “ขุทฺทปุตฺตญฺหิ [ขุทฺทปุตฺตามฺหิ (สี.)], สมณ, โปส ม”นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา สงฺคามชิ ตุณฺหี อโหสิฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา อายสฺมนฺตํ สงฺคามชิํ เอตทโวจ – “ขุทฺทปุตฺตญฺหิ, สมณ, โปส ม”นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา สงฺคามชิ ตุณฺหี อโหสิฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา อายสฺมนฺตํ สงฺคามชิํ เอตทโวจ – “ขุทฺทปุตฺตญฺหิ, สมณ, โปส ม”นฺติฯ ตติยมฺปิ โข อายสฺมา สงฺคามชิ ตุณฺหี อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา ตํ ทารกํ อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุรโต นิกฺขิปิตฺวา ปกฺกามิ [ปกฺกมิ (ก.) เอวมุปริปิ] – “เอโส [เอส (สี. ก.)] เต, สมณ, ปุโตฺต; โปส น”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา สงฺคามชิ ตํ ทารกํ เนว โอโลเกสิ นาปิ อาลปิฯ อถ โข อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกา อวิทูรํ [อวิทูเร (สฺยา. ปี.)] คนฺตฺวา อปโลเกนฺตี อทฺทส อายสฺมนฺตํ สงฺคามชิํ ตํ ทารกํ เนว โอโลเกนฺตํ นาปิ อาลปนฺตํ, ทิสฺวานสฺสา เอตทโหสิ – “น จายํ สมโณ ปุเตฺตนปิ อตฺถิโก”ติฯ ตโต ปฏินิวตฺติตฺวา ทารกํ อาทาย ปกฺกามิฯ อทฺทสา โข ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อายสฺมโต สงฺคามชิสฺส ปุราณทุติยิกาย เอวรูปํ วิปฺปการํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อายนฺตึ นาภินนฺทติ, ปกฺกมนฺตึ น โสจติ;
สงฺคา สงฺคามชึ มุตฺตํ, ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณ”นฺติฯ อฏฺฐมํ;

๙. ชฏิลสุตฺตํ

๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา คยายํ วิหรติ คยาสีเสฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ชฏิลา สีตาสุ เหมนฺติกาสุ รตฺตีสุ อนฺตรฏฺฐเก หิมปาตสมเย คยายํ อุมฺมุชฺชนฺติปิ นิมุชฺชนฺติปิ, อุมฺมุชฺชนิมุชฺชมฺปิ กโรนฺติ โอสิญฺจนฺติปิ, อคฺคิมฺปิ ชุหนฺติ – “อิมินา สุทฺธี”ติฯ

อทฺทสา โข ภควา เต สมฺพหุเล ชฏิเล สีตาสุ เหมนฺติกาสุ รตฺตีสุ อนฺตรฏฺฐเก หิมปาตสมเย คยายํ อุมฺมุชฺชเนฺตปิ นิมุชฺชเนฺตปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชมฺปิ กโรเนฺต [อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรเนฺตปิ (สี. ปี. ก.)] โอสิญฺจเนฺตปิ อคฺคิมฺปิ ชุหเนฺต – “อิมินา สุทฺธี”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“น อุทเกน สุจี โหตี, พเหฺวตฺถ นฺหายตี [นหายตี (สี.)] ชโน;
ยมฺหิ สจฺจญฺจ ธโมฺม จ, โส สุจี โส จ พฺราหฺมโณ”ติฯ นวมํ;

๑๐. พาหิยสุตฺตํ

๑๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน พาหิโย ทารุจีริโย สุปฺปารเก ปฏิวสติ สมุทฺทตีเร สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อถ โข พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – “เย โข เกจิ โลเก อรหเนฺต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา, อหํ เตสํ อญฺญตโร”ติฯ

อถ โข พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส ปุราณสาโลหิตา เทวตา อนุกมฺปิกา อตฺถกามา พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย เยน พาหิโย ทารุจีริโย เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา พาหิยํ ทารุจีริยํ เอตทโวจ – “เนว โข ตฺวํ , พาหิย, อรหา, นาปิ อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปโนฺนฯ สาปิ เต ปฏิปทา นตฺถิ ยาย ตฺวํ อรหา วา อสฺส [อสฺสสิ (สฺยา. ก.)] อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปโนฺน”ติฯ

“อถ เก จรหิ สเทวเก โลเก อรหเนฺต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปโนฺน”ติ? “อตฺถิ, พาหิย, อุตฺตเรสุ ชนปเทสุ [ชนปเท (สี.)] สาวตฺถิ นาม นครํฯ ตตฺถ โส ภควา เอตรหิ วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธฯ โส หิ, พาหิย, ภควา อรหา เจว อรหตฺตาย จ ธมฺมํ เทเสตี”ติฯ

อถ โข พาหิโย ทารุจีริโย ตาย เทวตาย สํเวชิโต ตาวเทว สุปฺปารกมฺหา ปกฺกามิฯ สพฺพตฺถ เอกรตฺติปริวาเสน เยน สาวตฺถิ เชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู อโพฺภกาเส จงฺกมนฺติฯ อถ โข พาหิโย ทารุจีริโย เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – “กหํ นุ โข, ภเนฺต, เอตรหิ ภควา วิหรติ อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ? ทฎฺฐุกามมฺหา มยํ ตํ ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ”นฺติฯ “อนฺตรฆรํ ปวิโฎฺฐ โข, พาหิย, ภควา ปิณฺฑายา”ติฯ

อถ โข พาหิโย ทารุจีริโย ตรมานรูโป เชตวนา นิกฺขมิตฺวา สาวตฺถึ ปวิสิตฺวา อทฺทส ภควนฺตํ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จรนฺตํ ปาสาทิกํ ปสาทนียํ สนฺตินฺทฺริยํ สนฺตมานสํ อุตฺตมทมถสมถมนุปฺปตฺตํ ทนฺตํ คุตฺตํ ยตินฺทฺริยํ นาคํฯ ทิสฺวาน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต ปาเท สิรสา นิปติตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘เทเสตุ เม, ภนฺเต ภควา, ธมฺมํ; เทเสตุ, สุคโต, ธมฺมํ, ยํ มมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ เอวํ วุตฺเต, ภควา พาหิยํ ทารุจีริยํ เอตทโวจ – ‘‘อกาโล โข ตาว, พาหิย, อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐมฺหา ปิณฺฑายา’’ติฯ

ทุติยมฺปิ โข พาหิโย ทารุจีริโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ทุชฺชานํ โข ปเนตํ, ภนฺเต, ภควโต วา ชีวิตนฺตรายานํ, มยฺหํ วา ชีวิตนฺตรายานํ ฯ เทเสตุ เม, ภนฺเต ภควา, ธมฺมํ; เทเสตุ, สุคโต, ธมฺมํ, ยํ มมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา พาหิยํ ทารุจีริยํ เอตทโวจ – ‘‘อกาโล โข ตาว, พาหิย, อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐมฺหา ปิณฺฑายา’’ติฯ

ตติยมฺปิ โข พาหิโย ทารุจีริโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ทุชฺชานํ โข ปเนตํ, ภนฺเต, ภควโต วา ชีวิตนฺตรายานํ, มยฺหํ วา ชีวิตนฺตรายานํฯ เทเสตุ เม ภนฺเต ภควา, ธมฺมํ; เทเสตุ, สุคโต, ธมฺมํ, ยํ มมสฺส ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขายา’’ติฯ

‘‘ตสฺมาติห เต, พาหิย, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ทิฏฺเฐ ทิฏฺฐมตฺตํ ภวิสฺสติ, สุเต สุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, มุเต มุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, วิญฺญาเต วิญฺญาตมตฺตํ ภวิสฺสตี’ติฯ เอวญฺหิ เต, พาหิย, สิกฺขิตพฺพํฯ ยโต โข เต, พาหิย, ทิฏฺเฐ ทิฏฺฐมตฺตํ ภวิสฺสติ, สุเต สุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, มุเต มุตมตฺตํ ภวิสฺสติ, วิญฺญาเต วิญฺญาตมตฺตํ ภวิสฺสติ, ตโต ตฺวํ, พาหิย, น เตน; ยโต ตฺวํ, พาหิย, น เตน ตโต ตฺวํ, พาหิย, น ตตฺถ ; ยโต ตฺวํ, พาหิย, น ตตฺถ, ตโต ตฺวํ, พาหิย, เนวิธ น หุรํ น อุภยมนฺตเรนฯ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสา’’ติฯ

อถ โข พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส ภควโต อิมาย สํขิตฺตาย ธมฺมเทสนาย ตาวเทว อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ

อถ โข ภควา พาหิยํ ทารุจีริยํ อิมินา สํขิเตฺตน โอวาเทน โอวทิตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต พาหิยํ ทารุจีริยํ คาวี ตรุณวจฺฉา อธิปติตฺวา [อธิปาเตตฺวา (สี. สฺยา. ปี.), อธิปาติตฺวา (ก.)] ชีวิตา โวโรเปสิฯ

อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ นครมฺหา นิกฺขมิตฺวา อทฺทส พาหิยํ ทารุจีริยํ กาลงฺกตํ [กาลกตํ (สี. สฺยา. กํ.)]; ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘คณฺหถ, ภิกฺขเว, พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส สรีรกํ; มญฺจกํ อาโรเปตฺวา นีหริตฺวา ฌาเปถ; ถูปญฺจสฺส กโรถฯ สพฺรหฺมจารี โว, ภิกฺขเว, กาลงฺกโต’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส สรีรกํ มญฺจกํ อาโรเปตฺวา นีหริตฺวา ฌาเปตฺวา ถูปญฺจสฺส กตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘ทฑฺฒํ, ภนฺเต, พาหิยสฺส ทารุจีริยสฺส สรีรํ, ถูโป จสฺส กโตฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ? ‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, พาหิโย ทารุจีริโย ปจฺจปาทิ ธมฺมสฺสานุธมฺมํ; น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิฯ ปรินิพฺพุโต, ภิกฺขเว, พาหิโย ทารุจีริโย’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยตฺถ อาโป จ ปถวี, เตโช วาโย น คาธติ;
น ตตฺถ สุกฺกา โชตนฺติ, อาทิโจฺจ นปฺปกาสติ;
น ตตฺถ จนฺทิมา ภาติ, ตโม ตตฺถ น วิชฺชติฯ

“ยทา จ อตฺตนาเวทิ [เวธี (ก.)], มุนิ โมเนน พฺราหฺมโณ;
อถ รูปา อรูปา จ, สุขทุกฺขา ปมุจฺจตี’’ติฯ ทสมํ;

(อยมฺปิ อุทาโน วุโตฺต ภควตา อิติ เม สุตนฺติฯ) [( ) สฺยามโปตฺถเก นตฺถิ]

โพธิวโคฺค ปฐโม นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ตโย โพธิ จ หุํหุโงฺก [ตโย จ โพธิ นิโคฺรโธ (สพฺพตฺถ)], พฺราหฺมโณ [เต เถรา (สี. สฺยา. ปี.), เถโร (ก.)] กสฺสเปน จ;
อช [ปาวาย (สี. สฺยา.), ปาฏลิยํ (ปี.), ปาวา (ก.)] สงฺคาม ชฏิลา, พาหิเยนาติ เต ทสาติฯ

๒. มุจลินฺทวโคฺค

๑. มุจลินฺทสุตฺตํ

๑๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร มุจลินฺทมูเล ปฐมาภิสมฺพุโทฺธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวทีฯ

เตน โข ปน สมเยน มหา อกาลเมโฆ อุทปาทิ สตฺตาหวทฺทลิกา สีตวาตทุทฺทินีฯ อถ โข มุจลิโนฺท นาคราชา สกภวนา นิกฺขมิตฺวา ภควโต กายํ สตฺตกฺขตฺตุํ โภเคหิ ปริกฺขิปิตฺวา อุปริมุทฺธนิ มหนฺตํ ผณํ วิหจฺจ อฎฺฐาสิ – ‘‘มา ภควนฺตํ สีตํ, มา ภควนฺตํ อุณฺหํ, มา ภควนฺตํ ฑํสมกสวาตาตปสรีสป [สิริํสป (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สมฺผโสฺส’’ติฯ

อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฎฺฐาสิฯ อถ โข มุจลิโนฺท นาคราชา วิทฺธํ วิคตวลาหกํ เทวํ วิทิตฺวา ภควโต กายา โภเค วินิเวเฐตฺวา สกวณฺณํ ปฏิสํหริตฺวา มาณวกวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา ภควโต ปุรโต อฎฺฐาสิ ปญฺชลิโก ภควนฺตํ นมสฺสมาโนฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘สุโข วิเวโก ตุฎฺฐสฺส, สุตธมฺมสฺส ปสฺสโต;
อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลเก, ปาณภูเตสุ สํยโมฯ

‘‘สุขา วิราคตา โลเก, กามานํ สมติกฺกโม;
อสฺมิมานสฺส โย วินโย, เอตํ เว ปรมํ สุข’’นฺติฯ ปฐมํ;

๒. ราชสุตฺตํ

๑๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกนฺตานํ อุปฎฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘โก นุ โข, อาวุโส, อิเมสํ ทฺวินฺนํ ราชูนํ มหทฺธนตโร วา มหาโภคตโร วา มหาโกสตโร วา มหาวิชิตตโร วา มหาวาหนตโร วา มหพฺพลตโร วา มหิทฺธิกตโร วา มหานุภาวตโร วา ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร, ราชา วา ปเสนทิ โกสโล’’ติ? อยญฺจรหิ เตสํ ภิกฺขูนํ อนฺตรากถา โหติ วิปฺปกตาฯ

อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฎฺฐิโต เยนุปฎฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘กาย นุตฺถ, ภิกฺขเว, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา’’ติ?

‘‘อิธ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกนฺตานํ อุปฎฺฐานสาลายํ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘โก นุ โข, อาวุโส, อิเมสํ ทฺวินฺนํ ราชูนํ มหทฺธนตโร วา มหาโภคตโร วา มหาโกสตโร วา มหาวิชิตตโร วา มหาวาหนตโร วา มหพฺพลตโร วา มหิทฺธิกตโร วา มหานุภาวตโร วา ราชา วา มาคโธ เสนิโย พิมฺพิสาโร, ราชา วา ปเสนทิ โกสโล’ติ? อยํ โข โน, ภเนฺต, อนฺตรากถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปโตฺต’’ติฯ

‘‘น เขฺวตํ, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ ปติรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ ยํ ตุเมฺห เอวรูปึ กถํ กเถยฺยาถฯ สนฺนิปติตานํ โว, ภิกฺขเว, ทฺวยํ กรณียํ – ธมฺมี วา กถา อริโย วา ตุณฺหีภาโว’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยญฺจ กามสุขํ โลเก, ยญฺจิทํ ทิวิยํ สุขํ;
ตณฺหกฺขยสุขเสฺสเต , กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิ’’นฺติฯ ทุติยํ;

๓. ทณฺฑสุตฺตํ

๑๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา กุมารกา อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ เชตวนํ อหึ ทเณฺฑน หนนฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ภควา สมฺพหุเล กุมารเก อนฺตรา จ สาวตฺถึ อนฺตรา จ เชตวนํ อหึ ทเณฺฑน หนเนฺต ฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘สุขกามานิ ภูตานิ, โย ทเณฺฑน วิหึสติ;
อตฺตโน สุขเมสาโน, เปจฺจ โส น ลภเต สุขํฯ

‘‘สุขกามานิ ภูตานิ, โย ทเณฺฑน น หึสติ;
อตฺตโน สุขเมสาโน, เปจฺจ โส ลภเต สุข’’นฺติฯ ตติยํ;

๔. สกฺการสุตฺตํ

๑๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อญฺญติตฺถิยา ปน ปริพฺพาชกา อสกฺกตา โหนฺติ อครุกตา อมานิตา [น อปจิตา (สฺยา. ปี.)] อปูชิตา อนปจิตา, น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อถ โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ภควโต สกฺการํ อสหมานา ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ คาเม จ อรเญฺญ จ ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหเสนฺติฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘เอตรหิ, ภเนฺต, ภควา สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต, ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อญฺญติตฺถิยา ปน ปริพฺพาชกา อสกฺกตา อครุกตา อมานิตา อปูชิตา อนปจิตา, น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อถ โข เต, ภเนฺต, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ภควโต สกฺการํ อสหมานา ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ คาเม จ

อรเญฺญ จ ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรเสนฺติ วิเหสนฺ
ตี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“คาเม อรเญฺญ สุขทุกฺขผุโฏฺฐ,
เนวตฺตโต โน ปรโต ทเหถ;
ผุสนฺติ ผสฺสา อุปธึ ปฏิจฺจ,
นิรูปธึ เกน ผุเสยฺยุ ผสฺสา’’ติฯ จตุตฺถํ;

๕. อุปาสกสุตฺตํ

๑๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร อิจฺฉานงฺคลโก อุปาสโก สาวตฺถึ อนุปฺปโตฺต โหติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อถ โข โส อุปาสโก สาวตฺถิยํ ตํ กรณียํ ตีเรตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ อุปาสกํ ภควา เอตทโวจ – “จิรสฺสํ โข ตฺวํ, อุปาสก, อิมํ ปริยายมกาสิ ยทิทํ อิธาคมนายา’’ติฯ

“จิรปฏิกาหํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุกาโม, อปิ จาหํ เกหิจิ เกหิจิ กิจฺจกรณีเยหิ พฺยาวโฏฯ เอวาหํ นาสกฺขิํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สุขํ วต ตสฺส น โหติ กิญฺจิ,
สงฺขาตธมฺมสฺส พหุสฺสุตสฺส;
สกิญฺจนํ ปสฺส วิหญฺญมานํ,
ชโน ชนสฺมิํ ปฏิพนฺธรูโป’’ติฯ ปญฺจมํ;

๖. คพฺภินีสุตฺตํ

๑๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส ปริพฺพาชกสฺส ทหรมาณวิกา ปชาปติ โหติ คพฺภินี อุปวิชญฺญาฯ อถ โข สา ปริพฺพาชิกา ตํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – “คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, เตลํ อาหร, ยํ เม วิชาตาย ภวิสฺสตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต, โส ปริพฺพาชโก ตํ ปริพฺพาชิกํ เอตทโวจ – “กุโต ปนาหํ, โภติ [โภติยา (สฺยา. ปี. ก.)], เตลํ อาหรามี’’ติ? ทุติยมฺปิ โข สา ปริพฺพาชิกา ตํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – “คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, เตลํ อาหร, ยํ เม วิชาตาย ภวิสฺสตี’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข โส ปริพฺพาชิโก ตํ ปริพฺพาชิกํ เอตทโวจ – “กุโต ปนาหํ, โภติ, เตลํ อาหรามี’’ติ? ตติยมฺปิ โข สา ปริพฺพาชิกา ตํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจ – “คจฺฉ ตฺวํ, พฺราหฺมณ, เตลํ อาหร, ยํ เม วิชาตาย ภวิสฺสตี’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส โกฏฺฐาคาเร สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สปฺปิสฺส วา เตลสฺส วา ยาวทตฺถํ ปาตุํ ทียติ [ทิยฺยติ (สี. ก.)], โน นีหริตุํฯ

อถ โข ตสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอตทโหสิ – “รโญฺญ โข ปน ปเสนทิสฺส โกสลสฺส โกฏฺฐาคาเร สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา สปฺปิสฺส วา เตลสฺส วา ยาวทตฺถํ ปาตุํ ทียติ, โน นีหริตุํฯ ยํนูนาหํ รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส โกฏฺฐาคารํ คนฺตฺวา เตลสฺส ยาวทตฺถํ ปิวิตฺวา ฆรํ อาคนฺตฺวา อุจฺฉทฺทิตฺวาน [อุคฺคิริตฺวาน (สี. สฺยา. ปี.), อุจฺฉทิตฺวา (สี. สฺยา. อฏฺฐ.), อุจฺฉฑฺฑิตฺวาน (ก.)] ทเทยฺยํ, ยํ อิมิสฺสา วิชาตาย ภวิสฺสตี”ติฯ

อถ โข โส ปริพฺพาชโก รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส โกฏฺฐาคารํ คนฺตฺวา เตลสฺส ยาวทตฺถํ ปิวิตฺวา ฆรํ อาคนฺตฺวา เนว สโกฺกติ อุทฺธํ กาตุํ, น ปน อโธฯ โส ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ [ติปฺปาหิ (สฺยา.)] ขราหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุโฏฺฐ อาวฏฺฏติ ปริวฏฺฏติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ภควา ตํ ปริพฺพาชกํ ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ ขราหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐํ อาวฏฺฏมานํ ปริวฏฺฏมานํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สุขิโน วต เย อกิญฺจนา,
เวทคุโน หิ ชนา อกิญฺจนา;
สกิญฺจนํ ปสฺส วิหญฺญมานํ,
ชโน ชนสฺมิํ ปฏิพนฺธจิโตฺต” [ปฏิพทฺธจิโตฺต (สฺยา.), ปฏิพนฺธรุโป (?)] ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. เอกปุตฺตกสุตฺตํ

๑๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตรสฺส อุปาสกสฺส เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลงฺกโต โหติฯ

อถ โข สมฺพหุลา อุปาสกา อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา ทิวา ทิวสฺส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข เต อุปาสเก ภควา เอตทโวจ – “กิํ นุ โข ตุเมฺห, อุปาสกา, อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา อิธูปสงฺกมนฺตา ทิวา ทิวสฺสา”ติ?

เอวํ วุเตฺต, โส อุปาสโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “มยฺหํ โข, ภเนฺต, เอกปุตฺตโก ปิโย มนาโป กาลงฺกโตฯ เตน มยํ อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา อิธูปสงฺกมนฺตา ทิวา ทิวสฺสา”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ปิยรูปสฺสาทคธิตาเส [ปิยรูปสฺสาตคธิตาเส (สี. ปี.)],
เทวกายา ปุถุ มนุสฺสา จ;
อฆาวิโน ปริชุนฺนา,
มจฺจุราชสฺส วสํ คจฺฉนฺติฯ

“เย เว ทิวา จ รโตฺต จ,
อปฺปมตฺตา ชหนฺติ ปิยรูปํ;
เต เว ขณนฺติ อฆมูลํ,

มจฺจุโน อามิสํ ทุรติวตฺต’’นฺติฯ สตฺตมํ;

๘. สุปฺปวาสาสุตฺตํ

๑๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุณฺฑิกายํ [กุณฺฑิยายํ (สี. สฺยา. ปี.)] วิหรติ กุณฺฑธานวเน [กุณฺฑิฎฺฐานวเน (สฺยา. ปี.)]ฯ เตน โข ปน สมเยน สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ ขราหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐา ตีหิ วิตเกฺกหิ อธิวาเสติ – ‘‘สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควา โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ; สุปฺปฏิปโนฺน วต ตสฺส ภควโต สาวกสโงฺฆ โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ปฏิปโนฺน; สุสุขํ วต ตํ นิพฺพานํ ยตฺถิทํ เอวรูปํ ทุกฺขํ น สํวิชฺชตี’’ติฯ

อถ โข สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สามิกํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, อยฺยปุตฺต, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ; อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉ – ‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ; อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉตี’ติฯ เอวญฺจ วเทหิ – ‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ ขราหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐา ตีหิ วิตเกฺกหิ อธิวาเสติ – สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควา โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ; สุปฺปฏิปโนฺน วต ตสฺส ภควโต สาวกสโงฺฆ โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ปฏิปโนฺน; สุสุขํ วต ตํ นิพฺพานํ ยตฺถิทํ เอวรูปํ ทุกฺขํ น สํวิชฺชตี’’’ติฯ

‘‘ปรม’’นฺติ โข โส โกลิยปุโตฺต สุปฺปวาสาย โกลิยธีตาย ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โกลิยปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ ปุจฺฉติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา ทุกฺขาหิ ติพฺพาหิ ขราหิ กฏุกาหิ เวทนาหิ ผุฏฺฐา ตีหิ วิตเกฺกหิ อธิวาเสติ – สมฺมาสมฺพุทฺโธ วต โส ภควา โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ; สุปฺปฏิปโนฺน วต ตสฺส ภควโต สาวกสโงฺฆ โย อิมสฺส เอวรูปสฺส ทุกฺขสฺส ปหานาย ปฏิปโนฺน; สุสุขํ วต นิพฺพานํ ยตฺถิทํ เอวรูปํ ทุกฺขํ น สํวิชฺชตี’’’ติฯ

‘‘สุขินี โหตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา; อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชายตู’’ติฯ สห วจนา จ ปน ภควโต สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชายิฯ

‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข โส โกลิยปุโตฺต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน สกํ ฆรํ เตน ปจฺจายาสิฯ อทฺทสา โข โส โกลิยปุโตฺต สุปฺปวาสํ โกลิยธีตรํ สุขินิํ อโรคํ อโรคํ ปุตฺตํ วิชาตํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา, ยตฺร หิ นามายํ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สห วจนา จ ปน [สห วจนา ปน (ปี.), สห วจนา (?)] ภควโต สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชายิสฺสตี’’ติ! อตฺตมโน ปมุทิโต ปีติโสมนสฺสชาโต อโหสิฯ

อถ โข สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สามิกํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, อยฺยปุตฺต, เยน ภควา เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ – ‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทตี’ติ; เอวญฺจ วเทหิ – ‘สุปฺปวาสา, ภเนฺต, โกลิยธีตา สตฺต

วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา เอตรหิ สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชาตาฯ สา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ภตฺเตน นิมนฺเตติฯ อธิวาเสตุ กิร, ภนฺเต, ภควา สุปฺปวาสาย โกลิยธีตาย สตฺต ภตฺตานิ สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺเฆนา’’’ติฯ

‘‘ปรม’’นฺติ โข โส โกลิยปุตฺโต สุปฺปวาสาย โกลิยธีตาย ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส โกลิยปุตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘สุปฺปวาสา , ภนฺเต, โกลิยธีตา ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ; เอวญฺจ วเทติ – ‘สุปฺปวาสา, ภนฺเต, โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา เอตรหิ สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชาตาฯ สา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ภตฺเตน นิมนฺเตติฯ อธิวาเสตุ กิร, ภนฺเต, ภควา สุปฺปวาสาย โกลิยธีตาย สตฺต ภตฺตานิ สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺเฆนา’’’ติฯ

เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน อุปาสเกน พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสงฺโฆ สฺวาตนาย ภตฺเตน นิมนฺติโต โหติฯ โส จ อุปาสโก อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส [มหาโมคฺคลานสฺส (ก.)] อุปฏฺฐาโก โหติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, โมคฺคลฺลาน, เยน โส อุปาสโก เตนุปสงฺกม ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อุปาสกํ เอวํ วเทหิ – ‘สุปฺปวาสา, อาวุโส, โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรสิฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา เอตรหิ สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชาตาฯ สา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ภตฺเตน นิมนฺเตติฯ กโรตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต ภตฺตานิ, ปจฺฉา ตฺวํ กริสฺสสี’ติ [กริสฺสสีติ สญฺญาเปหิ (ก.)]ฯ ตุเยฺหโส อุปฏฺฐาโก’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน โส อุปาสโก เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อุปาสกํ เอตทโวจ – ‘‘สุปฺปวาสา, อาวุโส, โกลิยธีตา สตฺต วสฺสานิ คพฺภํ ธาเรติฯ สตฺตาหํ มูฬฺหคพฺภา สา เอตรหิ สุขินี อโรคา อโรคํ ปุตฺตํ วิชาตาฯ สา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ภตฺเตน นิมนฺเตติฯ กโรตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต ภตฺตานิ, ปจฺฉา ตฺวํ กริสฺสสี’’ติฯ

‘‘สเจ เม, ภนฺเต, อโยฺย มหาโมคฺคลฺลาโน ติณฺณํ ธมฺมานํ ปาฏิโภโค – โภคานญฺจ ชีวิตสฺส จ สทฺธาย จ, กโรตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต ภตฺตานิ, ปจฺฉาหํ กริสฺสามี’’ติฯ ‘‘ทฺวินฺนํ โข เต อหํ [ทฺวินฺนํ โข เตสํ (ปี.), ทฺวินฺนํ โข เนสํ (ก.)], อาวุโส, ธมฺมานํ ปาฏิโภโค – โภคานญฺจ ชีวิตสฺส จฯ สทฺธาย ปน ตฺวํเยว ปาฏิโภโค’’ติฯ

‘‘สเจ เม, ภนฺเต, อโยฺย มหาโมคฺคลฺลาโน ทฺวินฺนํ ธมฺมานํ ปาฏิโภโค – โภคานญฺจ ชีวิตสฺส จ, กโรตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต ภตฺตานิ, ปจฺฉาหํ กริสฺสามี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ อุปาสกํ สญฺญาเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สญฺญตฺโต [สญฺญาโต (สฺยา.)], ภนฺเต, โส อุปาสโก มยา; กโรตุ สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺต ภตฺตานิ, ปจฺฉา โส กริสฺสตี’’ติฯ

อถ โข สุปฺปวาสา โกลิยธีตา สตฺตาหํ พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิ, ตญฺจ ทารกํ ภควนฺตํ วนฺทาเปสิ สพฺพญฺจ ภิกฺขุสงฺฆํฯ

อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ตํ ทารกํ เอตทโวจ – ‘‘กจฺจิ เต, ทารก, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ น กิญฺจิ ทุกฺข’’นฺติ? ‘‘กุโต เม, ภนฺเต สาริปุตฺต, ขมนียํ, กุโต ยาปนียํ! สตฺต เม วสฺสานิ โลหิตกุมฺภิยํ วุตฺถานี’’ติฯ

อถ โข สุปฺปวาสา โกลิยธีตา – ‘‘ปุตฺโต เม ธมฺมเสนาปตินา สทฺธึ มเนฺตตี’’ติ อตฺตมนา ปมุทิตา ปีติโสมนสฺสชาตา อโหสิฯ อถ โข ภควา (สุปฺปวาสํ โกลียธีตรํ อตฺตมนํ ปมุทิตํ ปีติโสมนสฺสชาตํ วิทิตฺวา [ทิสฺวา (สี.)]) [( ) นตฺถิ อิงฺคลิสโปตฺถเก] สุปฺปวาสํ โกลิยธีตรํ เอตทโวจ – ‘‘อิเจฺฉยฺยาสิ ตฺวํ, สุปฺปวาเส, อญฺญมฺปิ เอวรูปํ ปุตฺต’’นฺติ? ‘‘อิเจฺฉยฺยามหํ, ภควา, อญฺญานิปิ เอวรูปานิ สตฺต ปุตฺตานี’’ติ ฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อสาตํ สาตรูเปน, ปิยรูเปน อปฺปิยํ;
ทุกฺขํ สุขสฺส รูเปน, ปมตฺตมติวตฺตตี’’ติฯ อฎฺฐมํ;

๙. วิสาขาสุตฺตํ

๑๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน วิสาขาย มิคารมาตุยา โกจิเทว อโตฺถ รเญฺญ ปเสนทิมฺหิ โกสเล ปฎิพโทฺธ [ปฎิพโนฺธ (ปี. ก.)] โหติฯ ตํ ราชา ปเสนทิ โกสโล น ยถาธิปฺปายํ ตีเรติ ฯ

อถ โข วิสาขา มิคารมาตา ทิวา ทิวสฺส [ทิวาทิวเสฺสว (สฺยา.), ทิวาทิวเสฺสเยว (ปี.), ทิวา ทิวสฺสเยว (ก.)] เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข วิสาขํ มิคารมาตรํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘หนฺท กุโต นุ ตฺวํ, วิสาเข, อาคจฺฉสิ ทิวา ทิวสฺสา’’ติ? ‘‘อิธ เม, ภนฺเต, โกจิเทว อโตฺถ รเญฺญ ปเสนทิมฺหิ โกสเล ปฎิพโทฺธ; ตํ ราชา ปเสนทิ โกสโล น ยถาธิปฺปายํ ตีเรตี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘สพฺพํ ปรวสํ ทุกฺขํ, สพฺพํ อิสฺสริยํ สุขํ;
สาธารเณ วิหญฺญนฺติ, โยคา หิ ทุรติกฺกมา’’ติฯ นวมํ;

๑๐. ภทฺทิยสุตฺตํ

๒๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อนุปิยายํ วิหรติ อมฺพวเนฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุโตฺต อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘‘อโห สุขํ, อโห สุข’’นฺติ!

อโสฺสสุํ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู อายสฺมโต ภทฺทิยสฺส กาฬีโคธาย ปุตฺตสฺส อรญฺญคตสฺสปิ รุกฺขมูลคตสฺสปิ สุญฺญาคารคตสฺสปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนนฺตสฺส – ‘‘อโห สุขํ, อโห สุข’’นฺติ! สุตฺวาน เนสํ เอตทโหสิ – ‘‘นิสฺสํสยํ โข, อาวุโส, อายสฺมา ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุโตฺต อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรติ, ยํส ปุเพฺพ อคาริยภูตสฺส [อคาริกภูตสฺส (สฺยา.)] รชฺชสุขํ, โส ตมนุสฺสรมาโน อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’’’นฺติ!

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อายสฺมา, ภนฺเต, ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุตฺโต อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’นฺติ! นิสฺสํสยํ โข, ภนฺเต, อายสฺมา ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุตฺโต อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรติฯ ยํส ปุพฺเพ อคาริยภูตสฺส รชฺชสุขํ, โส ตมนุสฺสรมาโน อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’’’นฺติ!

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน ภทฺทิยํ ภิกฺขุํ อามนฺเตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส ภทฺทิย, อามนฺเตตี’’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภทฺทิยํ กาฬีโคธาย ปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส ภทฺทิย, อามนฺเตตี’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา ภทฺทิโย กาฬีโคธาย ปุตฺโต ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ภทฺทิยํ กาฬีโคธาย ปุตฺตํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘สจฺจํ กิร ตฺวํ, ภทฺทิย, อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’’’นฺติ! ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติฯ

‘‘กึ ปน [กํ ปน (สฺยา ปี.)] ตฺวํ, ภทฺทิย, อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’’’นฺติ! ‘‘ปุพฺเพ เม, ภนฺเต, อคาริยภูตสฺส รชฺชํ กาเรนฺตสฺส อนฺโตปิ อนฺเตปุเร รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิ, พหิปิ อนฺเตปุเร รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิ, อนฺโตปิ นคเร รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิ, พหิปิ นคเร รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิ, อนฺโตปิ ชนปเท รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิ, พหิปิ ชนปเท รกฺขา สุสํวิหิตา อโหสิฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, เอวํ รกฺขิโต โคปิโต สนฺโต ภีโต อุพฺพิโคฺค อุสฺสงฺกี อุตฺราสี วิหาสึฯ เอตรหิ โข ปนาหํ, ภนฺเต, อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ เอโก [เอกโก (สฺยา. ปี.)] อภีโต อนุพฺพิโคฺค อนุสฺสงฺกี อนุตฺราสี อปฺโปสฺสุกฺโก ปนฺนโลโม ปรทตฺตวุโตฺต [ปรทวุโตฺต (ก. สี. สฺยา. ปี.)], มิคภูเตน เจตสา วิหรามิฯ อิมํ [อิทํ (สี. ก.)] โข อหํ, ภนฺเต, อตฺถวสํ สมฺปสฺสมาโน อรญฺญคโตปิ รุกฺขมูลคโตปิ สุญฺญาคารคโตปิ อภิกฺขณํ อุทานํ อุทาเนสิ [อุทาเนมิ (ก.)] – ‘อโห สุขํ, อโห สุข’’’นฺติ!

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปา,
อิติภวาภวตญฺจ วีติวโตฺต;
ตํ วิคตภยํ สุขึ อโสกํ,
เทวา นานุภวนฺติ ทสฺสนายา’’ติฯ ทสมํ;

มุจลินฺทวโคฺค ทุติโย นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

มุจลินฺโท ราชา ทเณฺฑน, สกฺกาโร อุปาสเกน จ;

คพฺภินี เอกปุโตฺต จ, สุปฺปวาสา วิสาขา จ;
กาฬีโคธาย ภทฺทิโยติฯ

๓. นนฺทวโคฺค

๑. กมฺมวิปากชสุตฺตํ

๒๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปุราณกมฺมวิปากชํ ทุกฺขํ ติพฺพํ ขรํ กฏุกํ เวทนํ อธิวาเสโนฺต สโต สมฺปชาโน อวิหญฺญมาโนฯ

อทฺทสา โข ภควา ตํ ภิกฺขุํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปุราณกมฺมวิปากชํ ทุกฺขํ ติพฺพํ ขรํ กฏุกํ เวทนํ อธิวาเสนฺตํ สตํ สมฺปชานํ อวิหญฺญมานํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘สพฺพกมฺมชหสฺส ภิกฺขุโน,
ธุนมานสฺส ปุเร กตํ รชํ;
อมมสฺส ฐิตสฺส ตาทิโน,
อโตฺถ นตฺถิ ชนํ ลเปตเว’’ติฯ ปฐมํ;

๒. นนฺทสุตฺตํ

๒๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา นโนฺท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุโตฺต สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจติ – ‘‘อนภิรโต อหํ, อาวุโส, พฺรหฺมจริยํ จรามิ; น สโกฺกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามี’’ติฯ

อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมา, ภเนฺต, นโนฺท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุโตฺต สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจติ – ‘อนภิรโต อหํ, อาวุโส, พฺรหฺมจริยํ จรามิ, น สโกฺกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามี’’’ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามเนฺตสิ – ‘‘เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน นนฺทํ ภิกฺขุํ อามเนฺตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส นนฺท, อามเนฺตตี’’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา นโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส นนฺท, อามเนฺตตี’’ติฯ

‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข อายสฺมา นโนฺท ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘สจฺจํ กิร ตฺวํ, นนฺท, สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ เอวมาโรเจสิ – ‘อนภิรโต อหํ, อาวุโส, พฺรหฺมจริยํ จรามิ, น สโกฺกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามี’’’ติ ? ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติฯ

“กิสฺส ปน ตฺวํ, นนฺท, อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรสิ, น สกฺโกสิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ , สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสสี”ติ? “สากิยานี มํ [มม (สฺยา., อฏฺฐกถา โอโลเกตพฺพา)], ภนฺเต, ชนปทกลฺยาณี ฆรา นิกฺขมนฺตสฺส [นิกฺขมนฺตํ (อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ)] อุปฑฺฒุลฺลิขิเตหิ เกเสหิ อปโลเกตฺวา มํ เอตทโวจ – ‘ตุวฏํ โข, อยฺยปุตฺต, อาคเจฺฉยฺยาสี’ติฯ โส โข อหํ, ภนฺเต, ตมนุสฺสรมาโน อนภิรโต พฺรหฺมจริยํ จรามิ, น สกฺโกมิ พฺรหฺมจริยํ สนฺธาเรตุํ, สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสามี”ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ พาหายํ คเหตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ [สมฺมิญฺชิตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย [สมฺมิเญฺชยฺย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], เอวเมว – เชตวเน อนฺตรหิโต เทเวสุ ตาวตึเสสุ ปาตุรโหสิฯ

เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ อจฺฉราสตานิ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส อุปฏฺฐานํ อาคตานิ โหนฺติ กกุฏปาทานิฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ อามเนฺตสิ – “ปสฺสสิ โน ตฺวํ, นนฺท, อิมานิ ปญฺจ อจฺฉราสตานิ กกุฏปาทานี”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, นนฺท, กตมา นุ โข อภิรูปตรา วา ทสฺสนียตรา วา ปาสาทิกตรา วา, สากิยานี วา ชนปทกลฺยาณี, อิมานิ วา ปญฺจ อจฺฉราสตานิ กกุฏปาทานี”ติ? “เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, ปลุฏฺฐมกฺกฏี กณฺณนาสจฺฉินฺนา, เอวเมว โข, ภเนฺต, สากิยานี ชนปทกลฺยาณี อิเมสํ ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ อุปนิธาย สงฺขฺยมฺปิ [สงฺขมฺปิ (สี.)] โนเปติ กลภาคมฺปิ โนเปติ อุปนิธิมฺปิ โนเปติฯ อถ โข อิมานิ ปญฺจ อจฺฉราสตานิ อภิรูปตรานิ เจว ทสฺสนียตรานิ จ ปาสาทิกตรานิ จา”ติฯ

“อภิรม, นนฺท, อภิรม, นนฺท! อหํ เต ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทาน”นฺติฯ “สเจ เม, ภเนฺต, ภควา ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทานํ, อภิรมิสฺสามหํ, ภเนฺต, ภควติ พฺรหฺมจริเย”ติ [ภควา พฺรหฺมจริเยติ (สฺยา. ปี.), ภควา พฺรหฺมจริยนฺติ (ก.)]ฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นนฺทํ พาหายํ คเหตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – เทเวสุ ตาวตึเสสุ อนฺตรหิโต เชตวเน ปาตุรโหสิฯ

อโสฺสสุํ โข ภิกฺขู – “อายสฺมา กิร นโนฺท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุโตฺต อจฺฉรานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรติ; ภควา กิรสฺส ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทาน”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมโต นนฺทสฺส สหายกา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ นนฺทํ ภตกวาเทน จ อุปกฺกิตกวาเทน จ สมุทาจรนฺติ – “ภตโก กิรายสฺมา นโนฺท อุปกฺกิตโก กิรายสฺมา นโนฺท อจฺฉรานํ เหตุ พฺรหฺมจริยํ จรติ; ภควา กิรสฺส ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทาน”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา นโนฺท สหายกานํ ภิกฺขูนํ ภตกวาเทน จ อุปกฺกิตกวาเทน จ อฏฺฏียมาโน หรายมาโน ชิคุจฺฉมาโน เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺม

จริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร โข ปนายสฺมา นนฺโท อรหตํ อโหสิฯ

อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมา, ภนฺเต, นนฺโท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุตฺโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติฯ ภควโตปิ โข ญาณํ อุทปาทิ – ‘‘นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา นนฺโท ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา นนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ยํ เม, ภนฺเต, ภควา ปาฏิโภโค ปญฺจนฺนํ อจฺฉราสตานํ ปฏิลาภาย กกุฏปาทานํ, มุญฺจามหํ, ภนฺเต, ภควนฺตํ เอตสฺมา ปฏิสฺสวา’’ติฯ ‘‘มยาปิ โข ตฺวํ, นนฺท [โข เต นนฺท (สี. สฺยา. ปี.), โข นนฺท (ก.)], เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต – ‘นนฺโท อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติฯ เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสิ – ‘อายสฺมา, ภนฺเต, นนฺโท ภควโต ภาตา มาตุจฺฉาปุตฺโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี’ติฯ ยเทว โข เต, นนฺท, อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ, อถาหํ มุตฺโต เอตสฺมา ปฏิสฺสวา’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยสฺส นิตฺติโณฺณ ปโงฺก,
มทฺทิโต กามกณฺฏโก;
โมหกฺขยํ อนุปฺปตฺโต,
สุขทุเกฺขสุ น เวธตี ส ภิกฺขู’’ติฯ ทุติยํ;

๓. ยโสชสุตฺตํ

๒๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ยโสชปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตานิ โหนฺติ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เตธ โข อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา [อุจฺจาสทฺทมหาสทฺทา (ก.)] อเหสุํ ฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘เก ปเนเต, อานนฺท, อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา เกวฏฺฏา มเญฺญ มจฺฉวิโลเป’’ติ? ‘‘เอตานิ, ภนฺเต, ยโสชปฺปมุขานิ ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เตเต อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา’’ติฯ ‘‘เตนหานนฺท, มม วจเนน เต ภิกฺขู อามเนฺตหิ – ‘สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตตี’’’ติฯ

“เอวํ , ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน เต ภิกฺขู เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – “สตฺถา อายสฺมนฺเต อามนฺเตตี”ติฯ “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺเน โข เต ภิกฺขู ภควา เอตทโวจ –

“กึ นุ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา, เกวฏฺฏา มเญฺญ มจฺฉวิโลเป”ติ? เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา ยโสโช ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อิมานิ, ภเนฺต, ปญฺจมตฺตานิ ภิกฺขุสตานิ สาวตฺถึ อนุปฺปตฺตานิ ภควนฺตํ ทสฺสนายฯ เตเม อาคนฺตุกา ภิกฺขู เนวาสิเกหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ ปฏิสโมฺมทมานา เสนาสนานิ ปญฺญาปยมานา ปตฺตจีวรานิ ปฏิสามยมานา อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา”ติฯ “คจฺฉถ, ภิกฺขเว, ปณาเมมิ โว [โว ปณาเมมิ (สพฺพตฺถ) ม. นิ. ๒.๑๕๗ ปสฺสิตพฺพํ]; น โว มม สนฺติเก วตฺถพฺพ”นฺติฯ

“เอวํ, ภเนฺต”ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา [ปฏิสํสาเมตฺวา (สฺยา.)] ปตฺตจีวรมาทาย เยน วชฺชี เตน จาริกํ ปกฺกมึสุฯ วชฺชีสุ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมานา เยน วคฺคุมุทา นที เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา วคฺคุมุทาย นทิยา ตีเร ปณฺณกุฏิโย กริตฺวา วสฺสํ อุปคจฺฉึสุฯ

อถ โข อายสฺมา ยโสโช วสฺสูปคโต [วสฺสูปคเต (ก.)] ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภควตา มยํ, อาวุโส, ปณามิตา อตฺถกาเมน หิเตสินา, อนุกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทายฯ หนฺท มยํ, อาวุโส, ตถา วิหารํ กเปฺปม ยถา โน วิหรตํ ภควา อตฺตมโน อสฺสา”ติฯ “เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต ยโสชสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข เต ภิกฺขู วูปกฎฺฐา อปฺปมตฺตา อาตาปิโน ปหิตตฺตา วิหรนฺตา เตเนวนฺตรวเสฺสน สเพฺพว ติโสฺส วิชฺชา สจฺฉากํสุฯ

อถ โข ภควา สาวตฺถิยํ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา เยน เวสาลี เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน เวสาลี ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ

อถ โข ภควา วคฺคุมุทาตีริยานํ ภิกฺขูนํ เจตสา เจโต ปริจฺจ มนสิ กริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – “อาโลกชาตา วิย เม, อานนฺท, เอสา ทิสา, โอภาสชาตา วิย เม, อานนฺท, เอสา ทิสา; ยสฺสํ ทิสายํ [ยายํ (ก.)] วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู วิหรนฺติฯ คนฺตุํ อปฺปฏิกูลาสิ เม มนสิ กาตุํฯ ปหิเณยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, วคฺคุมุทาตีริยานํ ภิกฺขูนํ สนฺติเก ทูตํ – ‘สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตติ, สตฺถา อายสฺมนฺตานํ ทสฺสนกาโม’”ติฯ

“เอวํ, ภเนฺต”ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยน อญฺญตโร ภิกฺขุ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – “เอหิ ตฺวํ, อาวุโส, เยน วคฺคุมุทาตีริยา ภิกฺขู เตนุปสงฺกม; อุปสงฺกมิตฺวา วคฺคุมุทาตีริเย ภิกฺขู เอวํ วเทหิ – ‘สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตติ, สตฺถา อายสฺมนฺตานํ ทสฺสนกาโม’”ติฯ

“เอวมาวุโส”ติ โข โส ภิกฺขุ อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – มหาวเน กูฏาคารสาลายํ อนฺตรหิโต วคฺคุมุทาย นทิยา ตีเร เตสํ ภิกฺขูนํ ปุรโต ปาตุรโหสิฯ อถ โข โส ภิกฺขุ วคฺคุมุทาตีริเย ภิกฺขู เอตทโวจ – “สตฺถา อายสฺมเนฺต อามเนฺตติ, สตฺถา อายสฺมนฺตานํ ทสฺสนกาโม”ติฯ

“เอวมาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – วคฺคุมุทาย นทิยา ตีเร อนฺตรหิตา มหาวเน กูฏาคารสาลายํ ภควโต สมฺมุเข ปาตุรเหสุํฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา อาเนญฺชน สมาธินา นิสิโนฺน โหติฯ อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – “กตเมน นุ โข ภควา วิหาเรน เอตรหิ วิหรตี”ติ? อถ โข เตสํ ภิกฺขูนํ เอตทโหสิ – “อาเนญฺชน โข ภควา วิหาเรน เอตรหิ วิหรตี”ติฯ สเพฺพว อาเนญฺชสมาธินา นิสีทิํสุฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต ปฐเม ยาเม, อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ [จีวรํ (สพฺพตฺถ)] กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต ปฐโม ยาโม; จิรนิสิโนฺนา อาคนฺตุกา ภิกฺขู; ปฏิสโมฺมทตุ, ภเนฺต, ภควา อาคนฺตุเกหิ ภิกฺขูหี”ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต มชฺฌิเม ยาเม, อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต มชฺฌิโม ยาโม; จิรนิสิโนฺนา อาคนฺตุกา ภิกฺขู; ปฏิสโมฺมทตุ, ภเนฺต, ภควา อาคนฺตุเกหิ ภิกฺขูหี”ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต ปจฺฉิเม ยาเม, อุทฺธเสฺต อรุเณ, นนฺทิมุขิยา รตฺติยา อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต ปจฺฉิโม ยาโม; อุทฺธโสฺต อรุโณ; นนฺทิมุขี รตฺติ; จิรนิสิโนฺนา อาคนฺตุกา ภิกฺขู; ปฏิสโมฺมทตุ, ภเนฺต, ภควา, อาคนฺตุเกหิ ภิกฺขูหี”ติฯ

อถ โข ภควา ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฎฺฐหิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – “สเจ โข ตฺวํ, อานนฺท, ชาเนยฺยาสิ เอตฺตกมฺปิ เต นปฺปฏิภาเสยฺย [นปฺปฏิเภยฺย (?)]ฯ อหญฺจ, อานนฺท, อิมานิ จ ปญฺจ ภิกฺขุสตานิ สเพฺพว อาเนญฺชสมาธินา นิสีทิมฺหา”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยสฺส ชิโต กามกณฺฎโก,
อโกฺกโส จ วโธ จ พนฺธนญฺจ;
ปพฺพโตว [ปพฺพโต วิย (สี. สฺยา. ปี.)] โส ฐิโต อเนโช,
สุขทุเกฺขสุ น เวธตี ส ภิกฺขู”ติฯ ตติยํ;

๔. สาริปุตฺตสุตฺตํ

๒๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฎฺฐเปตฺวาฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฎฺฐเปตฺวาฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยถาปิ ปพฺพโต เสโล, อจโล สุปฺปติฏฺฐิโต;
เอวํ โมหกฺขยา ภิกฺขุ, ปพฺพโตว น เวธตี”ติฯ จตุตฺถํ;

๕. มหาโมคฺคลฺลานสุตฺตํ

๒๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย กายคตาย สติยา อชฺฌตฺตํ สูปฏฺฐิตายฯ อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย กายคตาย สติยา อชฺฌตฺตํ สูปฏฺฐิตายฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สติ กายคตา อุปฏฺฐิตา,
ฉสุ ผสฺสายตเนสุ สํวุโต;
สตตํ ภิกฺขุ สมาหิโต,
ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโน”ติฯ ปญฺจมํ;

๖. ปิลินฺทวจฺฉสุตฺตํ

๒๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ [ปิลินฺทิวโจฺฉ (สี.)] ภิกฺขู วสลวาเทน สมุทาจรติฯ อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – “อายสฺมา, ภนฺเต, ปิลินฺทวโจฺฉ ภิกฺขู วสลวาเทน สมุทาจรตี”ติฯ

อถ โข ภควา อญฺญตรํ ภิกฺขุํ อามนฺเตสิ – “เอหิ ตฺวํ, ภิกฺขุ, มม วจเนน ปิลินฺทวจฺฉํ ภิกฺขุํ อามนฺเตหิ – ‘สตฺถา ตํ, อาวุโส ปิลินฺทวจฺฉ [วจฺฉ (สฺยา.)], อามนฺเตตี’”ติฯ “เอวํ, ภนฺเต”ติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ เอตทโวจ – “สตฺถา ตํ, อาวุโส ปิลินฺทวจฺฉ, อามนฺเตตี”ติฯ

“เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา ปิลินฺทวโจฺฉ ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ปิลินฺทวจฺฉํ ภควา เอตทโวจ – “สจฺจํ กิร ตฺวํ, วจฺฉ, ภิกฺขู วสลวาเทน สมุทาจรสี”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมโต ปิลินฺทวจฺฉสฺส ปุเพฺพนิวาสํ มนสิ กริตฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “มา โข ตุเมฺห, ภิกฺขเว, วจฺฉสฺส ภิกฺขุโน อุชฺฌายิตฺถฯ น, ภิกฺขเว, วโจฺฉ โทสนฺตโร ภิกฺขู วสลวาเทน สมุทาจรติฯ วจฺฉสฺส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน ปญฺจ ชาติสตานิ อโพฺพกิณฺณานิ พฺราหฺมณกุเล ปจฺจาชาตานิฯ โส ตสฺส วสลวาโท ทีฆรตฺตํ สมุทาจิโณฺณ [อชฺฌาจิโณฺณ (สฺยา. ปี. ก. อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ)]ฯ เตนายํ วโจฺฉ ภิกฺขู วสลวาเทน สมุทาจรตี”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยมฺหิ น มายา วสตี น มาโน,
โย วีตโลโภ อมโม นิราโส;
ปนุณฺณโกโธ [ปณุนฺนโกโธ (ปี.)] อภินิพฺพุตตฺโต,
โส พฺราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขู”ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. สกฺกุทานสุตฺตํ

๒๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากสฺสโป ปิปฺปลิคุหายํ วิหรติ, สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ อญฺญตรํ [นิสิโนฺน อญฺญตรํ (สฺยา. ก.)] สมาธึ สมาปชฺชิตฺวาฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐาสิฯ อถ โข อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐิตสฺส เอตทโหสิ – “ยํนูนาหํ ราชคหํ ปิณฺฑาย ปวิเสยฺย”นฺติฯ

เตน โข ปน สมเยน ปญฺจมตฺตานิ เทวตาสตานิ อุสฺสุกฺกํ อาปนฺนานิ โหนฺติ อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ปิณฺฑปาตปฏิลาภายฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ตานิ ปญฺจมตฺตานิ เทวตาสตานิ ปฏิกฺขิปิตฺวา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ

เตน โข ปน สมเยน สโกฺก เทวานมิโนฺท อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส ปิณฺฑปาตํ ทาตุกาโม โหติฯ เปสการวณฺณํ อภินิมฺมินิตฺวา ตนฺตํ วินาติฯ สุชา [สุชาตา (สฺยา. ปี. ก.)] อสุรกญฺญา ตสรํ ปูเรติฯ อถ โข อายสฺมา มหากสฺสโป ราชคเห สปทานํ ปิณฺฑาย จรมาโน เยน สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน ฆรา นิกฺขมิตฺวา ปจฺจุคนฺตฺวา หตฺถโต ปตฺตํ คเหตฺวา ฆรํ ปวิสิตฺวา [ปวิเสตฺวา (ก.)] ฆฏิยา โอทนํ อุทฺธริตฺวา ปตฺตํ ปูเรตฺวา อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส อทาสิฯ โส อโหสิ ปิณฺฑปาโต อเนกสูโป อเนกพฺยญฺชโน อเนกรสพฺยญฺชโน [อเนกสูปรสพฺยญฺชโน (สี. ปี.)]ฯ อถ โข อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส เอตทโหสิ – “โก นุ โข อยํ สโตฺต ยสฺสายํ เอวรูโป อิทฺธานุภาโว”ติ ? อถ โข อายสฺมโต มหากสฺสปสฺส เอตทโหสิ – “สโกฺก โข อยํ เทวานมิโนฺท”ติฯ อิติ วิทิตฺวา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ – “กตํ โข เต อิทํ, โกสิย; มา [มาสฺสุ (สี. สฺยา.)] ปุนปิ เอวรูปมกาสี”ติฯ “อมฺหากมฺปิ, ภเนฺต กสฺสป, ปุเญฺญน อโตฺถ; อมฺหากมฺปิ ปุเญฺญน กรณีย”นฺติฯ

อถ โข สโกฺก เทวานมิโนฺท อายสฺมนฺตํ มหากสฺสปํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิเกฺข ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนสิ – “อโห ทานํ ปรมทานํ [ปรมํ ทานํ (ปี. ก.)] กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิตํ! อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิตํ!! อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิต”นฺติ!!! อโสฺสสิ โข ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิเกฺข ติกฺขตฺตุํ อุทานํ อุทาเนนฺตสฺส – “อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิตํ! อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิตํ!! อโห ทานํ ปรมทานํ กสฺสเป สุปฺปติฏฺฐิต”นฺติ!!!

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ปิณฺฑปาติกสฺส ภิกฺขุโน,
อตฺตภรสฺส อนญฺญโปสิโน;
เทวา ปิหยนฺติ ตาทิโน,

อุปสนฺตสฺส สทา สตีมโต’’ติฯ สตฺตมํ;

๘. ปิณฺฑปาติกสุตฺตํ

๒๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามเฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ กเรริมณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ –

‘‘ปิณฺฑปาติโก, อาวุโส, ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรนฺโต ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก จกฺขุนา รูเป ปสฺสิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก โสเตน สเทฺท โสตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก ฆาเนน คนฺเธ ฆายิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก ชิวฺหาย รเส สายิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก กาเยน โผฏฺฐเพฺพ ผุสิตุํฯ ปิณฺฑปาติโก, อาวุโส, ภิกฺขุ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ปิณฺฑาย จรติฯ หนฺทาวุโส, มยมฺปิ ปิณฺฑปาติกา โหมฯ มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก จกฺขุนา รูเป ปสฺสิตุํ, มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก โสเตน สเทฺท โสตุํ, มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก ฆาเนน คนฺเธ ฆายิตุํ, มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก ชิวฺหาย รเส สายิตุํ, มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก กาเยน โผฏฺฐเพฺพ ผุสิตุํ; มยมฺปิ สกฺกตา ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา ปิณฺฑาย จริสฺสามา’’ติฯ อยญฺจรหิ เตสํ ภิกฺขูนํ อนฺตรากถา โหติ วิปฺปกตาฯ

อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน กเรริมณฺฑลมาโฬ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘กาย นุตฺถ, ภิกฺขเว, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา’’ติ?

‘‘อิธ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ กเรริมณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ –

‘ปิณฺฑปาติโก, อาวุโส, ภิกฺขุ ปิณฺฑาย จรนฺโต ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก จกฺขุนา รูเป ปสฺสิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก โสเตน สเทฺท โสตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก ฆาเนน คนฺเธ ฆายิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก ชิวฺหาย รเส สายิตุํ, ลภติ กาเลน กาลํ มนาปิเก กาเยน โผฏฺฐเพฺพ ผุสิตุํฯ ปิณฺฑปาติโก, อาวุโส, ภิกฺขุ สกฺกโต ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ปิณฺฑาย จรติฯ หนฺทาวุโส, มยมฺปิ ปิณฺฑปาติกา โหมฯ มยมฺปิ ลจฺฉาม กาเลน กาลํ มนาปิเก จกฺขุนา รูเป ปสฺสิตุํ…เป.… กาเยน โผฏฺฐเพฺพ ผุสิตุํฯ มยมฺปิ สกฺกตา ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา ปิณฺฑาย จริสฺสามา’ติฯ อยํ โข โน, ภเนฺต, อนฺตรากถา วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปโตฺต’’ติฯ

‘‘น เขฺวตํ, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ ปติรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ ยํ ตุเมฺห เอวรูปึ กถํ กเถยฺยาถฯ สนฺนิปติตานํ โว, ภิกฺขเว, ทฺวยํ กรณียํ – ธมฺมี วา กถา อริโย วา ตุณฺหีภาโว’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ปิณฺฑปาติกสฺส ภิกฺขุโน,
อตฺตภรสฺส อนญฺญโปสิโน;
เทวา ปิหยนฺติ ตาทิโน,

โน เจ สทฺทสิโลกนิสฺสิโต''ติฯ อฏฺฐมํ;

๙. สิปฺปสุตฺตํ

๒๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ''โก นุ โข, อาวุโส, สิปฺปํ ชานาติ? โก กึ สิปฺปํ สิกฺขิ? กตรํ สิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติ?

ตเตฺถกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''หตฺถิสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''อสฺสสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''รถสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''ธนุสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''ถรุสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''มุทฺทาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''คณนาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''สงฺขานสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''เลขาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''กาเวยฺยสิปฺปํ [กาพฺยสิปฺปํ (สฺยา.)] สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''โลกายตสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – ''ขตฺตวิชฺชาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค''นฺติฯ อยญฺจรหิ เตสํ ภิกฺขูนํ อนฺตรากถา โหติ วิปฺปกตาฯ

อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน มณฺฑลมาโฬ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''กาย นุตฺถ, ภิกฺขเว, เอตรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา, กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตา''ติ?

''อิธ, ภเนฺต, อมฺหากํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – 'โก นุ โข, อาวุโส, สิปฺปํ ชานาติ? โก กึ สิปฺปํ สิกฺขิ? กตรํ สิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ?

''ตเตฺถกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'หตฺถิสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติฯ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'อสฺสสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'รถสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'ธนุสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'ถรุสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ, เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'มุทฺทาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'คณนาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'สงฺขานสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'เลขาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'กาเวยฺยสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'โลกายตสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติ; เอกเจฺจ เอวมาหํสุ – 'ขตฺตวิชฺชาสิปฺปํ สิปฺปานํ อคฺค'นฺติฯ อยํ โข โน, ภเนฺต, อนฺตรากถา โหติ วิปฺปกตา, อถ ภควา อนุปฺปโตฺต''ติฯ

''น เขฺวตํ, ภิกฺขเว, ตุมฺหากํ ปติรูปํ กุลปุตฺตานํ สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตานํ ยํ ตุเมฺห เอวรูปึ กถํ กเถยฺยาถฯ สนฺนิปติตานํ โว, ภิกฺขเว, ทฺวยํ กรณียํ – ธมฺมี วา กถา อริโย วา ตุณฺหีภาโว''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''อสิปฺปชีวี ลหุ อตฺถกาโม,
ยตินฺทฺริโย สพฺพธิ วิปฺปมุโตฺต;

อโนกสารี อมโม นิราโส,
หิตฺวา มานํ เอกจโร ส ภิกฺขู’’ติฯ นวมํ;

๑๐. โลกสุตฺตํ

๓๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา อุรุเวลายํ วิหรติ นชฺชา เนรญฺชราย ตีเร โพธิรุกฺขมูเล ปฐมาภิสมฺพุทฺโธฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสิโนฺน โหติ วิมุตฺติสุขปฏิสํเวทีฯ

อถ โข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกสิฯ อทฺทสา โข ภควา พุทฺธจกฺขุนา โวโลเกนฺโต สเตฺต อเนเกหิ สนฺตาเปหิ สนฺตปฺปมาเน, อเนเกหิ จ ปริฬาเหหิ ปริฑยฺหมาเน – ราคเชหิปิ, โทสเชหิปิ, โมหเชหิปิ [โมหเชหิปีติ (สฺยา. ปี.)]ฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อยํ โลโก สนฺตาปชาโต,
ผสฺสปเรโต โรคํ วทติ อตฺตโต;
เยน เยน หิ มญฺญติ [เยน หิ มญฺญติ (สฺยา. ปี.)],
ตโต ตํ โหติ อญฺญถาฯ

‘‘อญฺญถาภาวี ภวสเตฺต โลโก,
ภวปเรโต ภวเมวาภินนฺทติ;
ยทภินนฺทติ ตํ ภยํ,
ยสฺส ภายติ ตํ ทุกฺขํ;
ภววิปฺปหานาย โข ปนิทํ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ’’ฯ

‘‘‘เย หิ เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา ภเวน ภวสฺส วิปฺปโมกฺขมาหํสุ, สเพฺพ เต อวิปฺปมุตฺตา ภวสฺมา’ติ วทามิฯ ‘เย วา ปน เกจิ สมณา วา พฺราหฺมณา วา วิภเวน ภวสฺส นิสฺสรณมาหํสุ, สเพฺพ เต อนิสฺสฎา ภวสฺมา’ติ วทามิฯ

‘‘อุปธิญฺหิ ปฏิจฺจ ทุกฺขมิทํ สโมฺภติ, สพฺพุปาทานกฺขยา นตฺถิ ทุกฺขสฺส สมฺภโวฯ โลกมิมํ ปสฺส; ปุถู อวิชฺชาย ปเรตา ภูตา ภูตรตา อปริมุตฺตา; เย หิ เกจิ ภวา สพฺพธิ สพฺพตฺถตาย สเพฺพ เต ภวา อนิจฺจา ทุกฺขา วิปริณามธมฺมา’’ติฯ

‘‘เอวเมตํ ยถาภูตํ, สมฺมปฺปญฺญาย ปสฺสโต;
ภวตณฺหา ปหียติ, วิภวํ นาภินนฺทติฯ

‘‘สพฺพโส ตณฺหานํ ขยา,
อเสสวิราคนิโรโธ นิพฺพานํ;
ตสฺส นิพฺพุตสฺส ภิกฺขุโน,
อนุปาทา [อนุปาทานา (สี.)] ปุนพฺภโว น โหติ;
อภิภูโต มาโร วิชิตสงฺคาโม,
อุปจฺจคา สพฺพภวานิ ตาที’’ติฯ ทสมํ;

นนฺทวโคฺค ตติโย นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

กมฺมํ นโนฺท ยโสโช จ, สาริปุโตฺต จ โกลิโต;
ปิลิโนฺท [ปิลินฺทิ (สี.)] กสฺสโป ปิโณฺฑ, สิปฺปํ โลเกน เต ทสาติฯ

๔. เมฆิยวโคฺค

๑. เมฆิยสุตฺตํ

๓๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา จาลิกายํ วิหรติ จาลิเก ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา เมฆิโย ภควโต อุปฏฺฐาโก โหติฯ อถ โข อายสฺมา เมฆิโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข อายสฺมา เมฆิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิจฺฉามหํ, ภนฺเต, ชนฺตุคามํ ปิณฺฑาย ปวิสิตุ’’นฺติฯ ‘‘ยสฺสทานิ ตฺวํ, เมฆิย, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา เมฆิโย ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ชนฺตุคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ ชนฺตุคาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยน กิมิกาฬาย นทิยา ตีรํ เตนุปสงฺกมิฯ [อุปสงฺกมิตฺวา (สพฺพตฺถ) อ. นิ. ๙.๓ ปสฺสิตพฺพํ] อทฺทสา โข อายสฺมา เมฆิโย [อุปสงฺกมิตฺวา (สพฺพตฺถ) อ. นิ. ๙.๓ ปสฺสิตพฺพํ] กิมิกาฬาย นทิยา ตีเร ชงฺฆาวิหารํ [ชงฺฆวิหารํ (ก.)] อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน [อนุวิจรมาโน อทฺทสา โข (สี. สฺยา. ปี.), อนุวิจรมาโน อทฺทส (ก.)] อมฺพวนํ ปาสาทิกํ มนุญฺญํ รมณียํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปาสาทิกํ วติทํ อมฺพวนํ มนุญฺญํ [อิทํ ปทํ วิเทสโปตฺถเกสุ นตฺถิ, องฺคุตฺตเรปิ] รมณียํฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายฯ สเจ มํ ภควา อนุชาเนยฺย, อาคเจฺฉยฺยาหํ อิมํ อมฺพวนํ ปธานายา’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา เมฆิโย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา เมฆิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ชนฺตุคามํ ปิณฺฑาย ปาวิสึฯ ชนฺตุคาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยน กิมิกาฬาย นทิยา ตีรํ เตนุปสงฺกมึ [อุปสงฺกมิตฺวา (สพฺพตฺถ)]ฯ อทฺทสํ โข อหํ, ภนฺเต [อุปสงฺกมิตฺวา (สพฺพตฺถ)], กิมิกาฬาย นทิยา ตีเร ชงฺฆาวิหารํ อนุจงฺกมมาโน อนุวิจรมาโน [อนุวิจรมาโน อทฺทสํ (สพฺพตฺถ)] อมฺพวนํ ปาสาทิกํ มนุญฺญํ รมณียํฯ ทิสฺวาน เม เอตทโหสิ – ‘ปาสาทิกํ วติทํ อมฺพวนํ มนุญฺญํ รมณียํฯ อลํ วติทํ กุลปุตฺตสฺส ปธานตฺถิกสฺส ปธานายฯ สเจ มํ ภควา อนุชาเนยฺย, อาคเจฺฉยฺยาหํ อิมํ อมฺพวนํ ปธานายา’ติฯ สเจ มํ, ภนฺเต, ภควา อนุชานาติ [อนุชาเนยฺย (อ. นิ. ๙.๓)], คเจฺฉยฺยาหํ ตํ อมฺพวนํ ปธานายา’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ภควา อายสฺมนฺตํ เมฆิยํ เอตทโวจ – ‘‘อาคเมหิ ตาว, เมฆิย, เอกกมฺหิ [เอกกมฺหา (สี. ปี.), เอกโกมฺหิ (สฺยา.)] ตาว, ยาว อโญฺญปิ โกจิ ภิกฺขุ อาคจฺฉตี’’ติฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา เมฆิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ภควโต, ภนฺเต, นตฺถิ กิญฺจิ อุตฺตริ [อุตฺตรึ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] กรณียํ, นตฺถิ กตสฺส วา ปติจโยฯ มยฺหํ โข ปน, ภนฺเต, อตฺถิ อุตฺตริ กรณียํ, อตฺถิ กตสฺส ปติจโยฯ สเจ มํ ภควา อนุชานาติ, คเจฺฉยฺยาหํ ตํ อมฺพวนํ ปธานายา’’ติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ เมฆิยํ เอตทโวจ – ‘‘อาคเมหิ ตาว, เมฆิย, เอกกมฺหิ ตาว, ยาว อโญฺญปิ โกจิ ภิกฺขุ อาคจฺฉตี’’ติฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมา เมฆิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ภควโต, ภนฺเต, นตฺถิ กิญฺจิ อุตฺตริ กรณียํ, นตฺถิ กตสฺส วา ปติจโยฯ มยฺหํ โข ปน, ภนฺเต, อตฺถิ อุตฺตริ กรณียํ, อตฺถิ กตสฺส ปติจ

โยฯ สเจ มํ ภควา อนุชานาติ, คเจฺฉยฺยาหํ ตํ อมฺพวนํ ปธานายา’’ติฯ ‘‘ปธานนฺติ โข, เมฆิย, วทมานํ กินฺติ วเทยฺยาม? ยสฺสทานิ ตฺวํ, เมฆิย, กาลํ มญฺญสี’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา เมฆิโย อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยน ตํ อมฺพวนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ อมฺพวนํ อโชฺฌคาเหตฺวา [อโชฺฌคเหตฺวา (สี. สฺยา. ปี.)] อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล ทิวาวิหารํ นิสีทิฯ อถ โข อายสฺมโต เมฆิยสฺส ตสฺมึ อมฺพวเน วิหรนฺตสฺส เยภุเยฺยน ตโย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา สมุทาจรนฺติ, เสยฺยถิทํ – กามวิตโกฺก, พฺยาปาทวิตโกฺก, วิหึสาวิตโกฺก [วิตโกฺกติ (สี. ปี. ก.)]ฯ

อถ โข อายสฺมโต เมฆิยสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ! สทฺธาย จ วตมฺหา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาฯ อถ จ ปนิเมหิ ตีหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ วิตเกฺกหิ อนฺวาสตฺตา, เสยฺยถิทํ – กามวิตเกฺกน, พฺยาปาทวิตเกฺกน, วิหึสาวิตเกฺกน’’ฯ

อถ โข อายสฺมา เมฆิโย สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา เมฆิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, ตสฺมึ อมฺพวเน วิหรนฺตสฺส เยภุเยฺยน ตโย ปาปกา อกุสลา วิตกฺกา สมุทาจรนฺติ, เสยฺยถิทํ – กามวิตโกฺก, พฺยาปาทวิตโกฺก, วิหึสาวิตโกฺก ฯ ตสฺส มยฺหํ, ภเนฺต, เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! สทฺธาย จ วตมฺหา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตาฯ อถ จ ปนิเมหิ ตีหิ ปาปเกหิ อกุสเลหิ วิตเกฺกหิ อนฺวาสตฺตา, เสยฺยถิทํ – กามวิตเกฺกน, พฺยาปาทวิตเกฺกน, วิหึสาวิตเกฺกน’’’ฯ

‘‘อปริปกฺกาย , เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา ปญฺจ ธมฺมา ปริปากาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ปญฺจ?

‘‘อิธ, เมฆิย, ภิกฺขุ กลฺยาณมิโตฺต โหติ กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวโงฺกฯ อปริปกฺกาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อยํ ปฐโม ธโมฺม ปริปากาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, เมฆิย, ภิกฺขุ สีลวา โหติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหรติ อาจารโคจรสมฺปโนฺน, อณุมเตฺตสุ วเชฺชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทสุฯ อปริปกฺกาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อยํ ทุติโย ธโมฺม ปริปากาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, เมฆิย, ภิกฺขุ ยายํ กถา อภิสเลฺลขิกา เจโตวิวรณสปฺปายา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ, เสยฺยถิทํ – อปฺปิจฺฉกถา, สนฺตุฏฺฐิกถา, ปวิเวกกถา, อสํสคฺคกถา, วีริยารมฺภกถา, สีลกถา, สมาธิกถา, ปญฺญากถา, วิมุตฺติกถา, วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา; เอวรูปาย กถาย นิกามลาภี โหติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ อปริปากาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อยํ ตติโย ธโมฺม ปริปากาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ , เมฆิย, ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหรติ, อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย [อุปฺปาทาย (สฺยา.)], ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ อปริปกฺกาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อยํ จตุโตฺถ ธโมฺม ปริปากาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, เมฆิย, ภิกฺขุ ปญฺญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ อปริปกฺกาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อยํ ปญฺจโม ธโมฺม ปริปากาย สํวตฺตติฯ อปริปกฺกาย, เมฆิย, เจโตวิมุตฺติยา อิเม ปญฺจ ธมฺมา ปริปากาย สํวตฺตนฺติฯ

‘‘กลฺยาณมิตฺตเสฺสตํ , เมฆิย, ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส ยํ สีลวา ภวิสฺสติ, ปาติโมกฺขสํวรสํวุโต วิหริสฺสติ, อาจารโคจรสมฺปนฺโน, อณุมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภยทสฺสาวี, สมาทาย สิกฺขิสฺสติ สิกฺขาปเทสุฯ

‘‘กลฺยาณมิตฺตเสฺสตํ , เมฆิย, ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส ยํ ยายํ กถา อภิสเลฺลขิกา เจโตวิวรณสปฺปายา เอกนฺตนิพฺพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺญาย สโมฺพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ, เสยฺยถิทํ – อปฺปิจฺฉกถา, สนฺตุฏฺฐิกถา, ปวิเวกกถา, อสํสคฺคกถา, วีริยารมฺภกถา, สีลกถา, สมาธิกถา, ปญฺญากถา, วิมุตฺติกถา, วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา; เอวรูปาย กถาย นิกามลาภี ภวิสฺสติ อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภีฯ

‘‘กลฺยาณมิตฺตเสฺสตํ, เมฆิย, ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส ยํ อารทฺธวีริโย วิหริสฺสติ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย, กุสลานํ ธมฺมานํ อุปสมฺปทาย, ถามวา ทฬฺหปรกฺกโม อนิกฺขิตฺตธุโร กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

‘‘กลฺยาณมิตฺตเสฺสตํ, เมฆิย, ภิกฺขุโน ปาฏิกงฺขํ กลฺยาณสหายสฺส กลฺยาณสมฺปวงฺกสฺส ยํ ปญฺญวา ภวิสฺสติ, อุทยตฺถคามินิยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิเพฺพธิกาย สมฺมา ทุกฺขกฺขยคามินิยาฯ

‘‘เตน จ ปน, เมฆิย, ภิกฺขุนา อิเมสุ ปญฺจสุ ธเมฺมสุ ปติฏฺฐาย จตฺตาโร ธมฺมา อุตฺตริ ภาเวตพฺพา – อสุภา ภาเวตพฺพา ราคสฺส ปหานาย, เมตฺตา ภาเวตพฺพา พฺยาปาทสฺส ปหานาย, อานาปานสฺสติ ภาเวตพฺพา วิตกฺกุปเจฺฉทาย, อนิจฺจสญฺญา ภาเวตพฺพา อสฺมิมานสมุคฺฆาตายฯ อนิจฺจสญฺญิโน หิ, เมฆิย, อนตฺตสญฺญา สณฺฐาติ, อนตฺตสญฺญี อสฺมิมานสมุคฺฆาตํ ปาปุณาติ ทิเฏฺฐว ธเมฺม นิพฺพาน’’นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ขุทฺทา วิตกฺกา สุขุมา วิตกฺกา,
อนุคตา [อนุคฺคตา (สี. ก. อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ)] มนโส อุปฺปิลาวา [อุพฺพิลาปา (สี. สฺยา. ปี.)];
เอเต อวิทฺวา มนโส วิตเกฺก,
หุรา หุรํ ธาวติ ภนฺตจิโตฺตฯ

‘‘เอเต จ วิทฺวา มนโส วิตเกฺก,
อาตาปิโย สํวรตี สตีมา;
อนุคเต มนโส อุปฺปิลาเว,
อเสสเมเต ปชหาสิ พุโทฺธ’’ติฯ ปฐมํ;

๒. อุทฺธตสุตฺตํ

๓๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กุสินารายํ วิหรติ อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเนฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา ภิกฺขู ภควโต อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายํ วิหรนฺติ อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา มุฏฺฐสฺสติโน อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ปากตินฺทฺริยาฯ

อทฺทสา โข ภควา เต สมฺพหุเล ภิกฺขู อวิทูเร อรญฺญกุฏิกายํ วิหรนฺเต อุทฺธเต อุนฺนเฬ จปเล มุขเร วิกิณฺณวาเจ มุฏฺฐสฺสติโน อสมฺปชาเน อสมาหิเต วิพฺภนฺตจิตฺเต ปากตินฺทฺริเยฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

"อรกฺขิเตน กาเยน [จิตฺเตน (เนตฺติยํ)], มิจฺฉาทิฏฺฐิหเตน [มิจฺฉาทิฏฺฐิคเตน (พหูสุ)] จ;
ถินมิทฺธา [ถีนมิทฺธา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภิภูเตน, วสํ มารสฺส คจฺฉติฯ

"ตสฺมา รกฺขิตจิตฺตสฺส, สมฺมาสงฺกปฺปโคจโร;
สมฺมาทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร, ญตฺวาน อุทยพฺพยํ;
ถีนมิทฺธาภิภู ภิกฺขุ, สพฺพา ทุคฺคติโย ชเห"ติฯ ทุติยํ;

๓. โคปาลกสุตฺตํ

๓๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธิํฯ อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน อญฺญตรํ รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ

อถ โข อญฺญตโร โคปาลโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ โคปาลกํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ [สมาทาเปสิ (?)] สมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ

อถ โข โส โคปาลโก ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต [สมาทิปิโต (?)] สมุตฺตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – "อธิวาเสตุ เม, ภนฺเต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺเฆนา"ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข โส โคปาลโก ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข โส โคปาลโก ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปหูตํ อปฺปทกปายสํ [อปฺปทกปายาสํ (สพฺพตฺถ)] ปฏิยาทาเปตฺวา นวญฺจ สปฺปิํ ภควโต กาลํ อาโรเจสิ – "กาโล, ภนฺเต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต"นฺติฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน ตสฺส โคปาลกสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข โส โคปาลโก พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ อปฺปทกปายเสน [อปฺปทกปายาเสน จ (สฺยา. ปี.)] นเวน จ สปฺปินา สหตฺถา สนฺตเปฺปสิ สมฺปวาเรสิฯ อถ โข โส โคปาลโก ภควนฺตํ ภุตฺตาวิํ โอนีตปตฺตปาณิํ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ตํ โคปาลกํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต ตํ โคปาลกํ อญฺญตโร ปุริโส สีมนฺตริกาย ชีวิตา โวโรเปสิฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – "เยน, ภนฺเต, โคปาลเกน อชฺช พุทฺธปฺปมุโข ภิกฺขุสโงฺฆ อปฺปทกปายเสน นเวน จ สปฺปินา สหตฺถา สนฺตปฺปิโต สมฺปวาริโต โส กิร, ภนฺเต, โคปาลโก อญฺญตเรน ปุริเสน สีมนฺตริกาย ชีวิตา โวโรปิโต"ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ทิโส ทิสํ ยํ ตํ กยิรา, เวรี วา ปน เวรินํ;
มิจฺฉาปณิหิตํ จิตฺตํ, ปาปิโย นํ ตโต กเร”ติฯ ตติยํ;

๔. ยกฺขปหารสุตฺตํ

๓๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ สาริปุตฺโต อายสฺมา จ มหาโมคฺคลฺลาโน กโปตกนฺทรายํ วิหรนฺติฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุตฺโต ชุณฺหาย รตฺติยา นโวโรปิเตหิ เกเสหิ อพฺโภกาเส นิสินฺโน โหติ อญฺญตรํ สมาธึ สมาปชฺชิตฺวาฯ

เตน โข ปน สมเยน เทฺว ยกฺขา สหายกา อุตฺตราย ทิสาย ทกฺขิณํ ทิสํ คจฺฉนฺติ เกนจิเทว กรณีเยนฯ อทฺทสํสุ โข เต ยกฺขา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ ชุณฺหาย รตฺติยา นโวโรปิเตหิ เกเสหิ อพฺโภกาเส นิสินฺนํฯ ทิสฺวาน เอโก ยกฺโข ทุติยํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “ปฏิภาติ มํ, สมฺม, อิมสฺส สมณสฺส สีเส ปหารํ ทาตุ”นฺติฯ เอวํ วุตฺเต, โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “อลํ, สมฺม, มา สมณํ อาสาเทสิฯ อุฬาโร โส, สมฺม, สมโณ มหิทฺธิโก มหานุภาโว”ติฯ

ทุติยมฺปิ โข โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “ปฏิภาติ มํ, สมฺม, อิมสฺส สมณสฺส สีเส ปหารํ ทาตุ”นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “อลํ, สมฺม, มา สมณํ อาสาเทสิฯ อุฬาโร โส, สมฺม, สมโณ มหิทฺธิโก มหานุภาโว”ติฯ ตติยมฺปิ โข โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “ปฏิภาติ มํ, สมฺม, อิมสฺส สมณสฺส สีเส ปหารํ ทาตุ”นฺติฯ ตติยมฺปิ โข โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ เอตทโวจ – “อลํ, สมฺม, มา สมณํ อาสาเทสิฯ อุฬาโร โส, สมฺม, สมโณ มหิทฺธิโก มหานุภาโว”ติฯ

อถ โข โส ยกฺโข ตํ ยกฺขํ อนาทิยิตฺวา อายสฺมโต สาริปุตฺตตฺเถรสฺส สีเส ปหารํ อทาสิฯ ตาว มหา ปหาโร อโหสิ, อปิ เตน ปหาเรน สตฺตรตนํ วา อฑฺฒฏฺฐมรตนํ วา นาคํ โอสาเทยฺย, มหนฺตํ วา ปพฺพตกูฏํ ปทาเลยฺยฯ อถ จ ปน โส ยกฺโข ‘ฑยฺหามิ ฑยฺหามี’ติ วตฺวา ตตฺเถว มหานิรยํ อปตาสิ [อวตฺถาสิ (ก. สี.)]ฯ

อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน เตน ยกฺเขน อายสฺมโต สาริปุตฺตตฺเถรสฺส สีเส ปหารํ ทียมานํฯ ทิสฺวา เยน อายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ – “กจฺจิ เต, อาวุโส, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิ น กิญฺจิ ทุกฺข”นฺติ ? “ขมนียํ เม, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ยาปนียํ เม, อาวุโส โมคฺคลฺลาน; อปิ จ เม สีสํ โถกํ ทุกฺข”นฺติฯ

“อจฺฉริยํ, อาวุโส สาริปุตฺต, อพฺภุตํ, อาวุโส สาริปุตฺต! ยาว [ยํ ตฺวํ (สี. ก.), ยํ (สฺยา.)] มหิทฺธิโก อายสฺมา สาริปุตฺโต มหานุภาโว! อิธ เต, อาวุโส สาริปุตฺต, อญฺญตโร ยกฺโข สีเส ปหารํ อทาสิฯ ตาว มหา ปหาโร อโหสิ, อปิ เตน ปหาเรน สตฺตรตนํ วา อฑฺฒฏฺฐมรตนํ วา นาคํ โอสาเทยฺย, มหนฺตํ วา ปพฺพตกูฏํ ปทาเลยฺย, อถ จ ปนายสฺมา สาริปุตฺโต เอวมาห – ‘ขมนียํ เม, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, ยาปนียํ เม, อาวุโส โมคฺคลฺลาน; อปิ จ เม สีสํ โถกํ ทุกฺข’”นฺติฯ

“อจฺฉริยํ, อาวุโส โมคฺคลฺลาน, อพฺภุตํ, อาวุโส โมคฺคลฺลาน! ยาว [ยํ (สฺยา.)] มหิทฺธิโก อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มหานุภาโว ยตฺร หิ นาม ยกฺขมฺปิ ปสฺสิสฺสติ! มยํ ปเนตรหิ ปํสุปิสาจกมฺปิ น ปสฺสามา”ติฯ

อโสฺสสิ โข ภควา ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย เตสํ อุภินฺนํ มหานาคานํ อิมํ เอวรูปํ กถาสลฺลาปํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยสฺส เสลูปมํ จิตฺตํ, ฐิตํ นานุปกมฺปติ;
วิรตฺตํ รชนีเยสุ, โกปเนยฺเย น กุปฺปติ;
ยเสฺสวํ ภาวิตํ จิตฺตํ, กุโต ตํ ทุกฺขเมสฺสตี”ติฯ จตุตฺถํ;

๕. นาคสุตฺตํ

๓๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเม ฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา อากิโณฺณ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ – “อหํ โข เอตรหิ อากิโณฺณ วิหรามิ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรามิฯ ยํนูนาหํ เอโก คณสฺมา วูปกโฏฺฐ วิหเรยฺย”นฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย โกสมฺพิํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกโนฺต สามํ เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย อนามเนฺตตฺวา อุปฏฺฐากํ อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอโก อทุติโย เยน ปาลิเลยฺยกํ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุเพฺพน จาริกํ จรมาโน เยน ปาลิเลยฺยกํ ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ปาลิเลยฺยเก วิหรติ รกฺขิตวนสเณฺฑ ภทฺทสาลมูเลฯ

อญฺญตโรปิ โข หตฺถินาโค อากิโณฺณ วิหรติ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกลเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิฯ ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทติ, โอภโคฺคภคฺคญฺจสฺส สาขาภงฺคํ ขาทนฺติ, อาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวติ, โอคาหา จสฺส อุตฺติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติฯ อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรติฯ อถ โข ตสฺส หตฺถินาคสฺส เอตทโหสิ – “อหํ โข เอตรหิ อากิโณฺณ วิหรามิ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกลเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทามิ, โอภโคฺคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ ขาทนฺติ, อาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวามิ, โอคาหา จ เม อุตฺติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติ, อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหรามิฯ ยํนูนาหํ เอโก คณสฺมา วูปกโฏฺฐ วิหเรยฺย”นฺติฯ

อถ โข โส หตฺถินาโค ยูถา อปกฺกมฺม เยน ปาลิเลยฺยกํ รกฺขิตวนสโณฺฑ ภทฺทสาลมูลํ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ ตตฺร สุทํ [อุปสงฺกมิตฺวา ตตฺร สุทํ (สฺยา. ปี. ก.)] โส หตฺถินาโค ยสฺมิํ ปเทเส ภควา วิหรติ ตํ ปเทสํ [อปฺปหริตญฺจ กโรติ, โสณฺฑาย (พหูสุ)] อปฺปหริตํ กโรติ, โสณฺฑาย จ [อปฺปหริตญฺจ กโรติ, โสณฺฑาย (พหูสุ)] ภควโต ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปติ [อุปฏฺฐเปติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ

อถ โข ภควโต รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘อหํ โข ปุพฺเพ อากิโณฺณ วิหาสึ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ, อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหาสึฯ โสมฺหิ เอตรหิ อนากิโณฺณ วิหรามิ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ ราชูหิ ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ, อนากิโณฺณ สุขํ ผาสุ วิหรามี’’ติฯ

ตสฺสปิ โข หตฺถินาคสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘อหํ โข ปุเพฺพ อากิโณฺณ วิหาสึ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกลเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, ฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทึ, โอภโคฺคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ ขาทิํสุ, อาวิลานิ จ ปานียานิ อปายึ, โอคาหา จ เม อุตฺติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนิฆํสนฺติโย อคมํสุ, อากิโณฺณ ทุกฺขํ น ผาสุ วิหาสึฯ โสมฺหิ เอตรหิ อนากิโณฺณ วิหรามิ หตฺถีหิ หตฺถินีหิ หตฺถิกลเภหิ หตฺถิจฺฉาเปหิ, อจฺฉินฺนคฺคานิ เจว ติณานิ ขาทามิ, โอภโคฺคภคฺคญฺจ เม สาขาภงฺคํ น ขาทนฺติ, อนาวิลานิ จ ปานียานิ ปิวามิ, โอคาหา จ เม อุตฺติณฺณสฺส หตฺถินิโย น กายํ อุปนิฆํสนฺติโย คจฺฉนฺติ, อนากิโณฺณ สุขํ ผาสุ วิหรามี’’ติฯ

อถ โข ภควา อตฺตโน จ ปวิเวกํ วิทิตฺวา ตสฺส จ หตฺถินาคสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘เอตํ [เอวํ (ก.)] นาคสฺส นาเคน, อีสาทนฺตสฺส หตฺถิโน;
สเมติ จิตฺตํ จิเตฺตน, ยเทโก รมตี มโน’’ติฯ ปญฺจมํ;

๖. ปิโณฺฑลสุตฺตํ

๓๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ปิโณฺฑลภารทฺวาโช ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อารญฺญิโก ปิณฺฑปาติโก ปํสุกูลิโก เตจีวริโก อปฺปิโจฺฉ สนฺตุโฎฺฐ ปวิวิโตฺต อสํสโฎฺฐ อารทฺธวีริโย [อารทฺธวิริโย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ธุตวาโท อธิจิตฺตมนุยุโตฺตฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ ปิโณฺฑลภารทฺวาชํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อารญฺญิกํ ปิณฺฑปาติกํ ปํสุกูลิกํ เตจีวริกํ อปฺปิจฺฉํ สนฺตุฎฺฐํ ปวิวิตฺตํ อสํสฎฺฐํ อารทฺธวีริยํ ธุตวาทํ อธิจิตฺตมนุยุตฺตํ ฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อนูปวาโท อนูปฆาโต [อนุปวาโท อนุปฆาโต (สฺยา. ปี. ก.)], ปาติโมเกฺข จ สํวโร;
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมิํ, ปนฺตญฺจ สยนาสนํ;
อธิจิเตฺต จ อาโยโค, เอตํ พุทฺธาน สาสน’’นฺติฯ ฉฎฺฐํ;

๗. สาริปุตฺตสุตฺตํ

๓๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อปฺปิโจฺฉ สนฺตุโฎฺฐ ปวิวิโตฺต อสํสโฎฺฐ อารทฺธวีริโย อธิจิตฺตมนุยุโตฺตฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อปฺปิจฺฉํ สนฺตุฏฺฐํ ปวิวิตฺตํ อสํสฏฺฐํ อารทฺธวีริยํ อธิจิตฺตมนุยุตฺตํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อธิเจตโส อปฺปมชฺชโต,
มุนิโน โมนปเถสุ สิกฺขโต;
โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน,
อุปสนฺตสฺส สทา สตีมโต”ติฯ สตฺตมํ;

๘. สุนฺทรีสุตฺตํ

๓๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ ฯ ภิกฺขุสงฺโฆปิ สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ อญฺญติตฺถิยา ปน ปริพฺพาชกา อสกฺกตา โหนฺติ อครุกตา อมานิตา อปูชิตา อนปจิตา น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ

อถ โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ภควโต สกฺการํ อสหมานา ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ เยน สุนฺทรี ปริพฺพาชิกา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สุนฺทริํ ปริพฺพาชิกํ เอตทโวจุํ – “อุสฺสหสิ ตฺวํ, ภคินิ, ญาตีนํ อตฺถํ กาตุ”นฺติ? “กฺยาหํ, อยฺยา, กโรมิ? กิํ มยา น สกฺกา [กิํ มยา สกฺกา (สฺยา. ปี.)] กาตุํ? ชีวิตมฺปิ เม ปริจฺจตฺตํ ญาตีนํ อตฺถายา”ติฯ

“เตน หิ, ภคินิ, อภิกฺขณํ เชตวนํ คจฺฉาหี”ติฯ “เอวํ, อยฺยา”ติ โข สุนฺทรี ปริพฺพาชิกา เตสํ อญฺญติตฺถิยานํ ปริพฺพาชกานํ ปฏิสฺสุตฺวา อภิกฺขณํ เชตวนํ อคมาสิฯ

ยทา เต อญฺญิํสุ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา – “โวทิฏฺฐา โข สุนฺทรี ปริพฺพาชิกา พหุชเนน อภิกฺขณํ เชตวนํ คจฺฉตี”ติ [คจฺฉตีติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ อถ นํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา ตตฺเถว เชตวนสฺส ปริขากูเป นิกฺขิปิตฺวา [นิขนิตฺวา (สี. สฺยา. ปี.)] เยน ราชา ปเสนทิ โกสโล เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ ปเสนทิํ โกสลํ เอตทโวจุํ – “ยา สา, มหาราช, สุนฺทรี ปริพฺพาชิกา; สา โน น ทิสฺสตี”ติฯ “กตฺถ ปน ตุมฺเห อาสงฺกถา”ติ ? “เชตวเน, มหาราชา”ติฯ “เตน หิ เชตวนํ วิจินถา”ติฯ

อถ โข เต อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เชตวนํ วิจินิตฺวา ยถานิกฺขิตฺตํ ปริขากูปา อุทฺธริตฺวา มญฺจกํ อาโรเปตฺวา สาวตฺถิํ ปเวเสตฺวา รถิยาย รถิยํ สิงฺฆาฏเกน สิงฺฆาฏกํ อุปสงฺกมิตฺวา มนุสฺเส อุชฺฌาเปสุํ –

“ปสฺสถายฺยา สมณานํ สกฺยปุตฺติยานํ กมฺมํ! อลชฺชิโน อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา มุสาวาทิโน อพฺรหฺมจาริโนฯ อิเม หิ นาม ธมฺมจาริโน สมจาริโน พฺรหฺมจาริโน สจฺจวาทิโน สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา ปฏิชานิสฺสนฺติ! นตฺถิ อิเมสํ สามญฺญํ, นตฺถิ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ นฏฺฐํ อิเมสํ สามญฺญํ, นฏฺฐํ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ กุโต อิเมสํ สามญฺญํ, กุโต อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํ? อปคตา อิเม สามญฺญา, อปคตา อิเม พฺรหฺมญฺญาฯ กถญฺหิ นาม ปุริโส ปุริสกิจฺจํ กริตฺวา อิตฺถิํ ชีวิตา โวโรเปสฺสตี”ติ!

เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยํ มนุสฺสา ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรสนฺติ วิเหสนฺติ –

“อลชฺชิโน อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา มุสาวาทิโน อพฺรหฺมจาริโน ฯ อิเม หิ นาม ธมฺมจาริโน สมจาริโน พฺรหฺมจาริโน สจฺจวาทิโน สีลวโนฺต กลฺยาณธมฺมา ปฏิชานิสฺสนฺติ! นตฺถิ อิเมสํ สามญฺญํ, นตฺถิ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ นฏฺฐํ อิเมสํ สามญฺญํ, นฏฺฐํ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ กุโต อิเมสํ สามญฺญํ, กุโต อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํ? อปคตา อิเม สามญฺญา, อปคตา อิเม พฺรหฺมญฺญาฯ กถญฺหิ นาม ปุริโส ปุริสกิจฺจํ กริตฺวา อิตฺถึ ชีวิตา โวโรเปสฺสตี”ติ!

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

“เอตรหิ, ภเนฺต, สาวตฺถิยํ มนุสฺสา ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรสนฺติ วิเหสนฺติ – ‘อลชฺชิโน อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา มุสาวาทิโน อพฺรหฺมจาริโนฯ อิเม หิ นาม ธมฺมจาริโน สมจาริโน พฺรหฺมจาริโน สจฺจวาทิโน สีลวโนฺต กลฺยาณธมฺมา ปฏิชานิสฺสนฺติฯ นตฺถิ อิเมสํ สามญฺญํ, นตฺถิ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ นฏฺฐํ อิเมสํ สามญฺญํ, นฏฺฐํ อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํฯ กุโต อิเมสํ สามญฺญํ, กุโต อิเมสํ พฺรหฺมญฺญํ? อปคตา อิเม สามญฺญา, อปคตา อิเม พฺรหฺมญฺญาฯ กถญฺหิ นาม ปุริโส ปุริสกิจฺจํ กริตฺวา อิตฺถึ ชีวิตา โวโรเปสฺสตี’”ติ!

“เนโส, ภิกฺขเว, สโทฺท จิรํ ภวิสฺสติ สตฺตาหเมว ภวิสฺสติฯ สตฺตาหสฺส อจฺจเยน อนฺตรธายิสฺสติฯ เตน หิ, ภิกฺขเว, เย มนุสฺสา ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรสนฺติ วิเหสนฺติ, เต ตุเมฺห อิมาย คาถาย ปฏิโจเทถ –

“‘อภูตวาที นิรยํ อุเปติ,
โย วาปิ [โย จาปิ (สี. ปี. ก.)] กตฺวา น กโรมิ จาห;
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ,
นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถา’”ติฯ

อถ โข เต ภิกฺขู ภควโต สนฺติเก อิมํ คาถํ ปริยาปุณิตฺวา เย มนุสฺสา ภิกฺขู ทิสฺวา อสพฺภาหิ ผรุสาหิ วาจาหิ อโกฺกสนฺติ ปริภาสนฺติ โรสนฺติ วิเหสนฺติ เต อิมาย คาถาย ปฏิโจเทนฺติ –

“อภูตวาที นิรยํ อุเปติ,
โย วาปิ กตฺวา น กโรมิจาห;
อุโภปิ เต เปจฺจ สมา ภวนฺติ,
นิหีนกมฺมา มนุชา ปรตฺถา”ติฯ

มนุสฺสานํ เอตทโหสิ – “อการกา อิเม สมณา สกฺยปุตฺติยาฯ นยิเมหิ กตํฯ สปนฺติเม สมณา สกฺยปุตฺติยา”ติฯ เนว โส สโทฺท จิรํ อโหสิฯ สตฺตาหเมว อโหสิฯ สตฺตาหสฺส อจฺจเยน อนฺตรธายิฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควโต เอตทโวจุํ –

‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว สุภาสิตํ จิทํ ภนฺเต ภควตา – ‘เนโส, ภิกฺขเว, สโทฺท จิรํ ภวิสฺสติฯ สตฺตาหเมว ภวิสฺสติฯ สตฺตาหสฺส อจฺจเยน อนฺตรธายิสฺสตี’ติฯ อนฺตรหิโต โส, ภนฺเต, สโทฺท’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ตุทนฺติ วาจาย ชนา อสญฺญตา,
สเรหิ สงฺคามคตํว กุญฺชรํ;
สุตฺวาน วากฺยํ ผรุสํ อุทีริตํ,
อธิวาสเย ภิกฺขุ อทุฎฺฐจิโตฺต’’ติฯ อฎฺฐมํ;

๙. อุปเสนสุตฺตํ

๓๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข อายสฺมโต อุปเสนสฺส วงฺคนฺตปุตฺตสฺส รโหคตสฺส ปฎิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ‘‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม, สตฺถา จ เม ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ; สฺวากฺขาเต จมฺหิ ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิโต; สพฺรหฺมจาริโน จ เม สีลวโนฺต กลฺยาณธมฺมา; สีเลสุ จมฺหิ ปริปูรการี; สุสมาหิโต จมฺหิ เอกคฺคจิโตฺต; อรหา จมฺหิ ขีณาสโว; มหิทฺธิโก จมฺหิ มหานุภาโวฯ ภทฺทกํ เม ชีวิตํ, ภทฺทกํ มรณ’’นฺติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมโต อุปเสนสฺส วงฺคนฺตปุตฺตสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยํ ชีวิตํ น ตปติ, มรณเนฺต น โสจติ;
ส เว ทิฎฺฐปโท ธีโร, โสกมเชฺฌ น โสจติฯ

‘‘อุจฺฉินฺนภวตณฺหสฺส , สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน;
วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, นตฺถิ ตสฺส ปุนพฺภโว’’ติฯ นวมํ;

๑๐. สาริปุตฺตอุปสมสุตฺตํ

๔๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อตฺตโน อุปสมํ ปจฺจเวกฺขมาโนฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อตฺตโน อุปสมํ ปจฺจเวกฺขมานํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อุปสนฺตสนฺตจิตฺตสฺส, เนตฺติจฺฉินฺนสฺส ภิกฺขุโน;
วิกฺขีโณ ชาติสํสาโร, มุโตฺต โส มารพนฺธนา’’ติฯ ทสมํ;

เมฆิยวโคฺค จตุโตฺถ นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เมฆิโย อุทฺธตา โคปาโล, ยโกฺข [ชุณฺหา (สี. สฺยา. ปี.), ชุณฺหํ (ก.)] นาเคน ปญฺจมํ;
ปิโณฺฑฬ สาริปุโตฺต จ, สุนฺทรี ภวติ อฏฺฐมํ;
อุปเสโน วงฺคนฺตปุโตฺต, สาริปุโตฺต จ เต ทสาติฯ

๕. โสณวคฺโค [มหาวคฺค (อฎฺฐกถาย สเมติ)]

๑. ปิยตรสุตฺตํ

๔๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา ปเสนทิ โกสโล มลฺลิกาย เทวิยา สทฺธิํ อุปริปาสาทวรคโต โหติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล มลฺลิกํ เทวิํ เอตทโวจ – ‘‘อตฺถิ นุ โข เต, มลฺลิเก, โกจญฺโญ อตฺตนา ปิยตโร’’ติ?

‘‘นตฺถิ โข เม, มหาราช, โกจญฺโญ อตฺตนา ปิยตโรฯ ตุยฺหํ ปน, มหาราช, อตฺถญฺโญ โกจิ อตฺตนา ปิยตโร’’ติ? ‘‘มยฺหมฺปิ โข, มลฺลิเก, นตฺถญฺโญ โกจิ อตฺตนา ปิยตโร’’ติฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ปาสาทา โอโรหิตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, มลฺลิกาย เทวิยา สทฺธิํ อุปริปาสาทวรคโต มลฺลิกํ เทวิํ เอตทโวจํ – ‘อตฺถิ นุ โข เต, มลฺลิเก, โกจญฺโญ อตฺตนา ปิยตโร’ติ? เอวํ วุตฺเต, มลฺลิกา เทวี มํ เอตทโวจ – ‘นตฺถิ โข เม, มหาราช, โกจญฺโญ อตฺตนา ปิยตโรฯ ตุยฺหํ ปน, มหาราช, อตฺถญฺโญ โกจิ อตฺตนา ปิยตโร’ติ? เอวํ วุตฺเต, อหํ, ภนฺเต, มลฺลิกํ เทวิํ เอตทโวจํ – ‘มยฺหมฺปิ โข, มลฺลิเก, นตฺถญฺโญ โกจิ อตฺตนา ปิยตโร’’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘สพฺพา ทิสา อนุปริคมฺม เจตสา,
เนวชฺฌคา ปิยตรมตฺตนา กฺวจิ;
เอวํ ปิโย ปุถุ อตฺตา ปเรสํ,
ตสฺมา น หิํเส ปรมตฺตกาโม’’ติฯ ปฐมํ;

๒. อปฺปายุกสุตฺตํ

๔๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา [ปฏิสลฺลาณา (สี.)] วุฏฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว อปฺปายุกา หิ, ภนฺเต, ภควโต มาตา อโหสิ, สตฺตาหชาเต ภควติ ภควโต มาตา กาลมกาสิ, ตุสิตํ กายํ อุปปชฺชี’’ติฯ

‘‘เอวเมตํ, อานนฺท [เอวเมตํ อานนฺท เอวเมตํ อานนฺท (สฺยา.)], อปฺปายุกา หิ, อานนฺท, โพธิสตฺตมาตโร โหนฺติฯ สตฺตาหชาเตสุ โพธิสเตฺตสุ โพธิสตฺตมาตโร กาลํ กโรนฺติ, ตุสิตํ กายํ อุปปชฺชนฺตี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“เย เกจิ ภูตา ภวิสฺสนฺติ เย วาปิ,
สเพฺพ คมิสฺสนฺติ ปหาย เทหํ;
ตํ สพฺพชานิํ กุสโล วิทิตฺวา,
อาตาปิโย พฺรหฺมจริยํ จเรยฺยา”ติฯ ทุติยํ;

๓. สุปฺปพุทฺธกุฏฺฐิสุตฺตํ

๔๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ราชคเห สุปฺปพุทฺโธ นาม กุฏฺฐี อโหสิ – มนุสฺสทลิทฺโท, มนุสฺสกปโณ , มนุสฺสวราโกฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา มหติยา ปริสาย ปริวุโต ธมฺมํ เทเสนฺโต นิสินฺโน โหติฯ

อทฺทสา โข สุปฺปพุทฺโธ กุฏฺฐี ตํ มหาชนกายํ ทูรโตว สนฺนิปติตํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – “นิสฺสํสยํ โข เอตฺถ กิญฺจิ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ภาชียติ [ภาชียิสฺสติ (สี.)]ฯ ยํนูนาหํ เยน โส มหาชนกาโย เตนุปสงฺกเมยฺยํฯ อเปฺปว นาเมตฺถ กิญฺจิ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ลเภยฺย”นฺติฯ

อถ โข สุปฺปพุทฺโธ กุฏฺฐี เยน โส มหาชนกาโย เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข สุปฺปพุทฺโธ กุฏฺฐี ภควนฺตํ มหติยา ปริสาย ปริวุตํ ธมฺมํ เทเสนฺตํ นิสินฺนํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – “น โข เอตฺถ กิญฺจิ ขาทนียํ วา โภชนียํ วา ภาชียติฯ สมโณ อยํ โคตโม ปริสติ ธมฺมํ เทเสติฯ ยํนูนาหมฺปิ ธมฺมํ สุเณยฺย”นฺติฯ ตตฺเถว เอกมนฺตํ นิสีทิ – “อหมฺปิ ธมฺมํ โสสฺสามี”ติฯ

อถ โข ภควา สพฺพาวนฺตํ ปริสํ เจตสา เจโต ปริจฺจ มนสากาสิ “โก นุ โข อิธ ภโพฺพ ธมฺมํ วิญฺญาตุ”นฺติ? อทฺทสา โข ภควา สุปฺปพุทฺธํ กุฏฺฐิํ ตสฺสํ ปริสายํ นิสินฺนํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – “อยํ โข อิธ ภโพฺพ ธมฺมํ วิญฺญาตุ”นฺติฯ สุปฺปพุทฺธํ กุฏฺฐิํ อารพฺภ อานุปุพฺพิํ กถํ [อานุปุพฺพิกถํ (สี.), อนุปุพฺพิกถํ (สฺยา. ปี. ก.)] กเถสิ, เสยฺยถิทํ – ทานกถํ สีลกถํ สคฺคกถํ; กามานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ; เนกฺขเมฺม [เนกฺขเมฺม จ (สี. สฺยา. ปี.)] อานิสํสํ ปกาเสสิฯ ยทา ภควา อญฺญาสิ สุปฺปพุทฺธํ กุฏฺฐิํ กลฺลจิตฺตํ มุทุจิตฺตํ วินีวรณจิตฺตํ อุทคฺคจิตฺตํ ปสนฺนจิตฺตํ, อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกํสิกา ธมฺมเทสนา ตํ ปกาเสสิ – ทุกฺขํ, สมุทยํ, นิโรธํ, มคฺคํฯ เสยฺยถาปิ นาม สุทฺธํ วตฺถํ อปคตกาฬกํ สมฺมเทว รชนํ ปฏิคฺคเณฺหยฺย, เอวเมว สุปฺปพุทฺธสฺส กุฏฺฐิสฺส ตสฺมิํเยว อาสเน วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ – “ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺม”นฺติฯ

อถ โข สุปฺปพุทฺโธ กุฏฺฐี ทิฏฺฐธโมฺม ปตฺตธโมฺม วิทิตธโมฺม ปริโยคาฬฺหธโมฺม ติณฺณวิจิกิโจฺฉ วิคตกถํกโถ เวสารชฺชปฺปโตฺต อปรปฺปจฺจโย สตฺถุ สาสเน อุฏฺฐายาสนา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข สุปฺปพุทฺโธ กุฏฺฐี ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“อภิกฺกนฺตํ , ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต! เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, นิกฺกุชฺชิตํ วา อุกฺกุเชฺชยฺย, ปฏิจฺฉนฺนํ วา วิวเรยฺย, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกฺขยฺย, อนฺธกาเร วา เตลปโชฺชตํ ธาเรยฺย – จกฺขุมโนฺต รูปานิ ทกฺขนฺตีติ; เอวเมวํ ภควตา อเนกปริยาเยน ธโมฺม ปกาสิโตฯ เอสาหํ, ภเนฺต, ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ

อถ โข สุปฺปพุโทฺธ กุฏฺฐี ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข อจิรปกฺกนฺตํ สุปฺปพุทฺธํ กุฏฺฐึ คาวี ตรุณวจฺฉา อธิปติตฺวา ชีวิตา โวโรเปสิฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘โย โส, ภนฺเต, สุปฺปพุโทฺธ นาม กุฏฺฐี ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุตฺเตชิโต สมฺปหํสิโต, โส กาลงฺกโตฯ ตสฺส กา คติ, โก อภิสมฺปราโย’’ติ?

‘‘ปณฺฑิโต, ภิกฺขเว, สุปฺปพุโทฺธ กุฏฺฐี; ปจฺจปาทิ ธมฺมสฺสานุธมฺมํ; น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสสิฯ สุปฺปพุโทฺธ, ภิกฺขเว, กุฏฺฐี ติณฺณํ สํโยชนานํ ปริกฺขยา โสตาปโนฺน อวินิปาตธโมฺม นิยโต สโมฺพธิปรายโณ’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ, โก ปจฺจโย เยน สุปฺปพุโทฺธ กุฏฺฐี อโหสิ – มนุสฺสทลิทฺโท, มนุสฺสกปโณ, มนุสฺสวราโก’’ติ?

‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, สุปฺปพุโทฺธ กุฏฺฐี อิมสฺมิํเยว ราชคเห เสฏฺฐิปุตฺโต อโหสิฯ โส อุยฺยานภูมิํ นิยฺยโนฺต อทฺทส ตครสิขิํ [ตคฺครสิขิํ (ก.)] ปเจฺจกพุทฺธํ นครํ ปิณฺฑาย ปวิสนฺตํฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ – ‘กฺวายํ กุฏฺฐี กุฏฺฐิจีวเรน วิจรตี’ติ? นิฏฺฐุภิตฺวา อปสพฺยโต [อปพฺยามโต (สฺยา. สํ. นิ. ๑.๒๕๕)] กริตฺวา ปกฺกามิฯ โส ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน พหูนิ วสฺสสตานิ พหูนิ วสฺสสหสฺสานิ พหูนิ วสฺสสตสหสฺสานิ นิรเย ปจฺจิตฺถฯ ตเสฺสว กมฺมสฺส วิปากาวเสเสน อิมสฺมิํเยว ราชคเห กุฏฺฐี อโหสิ มนุสฺสทลิทฺโท, มนุสฺสกปโณ, มนุสฺสวราโกฯ โส ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม สทฺธํ สมาทิยิ สีลํ สมาทิยิ สุตํ สมาทิยิ จาคํ สมาทิยิ ปญฺญํ สมาทิยิฯ โส ตถาคตปฺปเวทิตํ ธมฺมวินยํ อาคมฺม สทฺธํ สมาทิยิตฺวา สีลํ สมาทิยิตฺวา สุตํ สมาทิยิตฺวา จาคํ สมาทิยิตฺวา ปญฺญํ สมาทิยิตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติํ สคฺคํ โลกํ อุปปโนฺน เทวานํ ตาวติํสานํ สหพฺยตํฯ โส ตตฺถ อเญฺญ เทเว อติโรจติ วเณฺณน เจว ยสสา จา’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘จกฺขุมา วิสมานีว, วิชฺชมาเน ปรกฺกเม;
ปณฺฑิโต ชีวโลกสฺมิํ, ปาปานิ ปริวชฺชเย’’ติฯ ตติยํ;

๔. กุมารกสุตฺตํ

๔๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา กุมารกา อนฺตรา จ สาวตฺถิํ อนฺตรา จ เชตวนํ มจฺฉเก พาเธนฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ภควา เต สมฺพหุเล กุมารเก อนฺตรา จ สาวตฺถิํ อนฺตรา จ เชตวนํ มจฺฉเก พาเธเนฺตฯ ทิสฺวาน เยน เต กุมารกา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต กุมารเก เอตทโวจ – ‘‘ภายถ โว, ตุเมฺห กุมารกา, ทุกฺขสฺส, อปฺปิยํ โว ทุกฺข’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต, ภายาม มยํ, ภนฺเต, ทุกฺขสฺส , อปฺปิยํ โน ทุกฺข’’นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สเจ ภายถ ทุกฺขสฺส, สเจ โว ทุกฺขมปฺปิยํ;
มากตฺถ ปาปกํ กมฺมํ, อาวิ วา ยทิ วา รโหฯ

“สเจ จ ปาปกํ กมฺมํ, กริสฺสถ กโรถ วา;
น โว ทุกฺขา ปมุตฺยตฺถิ, อุเปจฺจปิ [อุปจฺจปิ (ก.), อุปฺปจฺจปิ (?), อุปฺปติตฺวาปิ อิติ อ โตฺถ] ปลายต”นฺติฯ จตุตฺถํ;

๕. อุโปสถสุตฺตํ

๔๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ตทหุโปสเถ ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต นิสิโนฺน โหติฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต ปฐเม ยาเม, อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ [จีวรํ (สพฺพตฺถ)] กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต ปฐโม ยาโม; จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ; อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺข”นฺติฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต มชฺฌิเม ยาเม, อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต มชฺฌิโม ยาโม; จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ; อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺข”นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา ตุณฺหี อโหสิฯ

ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา, นิกฺขเนฺต ปจฺฉิเม ยาเม, อุทฺธเสฺต อรุเณ, นนฺทิมุขิยา รตฺติยา อุฎฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน ภควา เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อภิกฺกนฺตา, ภเนฺต, รตฺติ; นิกฺขโนฺต ปจฺฉิโม ยาโม; อุทฺธโสฺต อรุโณ; นนฺทิมุขี รตฺติ; จิรนิสิโนฺน ภิกฺขุสโงฺฆ; อุทฺทิสตุ, ภเนฺต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺข”นฺติฯ “อปริสุทฺธา, อานนฺท, ปริสา”ติฯ

อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส เอตทโหสิ – “กํ นุ โข ภควา ปุคฺคลํ สนฺธาย เอวมาห – ‘อปริสุทฺธา, อานนฺท, ปริสา’ติ? อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน สพฺพาวนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆํ เจตสา เจโต ปริจฺจ มนสากาสิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปุคฺคลํ ทุสฺสีลํ ปาปธมฺมํ อสุจิํ สงฺกสฺสรสมาจารํ ปฎิจฺฉนฺนกมฺมนฺตํ อสมณํ สมณปฎิญฺญํ อพฺรหฺมจาริํ พฺรหฺมจาริปฎิญฺญํ อโนฺตปูติํ อวสฺสุตํ กสมฺพุชาตํ มเชฺฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสินฺนํฯ ทิสฺวาน อุฎฺฐายาสนา เยน โส ปุคฺคโล เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ปุคฺคลํ เอตทโวจ – “อุเฎฺฐหิ, อาวุโส, ทิโฎฺฐสิ ภควตา; นตฺถิ เต ภิกฺขูหิ สทฺธิํ สํวาโส”ติฯ เอวํ วุเตฺต [อถ โข (สพฺพตฺถ), จูฬว. ๓๘๓; อ. นิ. ๘.๒๐ ปสฺสิตพฺพํ], โส ปุคฺคโล ตุณฺหี อโหสิฯ

ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปุคฺคลํ เอตทโวจ – “อุเฎฺฐหิ, อาวุโส, ทิโฎฺฐสิ ภควตา; นตฺถิ เต ภิกฺขูหิ สทฺธิํ สํวาโส”ติฯ ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข โส ปุคฺคโล ตุณฺหี อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปุคฺคลํ พาหายํ คเหตฺวา พหิทฺวารโกฏฺฐกา นิกฺขาเมตฺวา สูจิฆฏิกํ ทตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘นิกฺขามิโต, ภนฺเต, โส ปุคฺคโล มยาฯ ปริสุทฺธา ปริสาฯ อุทฺทิสตุ, ภนฺเต, ภควา ภิกฺขูนํ ปาติโมกฺข’’นฺติฯ ‘‘อจฺฉริยํ, โมคฺคลฺลาน, อพฺภุตํ, โมคฺคลฺลาน! ยาว พาหาคหณาปิ นาม โส โมฆปุริโส อาคเมสฺสตี’’ติ!

อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘น ทานาหํ, ภิกฺขเว, อิโต ปรํ [น ทานาหํ ภิกฺขเว อชฺชตเคฺค (อ. นิ. ๘.๒๐)] อุโปสถํ กริสฺสามิ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามิฯ ตุเมฺหว ทานิ, ภิกฺขเว, อิโต ปรํ อุโปสถํ กเรยฺยาถ, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาถฯ อฏฺฐานเมตํ, ภิกฺขเว, อนวกาโส ยํ ตถาคโต อปริสุทฺธาย ปริสาย อุโปสถํ กเรยฺย, ปาติโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยฯ

‘‘อฏฺฐิเม, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา, เย ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ กตเม อฏฺฐ?

‘‘มหาสมุโทฺท, ภิกฺขเว, อนุปุพฺพนินฺโน อนุปุพฺพโปโณ อนุปุพฺพปพฺภาโร, น อายตเกเนว ปปาโตฯ ยมฺปิ [ยํ (สี. สฺยา. ก.)], ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท อนุปุพฺพนินฺโน อนุปุพฺพโปโณ อนุปุพฺพปพฺภาโร น อายตเกเนว ปปาโต; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท ปฐโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท ฐิตธโมฺม เวลํ นาติวตฺตติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท ฐิตธโมฺม เวลํ นาติวตฺตติ; อยํ, ภิกฺขเว [อยมฺปิ (สพฺพตฺถ)], มหาสมุเทฺท ทุติโย อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท น มเตน กุณเปน สํวสติฯ ยํ โหติ มหาสมุเทฺท มตํ กุณปํ ตํ ขิปฺปเมว [ขิปฺปเญฺญว (สี.), ขิปฺปํเยว (ก.)] ตีรํ วาเหติ, ถลํ อุสฺสาเรติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท น มเตน กุณเปน สํวสติ, ยํ โหติ มหาสมุเทฺท มตํ กุณปํ ตํ ขิปฺปเมว ตีรํ วาเหติ ถลํ อุสฺสาเรติ; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท ตติโย อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยา กาจิ มหานทิโย, เสยฺยถิทํ – คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี, ตา มหาสมุทฺทํ ปตฺวา [ปตฺตา (สฺยา. ปี. ก.)] ชหนฺติ ปุริมานิ นามโคตฺตานิ; ‘มหาสมุโทฺท’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ยา กาจิ มหานทิโย, เสยฺยถิทํ – คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี ตา มหาสมุทฺทํ ปตฺวา ชหนฺติ ปุริมานิ นามโคตฺตานิ, ‘มหาสมุโทฺท’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติ; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท จตุโตฺถ อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ยา จ โลเก สวนฺติโย มหาสมุทฺทํ อเปฺปนฺติ, ยา จ อนฺตลิกฺขา ธารา ปปตนฺติ, น เตน มหาสมุทฺทสฺส อูนตฺตํ วา ปูรตฺตํ วา ปญฺญายติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว , ยา จ โลเก สวนฺติโย มหาสมุทฺทํ อเปฺปนฺติ, ยา จ อนฺตลิกฺขา ธารา ปปตนฺติ, น เตน มหาสมฺมุทฺทสฺส อูนตฺตํ วา ปูรตฺตํ วา ปญฺญายติ; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท ปญฺจโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท เอกรโส โลณรโสฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท เอกรโส โลณรโส; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท ฉโฏฺฐ อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท พหุรตโน อเนกรตโนฯ ตตฺริมานิ รตนานิ, เสยฺยถิทํ – มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺค มสารคลฺลํฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท พหุรตโน อเนกรตโน, ตตฺริมานิ รตนานิ, เสยฺยถิทํ – มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺค [โลหิตโงฺก (สี. ปี.), โลหิตโก (?)] มสารคลฺลํ; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท สตฺตโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท มหตํ ภูตานํ อาวาโสฯ ตตฺริเม ภูตา – ติมิ ติมิงฺคโล ติมิติมิงฺคโล [ติมิ ติมิงฺคโล ติมิรปิงฺคโล (สี. ปี., อ. นิ. ๘.๑๙)] อสุรา นาคา คนฺธพฺพาฯ สนฺติ มหาสมุเทฺท โยชนสติกาปิ อตฺตภาวา, ทฺวิโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา, ติโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา, จตุโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา, ปญฺจโยชนสติกาปิ อตฺตภาวาฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท มหตํ ภูตานํ อาวาโส, ตตฺริเม ภูตา – ติมิ ติมิงฺคโล ติมิติมิงฺคโล อสุรา นาคา คนฺธพฺพา, สนฺติ มหาสมุเทฺท โยชนสติกาปิ อตฺตภาวา ทฺวิโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา…เป.… ปญฺจโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา; อยํ, ภิกฺขเว, มหาสมุเทฺท อฏฺฐโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, อฏฺฐ มหาสมุเทฺท อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา เย ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุเทฺท อภิรมนฺติฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อฏฺฐ อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา, เย ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ กตเม อฏฺฐ?

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท อนุปุพฺพนิโนฺน อนุปุพฺพโปโณ อนุปุพฺพปพฺภาโร, น อายตเกเนว ปปาโต; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, น อายตเกเนว อญฺญาปฏิเวโธฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา, น อายตเกเนว อญฺญาปฏิเวโธ; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ปฐโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท ฐิตธโมฺม เวลํ นาติวตฺตติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ยํ มยา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ ตํ มม สาวกา ชีวิตเหตุปิ นาติกฺกมนฺติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, มยา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ ตํ มม สาวกา ชีวิตเหตุปิ นาติกฺกมนฺติ; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ทุติโย อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

“เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท น มเตน กุณเปน สํวสติ; ยํ โหติ มหาสมุเทฺท มตํ กุณปํ ตํ ขิปฺปเมว ตีรํ วาเหติ, ถลํ อุสฺสาเรติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, โย โส ปุคฺคโล ทุสฺสีโล ปาปธโมฺม อสุจิ สงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมโนฺต อสฺสมโณ สมณปฏิโญฺญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิโญฺญ อโนฺตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโต, น เตน สโงฺฆ สํวสติ; อถ โข นํ ขิปฺปเมว สนฺนิปติตฺวา อุกฺขิปติฯ กิญฺจาปิ โส โหติ มเชฺฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสิโนฺน, อถ โข โส อารกาว สงฺฆมฺหา, สโงฺฆ จ เตนฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, โย โส ปุคฺคโล ทุสฺสีโล ปาปธโมฺม อสุจิ สงฺกสฺสรสมาจาโร ปฏิจฺฉนฺนกมฺมโนฺต อสฺสมโณ สมณปฏิโญฺญ อพฺรหฺมจารี พฺรหฺมจาริปฏิโญฺญ อโนฺตปูติ อวสฺสุโต กสมฺพุชาโต, น เตน สโงฺฆ สํวสติ; ขิปฺปเมว นํ สนฺนิปติตฺวา อุกฺ

ขิปติฯ กิญฺจาปิ โส โหติ มเชฺฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสิโนฺน, อถ โข โส อารกาว สงฺฆมฺหา, สโงฺฆ จ เตน; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ตติโย อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยา กาจิ มหานทิโย, เสยฺยถิทํ – คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภู มหี ตา มหาสมุทฺทํ ปตฺวา ชหนฺติ ปุริมานิ นามโคตฺตานิ, ‘มหาสมุโทฺท’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, จตฺตาโร วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทา เต ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา [ปพฺพชิตา (ก. สี.)] ชหนฺติ ปุริมานิ นามโคตฺตานิ, ‘สมณา สกฺยปุตฺติยา’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, จตฺตาโร วณฺณา – ขตฺติยา, พฺราหฺมณา, เวสฺสา, สุทฺทา เต ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺวา ชหนฺติ ปุริมานิ นามโคตฺตานิ , ‘สมณา สกฺยปุตฺติยา’เตฺวว สงฺขํ คจฺฉนฺติ; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย จตุโตฺถ อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, ยา จ โลเก สวนฺติโย มหาสมุทฺทํ อเปฺปนฺติ, ยา จ อนฺตลิกฺขา ธารา ปปตนฺติ, น เตน มหาสมุทฺทสฺส อูนตฺตํ วา ปูรตฺตํ วา ปญฺญายติ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, พหู เจปิ ภิกฺขู อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายนฺติ, น เตน นิพฺพานธาตุยา อูนตฺตํ วา ปูรตฺตํ วา ปญฺญายติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, พหู เจปิ ภิกฺขู อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายนฺติ, น เตน นิพฺพานธาตุยา อูนตฺตํ วา ปูรตฺตํ วา ปญฺญายติ; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ปญฺจโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท เอกรโส โลณรโส; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย เอกรโส วิมุตฺติรโสฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย เอกรโส วิมุตฺติรโส; อยํ , ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย ฉโฎฺฐ อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท พหุรตโน อเนกรตโน, ตตฺริมานิ รตนานิ, เสยฺยถิทํ – มุตฺตา มณิ เวฬุริโย สโงฺข สิลา ปวาฬํ รชตํ ชาตรูปํ โลหิตโงฺค มสารคลฺลํ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย พหุรตโน อเนกรตโน; ตตฺริมานิ รตนานิ, เสยฺยถิทํ – จตฺตาโร สติปฎฺฐานา, จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, ปญฺจินฺทฺริยานิ, ปญฺจ พลานิ, สตฺต โพชฺฌงฺคา, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺคฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย พหุรตโน อเนกรตโน, ตตฺริมานิ รตนานิ, เสยฺยถิทํ – จตฺตาโร สติปฎฺฐานา, จตฺตาโร สมฺมปฺปธานา, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา, ปญฺจินฺทฺริยานิ, ปญฺจ พลานิ, สตฺต โพชฺฌงฺคา, อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย สตฺตโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ , ภิกฺขเว, มหาสมุโทฺท มหตํ ภูตานํ อาวาโส, ตตฺริเม ภูตา – ติมิ ติมิงฺคโล ติมิติมิงฺคโล อสุรา นาคา คนฺธพฺพา, สนฺติ มหาสมุเทฺท โยชนสติกาปิ อตฺตภาวา ทฺวิโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา ติโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา จตุโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา ปญฺจโยชนสติกาปิ อตฺตภาวา; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย มหตํ ภูตานํ อาวาโส; ตตฺริเม ภูตา – โสตาปโนฺน, โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฎิปโนฺน, สกทาคามิ, สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฎิปโนฺน, อนาคามี, อนาคามีผลสจฺฉิกิริยาย ปฎิปโนฺน, อรหา, อรหตฺตาย ปฎิปโนฺน [อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย (สี.)]ฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, อยํ ธมฺมวินโย มหตํ ภูตานํ อาวาโส, ตตฺริเม ภูตา

– โสตาปนฺโน, โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน, สกทาคามี, สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน, อนาคามี, อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน, อรหา, อรหตฺตาย ปฏิปนฺโน; อยํ, ภิกฺขเว, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อฏฺฐโม อจฺฉริโย อพฺภุโต ธโมฺม, ยํ ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อภิรมนฺติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อฏฺฐ อจฺฉริยา อพฺภุตา ธมฺมา, เย ทิสฺวา ทิสฺวา ภิกฺขู อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อภิรมนฺตี''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''ฉนฺนมติวสฺสติ, วิวฏํ นาติวสฺสติ;
ตสฺมา ฉนฺนํ วิวเรถ, เอวํ ตํ นาติวสฺสตี''ติฯ ปญฺจมํ;

๖. โสณสุตฺตํ

๔๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากจฺจาโน อวนฺตีสุ วิหรติ กุรรฆเร [กุรุรฆเร (สฺยา. มหาว. ๒๕๗), กุลฆเร (ก.)] ปวตฺเต ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน โสโณ อุปาสโก กุฏิกโณฺณ อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส อุปฏฺฐาโก โหติฯ

อถ โข โสณสฺส อุปาสกสฺส กุฏิกณฺณสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ''ยถา ยถา โข อโยฺย มหากจฺจาโน ธมฺมํ เทเสติ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย''นฺติฯ

อถ โข โสโณ อุปาสโก กุฏิกโณฺณ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โสโณ อุปาสโก กุฏิกโณฺณ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ –

''อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – 'ยถา ยถา โข อโยฺย มหากจฺจาโน ธมฺมํ เทเสติ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํฯ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย'นฺติฯ ปพฺพาเชตุ มํ, ภเนฺต , อโยฺย มหากจฺจาโน''ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา มหากจฺจาโน โสณํ อุปาสกํ กุฏิกณฺณํ เอตทโวจ – ''ทุกฺกรํ โข, โสณ, ยาวชีวํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริยํฯ อิงฺฆ ตฺวํ, โสณ, ตเตฺถว อาคาริกภูโต สมาโน พุทฺธานํ สาสนํ อนุยุญฺช กาลยุตฺตํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริย''นฺติฯ อถ โข โสณสฺส อุปาสกสฺส กุฏิกณฺณสฺส โย อโหสิ ปพฺพชฺชาภิสงฺขาโร โส ปฏิปสฺสมฺภิฯ

ทุติยมฺปิ โข…เป.… ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน โสณํ อุปาสกํ กุฏิกณฺณํ เอตทโวจ – ''ทุกฺกรํ โข, โสณ, ยาวชีวํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริยํฯ อิงฺฆ ตฺวํ, โสณ, ตเตฺถว อาคาริกภูโต สมาโน พุทฺธานํ สาสนํ อนุยุญฺช กาลยุตฺตํ เอกภตฺตํ เอกเสยฺยํ พฺรหฺมจริย''นฺติฯ ทุติยมฺปิ โข โสณสฺส อุปาสกสฺส กุฏิกณฺณสฺส โย อโหสิ ปพฺพชฺชาภิสงฺขาโร โส ปฏิปสฺสมฺภิฯ

ตติยมฺปิ โข โสณสฺส อุปาสกสฺส กุฏิกณฺณสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘ยถา ยถา โข อยฺโย มหากจฺจาโน ธมฺมํ เทเสติ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ។ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’’นฺติ។ ตติยมฺปิ โข โสโณ อุปาสโก กุฏิกโณฺณ เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ។ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โสโณ อุปาสโก กุฏิกโณฺณ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ –

‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘ยถา ยถา โข อยฺโย มหากจฺจาโน ธมฺมํ เทเสติ นยิทํ สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ พฺรหฺมจริยํ จริตุํ។ ยํนูนาหํ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพเชยฺย’นฺติ។ ปพฺพาเชตุ มํ, ภนฺเต, อยฺโย มหากจฺจาโน’’ติ។

อถ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน โสณํ อุปาสกํ กุฏิกณฺณํ ปพฺพาเชสิ។ เตน โข ปน สมเยน อวนฺติทกฺขิณาปโถ [อวนฺติ ทกฺขิณปโถ (สี.)] อปฺปภิกฺขุโก โหติ។ อถ โข อายสฺมา มหากจฺจาโน ติณฺณํ วสฺสานํ อจฺจเยน กิจฺฉน กสิเรน ตโต ตโต ทสวคฺคํ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาเตตฺวา อายสฺมนฺตํ โสณํ อุปสมฺปาเทสิ។

อถ โข อายสฺมโต โสณสฺส วสฺสํวุฏฺฐสฺส [วสฺสํวุตฺถสฺส (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘‘น โข เม โส ภควา สมฺมุขา ทิโฏฺฐ, อปิ จ สุโตเยว เม โส ภควา – ‘อีทิโส จ อีทิโส จา’ติ។ สเจ มํ อุปชฺฌาโย อนุชาเนยฺย, คเจฺฉยฺยาหํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติ។

อถ โข อายสฺมา โสโณ สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา มหากจฺจาโน เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ។ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา โสโณ อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ เอตทโวจ –

‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – ‘น โข เม โส ภควา สมฺมุขา ทิโฏฺฐ, อปิ จ สุโตเยว เม โส ภควา – อีทิโส จ อีทิโส จา’ติ។ สเจ มํ อุปชฺฌาโย อนุชาเนยฺย, คเจฺฉยฺยาหํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธ’’นฺติ ( ) [(คเจฺฉยฺยาหํ ภนฺเต ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ, สเจ มํ อุปชฺฌาโย อนุชานาตีติ (มหาว. ๒๕๗)]។

‘‘สาธุ สาธุ, โสณ; คจฺฉ ตฺวํ, โสณ, ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ [สมาสมฺพุทฺธนฺติ (สพฺพตฺถ)]។ ทกฺขิสฺสสิ ตฺวํ, โสณ, ตํ ภควนฺตํ ปาสาทิกํ ปสาทนียํ สนฺตินฺทฺริยํ สนฺตมานสํ อุตฺตมทมถสมถมนุปฺปตฺตํ ทนฺตํ คุตฺตํ ยตินฺทฺริยํ นาคํ។ ทิสฺวาน มม วจเนน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทาหิ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ [ผาสุวิหารญฺจ (สี.)] ปุจฺฉ – ‘อุปชฺฌาโย เม, ภนฺเต, อายสฺมา มหากจฺจาโน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ [ผาสุวิหารญฺจ (สี.)] ปุจฺฉตี’’’ติ។

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา โสโณ อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เสนาสนํ สํสา

เมตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน สาวตฺถิ เตน จาริกํ ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโน เยน สาวตฺถิ เชตวนํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราโม, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา โสโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อุปชฺฌาโย เม, ภนฺเต, อายสฺมา มหากจฺจาโน ภควโต ปาเท สิรสา วนฺทติ, อปฺปาพาธํ อปฺปาตงฺกํ ลหุฏฺฐานํ พลํ ผาสุวิหารํ [ผาสุวิหารญฺจ (สี.)] ปุจฺฉตี”ติฯ

“กจฺจิ, ภิกฺขุ, ขมนียํ, กจฺจิ ยาปนียํ, กจฺจิสิ อปฺปกิลมเถน อทฺธานํ อาคโต, น จ ปิณฺฑเกน กิลนฺโตสี”ติ? “ขมนียํ ภควา, ยาปนียํ ภควา, อปฺปกิลมเถน จาหํ, ภนฺเต, อทฺธานํ อาคโต, น ปิณฺฑเกน กิลนฺโตมฺหี”ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – “อิมสฺสานนฺท, อาคนฺตุกสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนํ ปญฺญาเปหี”ติฯ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – “ยสฺส โข มํ ภควา อาณาเปติ – ‘อิมสฺสานนฺท, อาคนฺตุกสฺส ภิกฺขุโน เสนาสนํ ปญฺญาเปหี’ติ, อิจฺฉติ ภควา เตน ภิกฺขุนา สทฺธิํ เอกวิหาเร วตฺถุํ, อิจฺฉติ ภควา อายสฺมตา โสเณน สทฺธิํ เอกวิหาเร วตฺถุ”นฺติฯ ยสฺมิํ วิหาเร ภควา วิหรติ, ตสฺมิํ วิหาเร อายสฺมโต โสณสฺส เสนาสนํ ปญฺญาเปสิฯ

อถ โข ภควา พหุเทว รตฺติํ อพฺโภกาเส นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา วิหารํ ปาวิสิฯ อายสฺมาปิ โข โสโณ พหุเทว รตฺติํ อพฺโภกาเส นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา วิหารํ ปาวิสิฯ อถ โข ภควา รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย อายสฺมนฺตํ โสณํ อชฺเฌสิ – “ปฏิภาตุ ตํ ภิกฺขุ ธมฺโม ภาสิตุ”นฺติฯ

“เอวํ, ภนฺเต”ติ โข อายสฺมา โสโณ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา โสฬส อฏฺฐกวคฺคิกานิ สพฺพาเนว สเรน อภณิฯ อถ โข ภควา อายสฺมโต โสณสฺส สรภญฺญปริโยสาเน อพฺภนุโมทิ – “สาธุ สาธุ, ภิกฺขุ, สุคฺคหิตานิ เต, ภิกฺขุ, โสฬส อฏฺฐกวคฺคิกานิ สุมนสิกตานิ สูปธาริตานิ, กลฺยาณิยาสิ [กลฺยาณิยา จ (ก.), กลฺยาณิยา จาสิ (?)] วาจาย สมนฺนาคโต วิสฺสฏฺฐาย อเนลคฬาย อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยาฯ กติ วสฺโสสิ ตฺวํ, ภิกฺขู”ติ? “เอกวสฺโส อหํ ภควา”ติฯ “กิสฺส ปน ตฺวํ , ภิกฺขุ, เอวํ จิรํ อกาสี”ติ? “จิรํ ทิฏฺโฐ [จิรทิฏฺโฐ (สี.)] เม, ภนฺเต, กาเมสุ อาทีนโว; อปิ จ สมฺพาโธ ฆราวาโส พหุกิจฺโจ พหุกรณีโย”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ทิสฺวา อาทีนวํ โลเก, ญตฺวา ธมฺมํ นิรูปธิํ;
อริโย น รมตี ปาเป, ปาเป น รมตี สุจี”ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. กงฺขาเรวตสุตฺตํ

๔๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา กงฺขาเรวโต ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อตฺตโน กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิํ ปจฺจเวกฺขมาโนฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ กงฺขาเรวตํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อตฺตโน กงฺขาวิตรณวิสุทฺธิํ ปจฺจเวกฺขมานํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยา กาจิ กงฺขา อิธ วา หุรํ วา,
สกเวทิยา วา ปรเวทิยา วา;
เย ฌายิโน ตา ปชหนฺติ สพฺพา,
อาตาปิโน พฺรหฺมจริยํ จรนฺตา”ติฯ สตฺตมํ;

๘. สงฺฆเภทสุตฺตํ

๔๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท ตทหุโปสเถ ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ

อทฺทสา โข เทวทตฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ราชคเห ปิณฺฑาย จรนฺตํฯ ทิสฺวาน เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – “อชฺชตเคค ทานาหํ, อาวุโส อานนฺท, อญฺญเตฺรว ภควตา อญฺญตฺร ภิกฺขุสงฺฆา อุโปสถํ กริสฺสามิ สงฺฆกมฺมานิ จา”ติฯ

อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“อิธาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข มํ, ภนฺเต, เทวทตฺโต ราชคเห ปิณฺฑาย จรนฺตํฯ ทิสฺวาน เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ เอตทโวจ – ‘อชฺชตเคค ทานาหํ, อาวุโส อานนฺท, อญฺญเตฺรว ภควตา อญฺญตฺร ภิกฺขุสงฺฆา อุโปสถํ กริสฺสามิ สงฺฆกมฺมานิ จา’ติฯ อชฺช, ภนฺเต, เทวทตฺโต สงฺฆํ ภินฺทิสฺสติ, อุโปสถญฺจ กริสฺสติ สงฺฆกมฺมานิ จา”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สุกรํ สาธุนา สาธุ, สาธุ ปาเปน ทุกฺกรํ [สุกรํ สาธุนา สาธุํ, สาธุํ ปาเปน ทุกฺกรํ (ก.)];
ปาปํ ปาเปน สุกรํ, ปาปมริเยหิ ทุกฺกร”นฺติฯ อฏฺฐมํ;

๙. สธายมานสุตฺตํ

๔๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา มาณวกา ภควโต อวิทูเร สธายมานรูปา [สทฺทายมานรูปา (สฺยา. ปี. อฏฺฐกถายํ ปาฐนฺตรํ), ปถายมานรูปา (ก.), วธายมานรูปา (ก. สี., ก. อฏฺฐ.), สทฺธายมานรูปา (?), สทฺธธาตุยา สธฺธาตุยา วา สิทฺธมิทนฺติ เวทิตพฺพํ] อติกฺกมนฺติฯ อทฺทสา โข ภควา สมฺพหุเล มาณวเก อวิทูเร สธายมานรูเป อติกฺกเนฺตฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ปริมุฏฺฐา ปณฺฑิตาภาสา, วาจาโคจรภาณิโน;
ยาวิจฺฉนฺติ มุขายามํ, เยน นีตา น ตํ วิทู”ติฯ นวมํ;

๑๐. จูฬปนฺถกสุตฺตํ

๕๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จูฬปนฺถโก [จุลฺลปนฺถโก (สี.), จูลปนฺถโก (ปี.)] ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ จูฬปนฺถกํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สตึ อุปฏฺฐเปตฺวาฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ฐิเตน กาเยน ฐิเตน เจตสา,
ติฏฺฐํ นิสิโนฺน อุท วา สยาโน;
เอตํ [เอวํ (ก.)] สตึ ภิกฺขุ อธิฏฺฐหาโน,
ลเภถ ปุพฺพาปริยํ วิเสสํ;
ลทฺธาน ปุพฺพาปริยํ วิเสสํ,
อทสฺสนํ มจฺจุราชสฺส คเจฺฉ”ติฯ ทสมํ;

โสณวโคฺค [โสณเถรวโคฺค (สฺยา. กํ. ก.) มหาวโคฺค (อฏฺฐกถาย สเมติ)] ปญฺจโม นิฏฺฐิโตฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

ปิโย อปฺปายุกา กุฏฺฐี, กุมารกา อุโปสโถ;
โสโณ จ เรวโต เภโท, สธาย ปนฺถเกน จาติฯ

๖. ชจฺจนฺธวโคฺค

๑. อายุสงฺขาโรสฺสชฺชนสุตฺตํ

๕๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหรติ มหาวเน กูฏาคารสาลายํฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เวสาลึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ เวสาลิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘คณฺหาหิ, อานนฺท, นิสีทนํฯ เยน จาปาลํ [ปาวาลํ (สฺยา.)] เจติยํ เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายา’’ติฯ

‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา นิสีทนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธิฯ อถ โข ภควา เยน จาปาลํ เจติยํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ –

‘‘รมณียา, อานนฺท, เวสาลี; รมณียํ อุเทนํ เจติยํ; รมณียํ โคตมกํ เจติยํ; รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ; รมณียํ พหุปุตฺตํ เจติยํ; รมณียํ สารนฺททํ เจติยํ; รมณียํ จาปาลํ เจติยํฯ ยสฺส กสฺสจิ, อานนฺท , จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน ( ) [(อานนฺท) (ก.)] กปฺปํ วา ติเฏฺฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาฯ ตถาคตสฺส โข, อานนฺท, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาฯ อากงฺขมาโน, อานนฺท, ตถาคโต กปฺปํ วา ติเฏฺฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา’’ติฯ

เอวมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควตา โอฬาริเก นิมิเตฺต กยิรมาเน, โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน, นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ; น ภควนฺตํ ยาจิ – ‘‘ติฏฺฐตุ, ภนฺเต, ภควา กปฺปํ; ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’’นฺติ, ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิโตฺต ฯ ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ –

‘‘รมณียา, อานนฺท, เวสาลี; รมณียํ อุเทนํ เจติยํ; รมณียํ โคตมกํ เจติยํ; รมณียํ สตฺตมฺพํ เจติยํ; รมณียํ พหุปุตฺตํ เจติยํ; รมณียํ สารนฺททํ เจติยํ; รมณียํ จาปาลํ เจติยํฯ ยสฺส กสฺสจิ, อานนฺท, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติเฏฺฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาฯ ตถาคตสฺส โข, อานนฺท, จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธาฯ อากงฺขมาโน, อานนฺท, ตถาคโต กปฺปํ วา ติเฏฺฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา’’ติฯ

เอวมฺปิ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควตา โอฬาริเก นิมิเตฺต กยิรมาเน, โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน, นาสกฺขิ ปฏิวิชฺฌิตุํ; น ภควนฺตํ ยาจิ – ‘‘ติฏฺฐตุ, ภนฺเต, ภควา กปฺปํ; ติฏฺฐตุ สุคโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสาน’’นฺติ, ยถา ตํ มาเรน ปริยุฏฺฐิตจิโตฺตฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘คจฺฉ ตฺวํ, อานนฺท, ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญสี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อวิทูเร อญฺญตรสฺมึ รุกฺขมูเล นิสีทิฯ

อถ โข มาโร ปาปิมา, อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต อานนฺเท, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิโต โข มาโร ปาปิมา ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโตฯ ภาสิตา โข ปเนสา, ภนฺเต, ภควตา วาจา – ‘น ตาวาหํ, ปาปิม, ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขู น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา [วิสารทา ปตฺตโยคเขมา (อ. นิ. ๘.๗๐), วิสารทปฺปตฺตา โยคเขมา (สี. ปี. ก.), วิสารทปฺปตฺตา โยคเขมกามา (สฺยา.)] พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน, สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตี’ติฯ เอตรหิ โข ปน, ภนฺเต [สนฺติ โข ปน ภนฺเต เอตรหิ (สี. ปี. สํ. นิ. ๕.๘๒๒)] ภิกฺขู ภควโต สาวกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโตฯ

“ภาสิตา โข ปเนสา, ภนฺเต, ภควตา วาจา – ‘น ตาวาหํ, ปาปิม, ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุนิโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตี’ติฯ เอตรหิ โข ปน, ภนฺเต , ภิกฺขุนิโย ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโตฯ

“ภาสิตา โข ปเนสา, ภนฺเต, ภควตา วาจา – ‘น ตาวาหํ, ปาปิม, ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตี’ติฯ เอตรหิ โข ปน, ภนฺเต, อุปาสกา ภควโต สาวกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริโน สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโตฯ

“ภาสิตา โข ปเนสา, ภนฺเต, ภควตา วาจา – ‘น ตาวาหํ, ปาปิม, ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจารินิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขิสฺสนฺติ

เทเสสฺสนฺติ ปญฺญเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภชิสฺสนฺติ อุตฺตานีกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสสฺสนฺตี’ติฯ เอตรหิ โข ปน, ภนฺเต, อุปาสิกา ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสุตา ธมฺมธรา ธมฺมานุธมฺมปฺปฏิปนฺนา สามีจิปฺปฏิปนฺนา อนุธมฺมจาริณิโย สกํ อาจริยกํ อุคฺคเหตฺวา อาจิกฺขนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิภชนฺติ อุตฺตานีกโรนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหธมฺเมน สุนิคฺคหิตํ นิคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสนฺติฯ ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโตฯ

‘‘ภาสิตา โข ปเนสา, ภนฺเต, ภควตา วาจา – ‘น ตาวาหํ, ปาปิม, ปรินิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พฺรหฺมจริยํ น อิทฺธเญฺจว ภวิสฺสติ ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิต’นฺติฯ เอตรหิ โข ปน, ภนฺเต [ตยิทํ ภนฺเต (สํ. นิ. ๕.๘๒๒)], ภควโต พฺรหฺมจริยํ อิทฺธเญฺจว ผีตญฺจ วิตฺถาริกํ พาหุชญฺญํ ปุถุภูตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตํฯ ปรินิพฺพาตุ ทานิ, ภนฺเต, ภควา; ปรินิพฺพาตุ สุคโต; ปรินิพฺพานกาโล ทานิ, ภนฺเต, ภควโต’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, ภควา มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อปฺโปสฺสุกฺโก ตฺวํ, ปาปิม, โหหิฯ น จิรํ ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานํ ภวิสฺสติฯ อิโต ติณฺณํ มาสานํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรินิพฺพายิสฺสตี’’ติฯ

อถ โข ภควา จาปาเล เจติเย สโต สมฺปชาโน อายุสงฺขารํ โอสฺสชฺชิฯ โอสฺสเฏฺฐ จ ภควตา อายุสงฺขาเร มหาภูมิจาโล อโหสิ ภึสนโก โลมหํโส, เทวทุนฺทุภิโย [เทวทุทฺรภิโย (ก.)] จ ผลิํสุฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ตุลมตุลญฺจ สมฺภวํ,
ภวสงฺขารมวสฺสชิ มุนิ;
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต,
อภินฺทิ กวจมิวตฺตสมฺภว’’นฺติฯ ปฐมํ;

๒. สตฺตชฏิลสุตฺตํ

๕๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต พหิทฺวารโกฏฺฐเก นิสินฺโน โหติฯ อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ

เตน โข ปน สมเยน สตฺต จ ชฏิลา, สตฺต จ นิคณฺฐา, สตฺต จ อเจลกา, สตฺต จ เอกสาฏกา, สตฺต จ ปริพฺพาชกา, ปรูฬฺหกจฺฉนขโลมา ขาริวิวิธมาทาย [ขารีวิธมาทาย (ก. สํ. นิ. ๑.๑๒๒; ที. นิ. ๑.๒๘๐)] ภควโต อวิทูเร อติกฺกมนฺติฯ

อทฺทสา โข ราชา ปเสนทิ โกสโล เต สตฺต จ ชฏิเล, สตฺต จ นิคเณฺฐ, สตฺต จ อเจลเก, สตฺต จ เอกสาฏเก, สตฺต จ ปริพฺพาชเก , ปรูฬฺหกจฺฉนขโลเม ขาริวิวิธมาทาย ภควโต อวิทูเร อติกฺกมเนฺตฯ ทิสฺวาน อุฏฺฐายาสนา เอกํสํ อุตฺตราสงฺคํ กริตฺวา ทกฺขิณชาณุมณฺฑลํ ปถวิยํ [ปฐวิยํ (สี. สฺยา. ปี.)] นิหนฺตฺวา เยน เต สตฺต จ ชฏิลา, สตฺต จ นิคณฺฐา, สตฺต จ อเจลกา, สตฺต จ เอกสาฏกา, สตฺต จ ปริพฺพาชกา, เตนญฺชลิํ ปณาเมตฺวา ติกฺขตฺตุํ นามํ สาเวสิ – ‘‘รา

ชาหํ, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล; ราชาหํ, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล; ราชาหํ, ภนฺเต, ปเสนทิ โกสโล''ติฯ

อถ โข ราชา ปเสนทิ โกสโล อจิรปกฺกนฺเตสุ เตสุ สตฺตสุ จ ชฏิเลสุ, สตฺตสุ จ นิคณฺเฐสุ, สตฺตสุ จ อเจลเกสุ, สตฺตสุ จ เอกสาฏเกสุ, สตฺตสุ จ ปริพฺพาชเกสุ, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ราชา ปเสนทิ โกสโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''เย โข [เย จ โข (สี.), เย จ เต (สฺยา.), เย นุ เกจิ โข (ปี.), เย เต (สํ. นิ. ๑.๑๒๒), เย นุ โข เกจิ (?)] ภนฺเต, โลเก อรหนฺโต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา เอเต เตสํ อญฺญตเร''ติ [อญฺญตราติ (สี. ก.), อญฺญตโรติ (สฺยา. ปี.)]ฯ

''ทุชฺชานํ โข เอตํ, มหาราช, ตยา คิหินา กามโภคินา ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสนฺเตน กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺเตน มาลาคนฺธวิเลปนํ ธารยนฺเตน ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺเตน – อิเม วา อรหนฺโต, อิเม วา อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺนาติฯ

''สํวาเสน โข, มหาราช, สีลํ เวทิตพฺพํฯ ตญฺจ โข ทีเฆน อทฺธุนา น อิตฺตรํ [น อิตฺตเรน (สฺยา. สี. สฺยา. อฏฺฐ.)], มนสิกโรตา โน อมนสิกโรตา, ปญฺญวตา โน ทุปฺปญฺเญนฯ สํโวหาเรน โข, มหาราช, โสเจยฺยํ เวทิตพฺพํฯ ตญฺจ โข ทีเฆน อทฺธุนา น อิตฺตรํ, มนสิกโรตา โน อมนสิกโรตา, ปญฺญวตา โน ทุปฺปญฺเญนฯ อาปทาสุ โข, มหาราช, ถาโม เวทิตโพฺพฯ โส จ โข ทีเฆน อทฺธุนา น อิตฺตรํ, มนสิกโรตา โน อมนสิกโรตา, ปญฺญวตา โน ทุปฺปญฺเญนฯ สากจฺฉาย โข, มหาราช, ปญฺญา เวทิตพฺพาฯ สา จ โข ทีเฆน อทฺธุนา น อิตฺตรํ, มนสิกโรตา โน อมนสิกโรตา, ปญฺญวตา โน ทุปฺปญฺเญนา''ติ ฯ

''อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว สุภาสิตํ จิทํ [สุภาสิตมิทํ (สํ. นิ. ๑.๑๒๒)], ภนฺเต, ภควตา – 'ทุชฺชานํ โข เอตํ, มหาราช, ตยา คิหินา ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสนฺเตน กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภนฺเตน มาลาคนฺธวิเลปนํ ธารยนฺเตน ชาตรูปรชตํ สาทิยนฺเตน – อิเม วา อรหนฺโต, อิเม วา อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺนาติฯ สํวาเสน โข, มหาราช, สีลํ เวทิตพฺพํ...เป.... สากจฺฉาย โข, มหาราช, ปญฺญา เวทิตพฺพาฯ สา จ โข ทีเฆน อทฺธุนา น อิตฺตรํ, มนสิกโรตา โน อมนสิกโรตา, ปญฺญวตา โน ทุปฺปญฺเญนา'''ติฯ

''เอเต, ภนฺเต, มม ปุริสา โจรา [จรา (สํ. นิ. ๑.๑๒๒)] โอจรกา ชนปทํ โอจริตฺวา คจฺฉนฺติฯ เตหิ ปฐมํ โอจิณฺณํ อหํ ปจฺฉา โอสาริสฺสามิ [โอตริสฺสามิ (สี. สฺยา. ปี.), โอยายิสฺสามิ (สี. สฺยา. อฏฺฐ.), โอสาปยิสฺสามิ (สํ. นิ. ๑.๑๒๒)]ฯ อิทานิ เต, ภนฺเต, ตํ รโชชลฺลํ ปวาเหตฺวา สุนฺหาตา สุวิลิตฺตา กปฺปิตเกสมสฺสู โอทาตวตฺถวสนา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สมปฺปิตา สมงฺคิภูตา ปริจาเรสฺสนฺตี'' [จาริยนฺติ (สฺยา.)] ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''น วายเมยฺย สพฺพตฺถ, นาญฺญสฺส ปุริโส สิยา;
นาญฺญํ นิสฺสาย ชีเวยฺย, ธมฺเมน น วณึ [วาณึ (สี.), วณี (สฺยา. ปี.), วาณิชํ (ก.)]
จเร''ติฯ ทุติยํ;

๓. ปจฺจเวกฺขณสุตฺตํ

๕๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา อตฺตโน อเนเก ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน ปจฺจเวกฺขมาโน นิสินฺโน โหติ, อเนเก จ กุสเล ธมฺเม ภาวนาปาริปูรึ คเตฯ

อถ โข ภควา [เอตมตฺถํ วิทิตฺวา (สี. ก.)] อตฺตโน อเนเก ปาปเก อกุสเล ธมฺเม ปหีเน วิทิตฺวา อเนเก จ กุสเล ธมฺเม ภาวนาปาริปูรึ คเต [เอตมตฺถํ วิทิตฺวา (สี. ก.)] ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อหุ ปุเพฺพ ตทา นาหุ, นาหุ ปุเพฺพ ตทา อหุ;
น จาหุ น จ ภวิสฺสติ, น เจตรหิ วิชฺชตี”ติฯ ตติยํ;

๔. ปฐมนานาติตฺถิยสุตฺตํ

๕๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “อสสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “อนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “อนนฺตวา โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “ตํ ชีวํ ตํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรํ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา , อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรํ มรณา, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ

เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – “เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม”ติฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

“อิธ, ภเนฺต, สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

“สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘สสฺสโต โลโก, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ…เป.… เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุ

ทนฺตา วิหรนฺติ – ‘เอทิโส ธมฺโม, เนทิโส ธมฺโม; เนทิโส ธมฺโม, เอทิโส ธมฺโม’’’ ติฯ

‘‘อญฺญติตฺถิยา, ภิกฺขเว, ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกา; อตฺถํ น ชานนฺติ, อนตฺถํ น ชานนฺติ, ธมฺมํ น ชานนฺติ, อธมฺมํ น ชานนฺติฯ เต อตฺถํ อชานนฺตา อนตฺถํ อชานนฺตา ธมฺมํ อชานนฺตา อธมฺมํ อชานนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ‘เอทิโส ธมฺโม, เนทิโส ธมฺโม; เนทิโส ธมฺโม, เอทิโส ธมฺโม’’’ติฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, ภิกฺขเว, อิมิสฺสาเยว สาวตฺถิยา อญฺญตโร ราชา อโหสิฯ อถ โข, ภิกฺขเว, โส ราชา อญฺญตรํ ปุริสํ อามเนฺตสิ – ‘เอหิ ตฺวํ, อมฺโภ ปุริส, ยาวตกา สาวตฺถิยา ชจฺจนฺธา เต สเพฺพ เอกชฺฌํ สนฺนิปาเตหี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, ภิกฺขเว, โส ปุริโส ตสฺส รโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา ยาวตกา สาวตฺถิยา ชจฺจนฺธา เต สเพฺพ คเหตฺวา เยน โส ราชา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ราชานํ เอตทโวจ – ‘สนฺนิปาติตา โข เต, เทว, ยาวตกา สาวตฺถิยา ชจฺจนฺธา’ติ ฯ ‘เตน หิ, ภเณ, ชจฺจนฺธานํ หตฺถึ ทเสฺสหี’ติฯ ‘เอวํ, เทวา’ติ โข, ภิกฺขเว, โส ปุริโส ตสฺส รโญฺญ ปฏิสฺสุตฺวา ชจฺจนฺธานํ หตฺถึ ทเสฺสสิฯ

‘‘เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส สีสํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส กณฺณํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส ทนฺตํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส โสณฺฑํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส กายํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส ปาทํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส สตฺถึ [ปิฏฺฐึ (สฺยา.)] ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส นงฺคุฏฺฐํ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติฯ เอกจฺจานํ ชจฺจนฺธานํ หตฺถิสฺส วาลธึ ทเสฺสสิ – ‘เอทิโส, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’’’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, โส ปุริโส ชจฺจนฺธานํ หตฺถึ ทเสฺสตฺวา เยน โส ราชา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ราชานํ เอตทโวจ – ‘ทิโฏฺฐ โข เตหิ, เทว, ชจฺจเนฺธหิ หตฺถี; ยสฺส ทานิ กาลํ มญฺญสี’ติฯ

‘‘อถ โข, ภิกฺขเว, โส ราชา เยน เต ชจฺจนฺธา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา เต ชจฺจเนฺธ เอตทโวจ – ‘ทิโฏฺฐ โว, ชจฺจนฺธา, หตฺถี’ติ ? ‘เอวํ, เทว, ทิโฏฺฐ โน หตฺถี’ติฯ ‘วเทถ, ชจฺจนฺธา, กีทิโส หตฺถี’ติ?

‘‘เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจเนฺธหิ หตฺถิสฺส สีสํ ทิฏฺฐํ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ กุมฺภา’ติฯ

‘‘เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจเนฺธหิ หตฺถิสฺส กโณฺณ ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ สุปฺป’ติฯ

‘‘เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจเนฺธหิ หตฺถิสฺส ทเนฺต ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ ขีโล’ติฯ

‘‘เยหิ , ภิกฺขเว, ชจฺจเนฺธหิ หตฺถิสฺส โสโณฺฑ ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ นงฺคลีสา’ติฯ

“เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจนฺเธหิ หตฺถิสฺส กาโย ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ โกโฏฺฐ’ติฯ

“เยหิ , ภิกฺขเว, ชจฺจนฺเธหิ หตฺถิสฺส ปาโท ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ ถูโณ’ติฯ

“เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจนฺเธหิ หตฺถิสฺส สตฺถิ ทิโฏฺฐ [ปิฏฺฐิ ทิฏฺฐา (ก. สี. สฺยา. ปี.), สตฺถิ ทิฏฺฐา (ก. สี.)] โหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ อุทุกฺขโล’ติฯ

“เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจนฺเธหิ หตฺถิสฺส นงฺคุฏฺฐํ ทิฏฺฐํ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ มุสโล’ติฯ

“เยหิ, ภิกฺขเว, ชจฺจนฺเธหิ หตฺถิสฺส วาลธิ ทิโฏฺฐ อโหสิ, เต เอวมาหํสุ – ‘เอทิโส, เทว, หตฺถี เสยฺยถาปิ สมฺมชฺชนี’ติฯ

“เต ‘เอทิโส หตฺถี, เนทิโส หตฺถี; เนทิโส หตฺถี, เอทิโส หตฺถี’”ติ อญฺญมญฺญํ มุฏฺฐีหิ สํสุมฺภึสุ [สํยุชฺฌึสุ (ก. สี., สฺยา. ปี.)]ฯ เตน จ ปน, ภิกฺขเว, โส ราชา อตฺตมโน อโหสิฯ

“เอวเมว โข, ภิกฺขเว, อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกาฯ เต อตฺถํ น ชานนฺติ อนตฺถํ น ชานนฺติ, ธมฺมํ น ชานนฺติ อธมฺมํ น ชานนฺติฯ เต อตฺถํ อชานนฺตา อนตฺถํ อชานนฺตา, ธมฺมํ อชานนฺตา อธมฺมํ อชานนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ‘เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม’”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อิเมสุ กิร สชฺชนฺติ, เอเก สมณพฺราหฺมณา;
วิคฺคยฺห นํ วิวทนฺติ, ชนา เอกงฺคทสฺสิโน”ติฯ จตุตฺถํ;

๕. ทุติยนานาติตฺถิยสุตฺตํ

๕๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “อสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “สสฺสโต จ อสสฺสโต จ [สสฺสโต อสสฺสโต (สี.)] อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “เนว สสฺสโต นาสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “สยํกโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “ปรํกโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ”นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – “สยํกโต จ ปรํกโต จ

[สยํกโต ปรํกโต (สี.)] อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''อสยํการ อปรํการ [อสยํการ จ อปรํการ จ (สฺยา. ปี.)] อธิจฺจสมุปฺปนฺน อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''สสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''อสสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''สสฺสตญฺจ อสสฺสตญฺจ [สสฺสตํ อสสฺสตํ (สี.)] สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''เนว สสฺสตํ นาสสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''สยํกตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวทิฏฺฐิโน – ''ปรํกตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ [สยํกถํ ปรํกตํ (สี.)] สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ''อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ''นฺติฯ

เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ''เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม''ติฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

''อิธ, ภเนฺต, สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

''สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – 'สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ'นฺติ...เป.... เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – 'เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม'''ติฯ

''อญฺญติตฺถิยา, ภิกฺขเว, ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกา; อตฺถํ น ชานนฺติ อนตฺถํ น ชานนฺติ, ธมฺมํ น ชานนฺติ อธมฺมํ น ชานนฺติฯ เต อตฺถํ อชานนฺตา อนตฺถํ อชานนฺตา, ธมฺมํ อชานนฺตา อธมฺมํ อชานนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – 'เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม'''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''อิเมสุ กิร สชฺชนฺติ, เอเก สมณพฺราหฺมณา;
อนฺตราว วิสีทนฺติ, อปฺปตฺวาว ตโมคธ''นฺติฯ ปญฺจมํ;

๖. ตติยนานาติตฺถิยสุตฺตํ

๕๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘อสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สสฺสโต จ อสสฺสโต จ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘เนว สสฺสโต นาสสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สยํกโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘ปรํกโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สยํกโต จ ปรํกโต จ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘อสยํกาโร อปรํกาโร อธิจฺจสมุปฺปโนฺน อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘อสสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สสฺสตญฺจ อสสฺสตญฺจ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘เนว สสฺสตํ นาสสฺสตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สยํกตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘ปรํกตํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติ ฯ สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ สนฺติ ปเนเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘‘อสยํการํ อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’’นฺติฯ

เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ‘‘เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม’’ติฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

‘‘อิธ, ภเนฺต, สมฺพหุลา นานาติตฺถิยสมณพฺราหฺมณปริพฺพาชกา สาวตฺถิยํ ปฏิวสนฺติ นานาทิฏฺฐิกา นานาขนฺติกา นานารุจิกา นานาทิฏฺฐินิสฺสยนิสฺสิตาฯ

‘‘สเนฺตเก สมณพฺราหฺมณา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน – ‘สสฺสโต อตฺตา จ โลโก จ, อิทเมว สจฺจํ โมฆมญฺญ’นฺติ …เป.… เต ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ‘เอทิโส ธโมฺม, เนทิโส ธโมฺม; เนทิโส ธโมฺม, เอทิโส ธโมฺม’’’ติฯ

‘‘อญฺญติตฺถิยา, ภิกฺขเว, ปริพฺพาชกา อนฺธา อจกฺขุกาฯ เต อตฺถํ น ชานนฺติ อนตฺถํ น ชานนฺติ, ธมฺมํ น ชานนฺติ อธมฺมํ น ชานนฺติฯ เต อตฺถํ อชานนฺตา อนตฺถํ อชานนฺตา, ธมฺมํ อชานนฺตา อธมฺมํ อชานนฺตา ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ มุขสตฺตีหิ วิตุทนฺตา วิหรนฺติ – ‘เอทิโส ธมฺโม, เนทิโส ธมฺโม; เนทิโส ธมฺโม, เอทิโส ธมฺโม’’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อหงฺการปสุตายํ ปชา, ปรํการูปสํหิตา;
เอตเทเก นาพฺภญฺญํสุ, น นํ สลฺลนฺติ อทฺทสุํฯ

‘‘เอตญฺจ สลฺลํ ปฏิกจฺจ [ปฏิคจฺจ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ปสฺสโต;
อหํ กโรมีติ น ตสฺส โหติ;
ปโร กโรตีติ น ตสฺส โหติฯ

‘‘มานุเปตา อยํ ปชา, มานคนฺถา มานวินิพทฺธา [มานวินิพนฺธา (สี.)];
ทิฏฺฐีสุ สารมฺภกถา, สํสารํ นาติวตฺตตี’’ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. สุภูติสุตฺตํ

๕๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สุภูติ ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อวิตกฺกํ สมาธิํ สมาปชฺชิตฺวาฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สุภูติํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย อวิตกฺกํ สมาธิํ สมาปนฺนํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ยสฺส วิตกฺกา วิธูปิตา,
อชฺฌตฺตํ สุวิกปฺปิตา อเสสา;
ตํ สงฺคมติจฺจ อรูปสญฺญี,
จตุโยคาติคโต น ชาตุ เมตี’’ติ [น ชาติเมตีติ (สฺยา. ปี. อฏฺฐ. ปาฐนฺตรํ)]ฯ สตฺตมํ;

๘. คณิกาสุตฺตํ

๕๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ เตน โข ปน สมเยน ราชคเห เทฺว ปูคา อญฺญตริสฺสา คณิกาย สารตฺตา โหนฺติ ปฏิพทฺธจิตฺตา; ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ , เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ , ทณฺเฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺเถหิปิ อุปกฺกมนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺขํฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑาย ปาวิสิํสุฯ ราชคเห ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ ;

อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ –

“อิธ, ภนฺเต, ราชคเห เทฺว ปูคา อญฺญตริสฺสา คณิกาย สารตฺตา ปฏิพทฺธจิตฺตา; ภณฺฑนชาตา กลหชาตา วิวาทาปนฺนา อญฺญมญฺญํ ปาณีหิปิ อุปกฺกมนฺติ, เลฑฺฑูหิปิ อุปกฺกมนฺติ, ทณฺฑหิปิ อุปกฺกมนฺติ, สตฺเถหิปิ อุปกฺกมนฺติฯ เต ตตฺถ มรณมฺปิ นิคจฺฉนฺติ มรณมตฺตมฺปิ ทุกฺข”นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยญฺจ ปตฺตํ ยญฺจ ปตฺตพฺพํ, อุภยเมตํ รชานุกิณฺณํ, อาตุรสฺสานุสิกฺขโตฯ เย จ สิกฺขาสารา สีลพฺพตํ ชีวิตํ พฺรหฺมจริยํ อุปฏฺฐานสารา, อยเมโก อโนฺตฯ เย จ เอวํวาทิโน – ‘นตฺถิ กาเมสุ โทโส’ติ, อยํ ทุติโย อโนฺตฯ อิจฺจเต อุโภ อนฺตา กฏสิวฑฺฒนา, กฏสิโย ทิฏฺฐึ วฑฺเฒนฺติฯ เอเตเต อุโภ อเนฺต อนภิญฺญาย โอลียนฺติ เอเก, อติธาวนฺติ เอเกฯ เย จ โข เต อภิญฺญาย ตตฺร จ นาเหสุํ, เตน จ นามญฺญิํสุ, วฏฺฏํ เตสํ นตฺถิ ปญฺญาปนายา”ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อุปาติธาวนฺติสุตฺตํ

๕๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา รตฺตนฺธการติมิสายํ อโพฺภกาเส นิสิโนฺน โหติ เตลปฺปทีเปสุ ฌายมาเนสุฯ

เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา อธิปาตกา เตสุ เตลปฺปทีเปสุ อาปาตปริปาตํ อนยํ อาปชฺชนฺติ, พฺยสนํ อาปชฺชนฺติ [นตฺถิ สีหฬโปตฺถเก], อนยพฺยสนํ อาปชฺชนฺติ [นตฺถิ สีหฬโปตฺถเก]ฯ อทฺทสา โข ภควา เต สมฺพหุเล อธิปาตเก เตสุ เตลปฺปทีเปสุ อาปาตปริปาตํ อนยํ อาปชฺชเนฺต, พฺยสนํ อาปชฺชเนฺต, อนยพฺยสนํ อาปชฺชเนฺตฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อุปาติธาวนฺติ น สารเมนฺติ,
นวํ นวํ พนฺธนํ พฺรูหยนฺติ;
ปตนฺติ ปโชฺชตมิวาธิปาตกา [... ธิปาตา (สี. สฺยา.)],
ทิเฏฺฐ สุเต อิติเหเก นิวิฏฺฐา”ติฯ นวมํ;

๑๐. อุปฺปชฺชนฺติสุตฺตํ

๖๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“ยาวกีวญฺจ, ภเนฺต, ตถาคตา โลเก นุปฺปชฺชนฺติ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา ตาว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา สกฺกตา โหนฺติ ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ยโต จ โข, ภเนฺต, ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรห

โนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา อถ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อสกฺกตา โหนฺติ อครุกตา อมานิตา อปูชิตา อนปจิตา น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ภควา เยว [ภควา เจว (สฺยา.)] ทานิ, ภเนฺต, สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, ภิกฺขุสงฺโฆ จา’’ติฯ

‘‘เอวเมตํ , อานนฺท, ยาวกีวญฺจ, อานนฺท, ตถาคตา โลเก นุปฺปชฺชนฺติ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา ตาว อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา สกฺกตา โหนฺติ ครุกตา มานิตา ปูชิตา อปจิตา ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ยโต จ โข, อานนฺท, ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหโนฺต สมฺมาสมฺพุทฺธา อถ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา อสกฺกตา โหนฺติ อครุกตา อมานิตา อปูชิตา อนปจิตา น ลาภิโน จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ ตถาคโตว [ตถาคโต เจว (สฺยา.)] ทานิ สกฺกโต โหติ ครุกโต มานิโต ปูชิโต อปจิโต ลาภี จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํ, ภิกฺขุสงฺโฆ จา’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘โอภาสติ ตาว โส กิมิ,
ยาว น อุนฺนมเต [อุคฺคมติ (สี.), อุนฺนมติ (สฺยา.)] ปภงฺกโร;
(ส) [( ) นตฺถิ สี. สฺยา. โปตฺถเกสุ] เวโรจนมฺหิ อุคฺคเต,
หตปฺปโภ โหติ น จาปิ ภาสติฯ

‘‘เอวํ โอภาสิตเมว ตกฺกิกานํ [ติตฺถิยานํ (สี. สฺยา. ปี.)],
ยาว สมฺมาสมฺพุทฺธา โลเก นุปฺปชฺชนฺติ;
น ตกฺกิกา สุชฺฌนฺติ น จาปิ สาวกา,
ทุทฺทิฏฺฐี น ทุกฺขา ปมุจฺจเร’’ติฯ ทสมํ;

ตสฺสุทฺทานํ –

อายุชฺฌิลเวกฺขณา, ตโย ติตฺถิยา สุภูติ;
คณิกา อุปาติ นวโม, อุปฺปชฺชนฺติ จ เต ทสาติฯ

ชจฺจนฺธวโคฺค ฉโฏฺฐ นิฏฺฐิโตฯ

๗. จูฬวโคฺค

๑. ปฐมลกุณฺฑกภทฺทิยสุตฺตํ

๖๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ อเนกปริยาเยน ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ [สมาทาเปติ (?)] สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ

อถ โข อายสฺมโต ลกุณฺฑกภทฺทิยสฺส อายสฺมตา สาริปุตฺเตน อเนกปริยาเยน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิยมานสฺส สมาทปิยมานสฺส สมุตฺเตชิยมานสฺส สมฺปหํสิยมานสฺส อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจิฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ อายสฺมตา สาริปุตฺเตน อเนกปริยาเยน ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิยมานํ สมาทปิยมานํ สมุตฺเตชิยมานํ สมฺปหํสิยมานํ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ [วิมุตฺตจิตฺตํ (?)]ฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อุทฺธํ อโธ สพฺพธิ วิปฺปมุตฺโต, อยํหมสฺมีติ [อยมหมสฺมีติ (สี. สฺยา. ปี.)] อนานุปสฺสี;
เอวํ วิมุตฺโต อุทตาริ โอฆํ, อติณฺณปุพฺพํ อปุนพฺภวายา”ติฯ ปฐมํ;

๒. ทุติยลกุณฺฑกภทฺทิยสุตฺตํ

๖๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา สาริปุตฺโต อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ เสขํ [เสกฺขติ (สฺยา.), เสขติ (ปี.)] มญฺญมาโน ภิโยฺยโสมตฺตาย อเนกปริยาเยน ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ เสขํ มญฺญมานํ ภิโยฺยโสมตฺตาย อเนกปริยาเยน ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสนฺตํ สมาทเปนฺตํ สมุตฺเตเชนฺตํ สมฺปหํเสนฺตํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“อเจฺฉจฺฉิ [อเจฺฉชฺชิ (ก. สี.), อจฺฉิชฺชิ (ก. สี. สฺยา.), อฉิชฺชิ (ก.)] วฏฺฏํ พฺยคา นิราสํ, วิสุกฺขา สริตา น สนฺทติ;
ฉินฺนํ วฏฺฏํ น วตฺตติ, เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสา”ติฯ ทุติยํ;

๓. ปฐมสตฺตสุตฺตํ

๖๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยา มนุสฺสา เยภุเยฺยน กาเมสุ อติเวลํ สตฺตา ( ) [(โหนฺติ) (พหูสุ)

อฎฺฐกถาย สํสเนฺทตพฺพํ] รตฺตา คิทฺธา คธิตา [คถิตา (สี.)] มุจฺฉิตา อโชฺฌปนฺนา สมฺมตฺตกชาตา กาเมสุ วิหรนฺติฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อิธ, ภนฺเต, สาวตฺถิยา มนุสฺสา เยภุยฺเยน กาเมสุ อติเวลํ สตฺตา รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌปนฺนา สมฺมตฺตกชาตา กาเมสุ วิหรนฺตี''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''กาเมสุ สตฺตา กามสงฺคสตฺตา,
สํโยชเน วชฺชมปสฺสมานา;
น หิ ชาตุ สํโยชนสงฺคสตฺตา,
โอฆํ ตเรยฺยุํ วิปุลํ มหนฺต''นฺติฯ ตติยํ;

๔. ทุติยสตฺตสุตฺตํ

๖๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถิยา มนุสฺสา เยภุยฺเยน กาเมสุ สตฺตา ( ) [(โหนฺติ) (พหูสุ) อฎฺฐกถาย สํสเนฺทตพฺพํ] รตฺตา คิทฺธา คธิตา มุจฺฉิตา อโชฺฌปนฺนา อนฺธีกตา สมฺมตฺตกชาตา กาเมสุ วิหรนฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถึ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อทฺทสา โข ภควา สาวตฺถิยา เต มนุเสฺส เยภุยฺเยน กาเมสุ สเตฺต รเตฺต คิเทฺธ คธิเต มุจฺฉิเต อโชฺฌปเนฺน อนฺธีกเต สมฺมตฺตกชาเต กาเมสุ วิหรเนฺตฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''กามนฺธา ชาลสญฺฉนฺนา, ตณฺหาฉทนฉาทิตา;
ปมตฺตพนฺธุนา พทฺธา, มจฺฉาว กุมินามุเข;
ชรามรณมเนฺวนฺติ [ชรามรณํ คจฺฉนฺติ (สี. สฺยา.)], วโจฺฉ ขีรปโกว มาตร''นฺติฯ จตุตฺถํ;

๕. อปรลกุณฺฑกภทฺทิยสุตฺตํ

๖๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ลกุณฺฑกภทฺทิโย สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ ลกุณฺฑกภทฺทิยํ ทูรโตว สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปิฎฺฐิโต ปิฎฺฐิโต อาคจฺฉนฺตํ ทุพฺพณฺณํ ทุทฺทสิกํ โอโกฎิมกํ เยภุยฺเยน ภิกฺขูนํ ปริภูตรูปํ ฯ ทิสฺวาน ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

“ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เอตํ ภิกฺขุํ ทูรโตว สมฺพหุลานํ ภิกฺขูนํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อาคจฺฉนฺตํ ทุพฺพณฺณํ ทุทฺทสิกํ โอโกฏิมกํ เยภุเยฺยน ภิกฺขูนํ ปริภูตรูป”นฺติ? “เอวํ, ภนฺเต”ติฯ

“เอโส , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหิทฺธิโก มหานุภาโวฯ น จ สา สมาปตฺติ สุลภรูปา ยา เตน ภิกฺขุนา อสมาปนฺนปุพฺพาฯ ยสฺส จตฺถาย [ยสฺสตฺถาย (สี. ก.)] กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรตี”ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“เนลโงฺค เสตปจฺฉาโท, เอกาโร วตฺตตี รโถ;
อนีฆํ ปสฺส อายนฺตํ, ฉินฺนโสตํ อพนฺธน”นฺติฯ ปญฺจมํ;

๖. ตณฺหาสงฺขยสุตฺตํ

๖๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อญฺญาสิโกณฺฑโญฺญ [อญฺญาตโกณฺฑโญฺญ (สพฺพตฺถ)] ภควโต อวิทูเร นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ปจฺจเวกฺขมาโนฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ อญฺญาสิโกณฺฑญฺญํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตึ ปจฺจเวกฺขมานํฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยสฺส มูลํ ฉมา นตฺถิ, ปณฺณา นตฺถิ กุโต ลตา;
ตํ ธีรํ พนฺธนา มุตฺตํ, โก ตํ นินฺทิตุมรหติ;
เทวาปิ นํ ปสํสนฺติ, พฺรหฺมุนาปิ ปสํสิโต”ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. ปปญฺจขยสุตฺตํ

๖๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา อตฺตโน ปปญฺจสญฺญาสงฺขาปหานํ ปจฺจเวกฺขมาโน นิสิโนฺน โหติฯ

อถ โข ภควา อตฺตโน ปปญฺจสญฺญาสงฺขาปหานํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยสฺส ปปญฺจา ฐิติ จ นตฺถิ,
สนฺทานํ ปลิฆญฺจ วีติวโตฺต;
ตํ นิตฺตณฺหํ มุนึ จรนฺตํ,
นาวชานาติ สเทวโกปิ โลโก”ติฯ สตฺตมํ;

๘. กจฺจานสุตฺตํ

๖๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากจฺจาโน ภควโต อวิทูเร นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย กายคตาย สติยา อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สูปฏฺฐิตายฯ

อทฺทสา โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหากจฺจานํ อวิทูเร นิสินฺนํ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย กายคตาย สติยา อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สูปฏฺฐิตายฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“ยสฺส สิยา สพฺพทา สติ,
สตตํ กายคตา อุปฏฺฐิตา;
โน จสฺส โน จ เม สิยา,
น ภวิสฺสติ น จ เม ภวิสฺสติ;
อนุปุพฺพวิหาริ ตตฺถ โส,
กาเลเนว ตเร วิสตฺติก”นฺติฯ อฏฺฐมํ;

๙. อุทปานสุตฺตํ

๖๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา มเลฺลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ เยน ถูณํ [ถูนํ (สี. สฺยา. ปี.)] นาม มลฺลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข ถูเณยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา – “สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต มเลฺลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ ถูณํ อนุปฺปตฺโต”ติฯ( ) [(อถ โข เต ถูเณยฺยกา พฺราหฺมณคหปติกา) (?)] อุทปานํ ติณสฺส จ ภุสสฺส จ ยาว มุขโต ปูเรสุํ – “มา เต มุณฺฑกา สมณกา ปานียํ อปํสู”ติฯ

อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – “อิงฺฆ เม ตฺวํ, อานนฺท, เอตมฺหา อุทปานา ปานียํ อาหรา”ติฯ

เอวํ วุเตฺต, อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อิทานิ โส, ภเนฺต, อุทปาโน ถูเณยฺยเกหิ พฺราหฺมณคหปติเกหิ ติณสฺส จ ภุสสฺส จ ยาว มุขโต ปูริโต – ‘มา เต มุณฺฑกา สมณกา ปานียํ อปํสู’”ติฯ

ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – “อิงฺฆ เม ตฺวํ, อานนฺท, เอตมฺหา อุทปานา ปานียํ อาหรา”ติฯ “เอวํ, ภเนฺต”ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา เยน โส อุทปาโน เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข โส อุทปาโน อายสฺมเนฺต อานเนฺท อุปสงฺกมเนฺต สพฺพํ ตํ ติณญฺจ ภุสญฺจ มุขโต โอวมิตฺวา อจฺฉสฺส อุทกสฺส อนาวิลสฺส วิปฺปสนฺนสฺส ยาว มุขโต ปูริโต วิสฺสนฺทโนฺต [วิสฺสโนฺท (ก.)] มเญฺญ อฏฺฐาสิฯ

อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – “อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา! อยญฺหิ โส อุทปาโน มยิ อุปสงฺกมเนฺต สพฺพํ ตํ ติณญฺจ ภุสญฺจ มุขโต โอวมิตฺวา อจฺฉสฺส อุทกสฺส อนาวิลสฺส วิปฺปสนฺนสฺส ยาว มุขโต ปูริโต วิสฺสนฺทโนฺต มเญฺญ ฐิโต”ติ!! ปเตฺตน ปานียํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อจฺฉริยํ, ภเนฺต, อพฺภุตํ, ภเนฺต, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา! อยญฺหิ

โส, ภนฺเต, อุทปาโน มยิ อุปสงฺกมนฺเต สพฺพํ ตํ ติณญฺจ ภุสญฺจ มุขโต โอวมิตฺวา อจฺฉสฺส อุทกสฺส อนาวิลสฺส วิปฺปสนฺนสฺส ยาว มุขโต ปูริโต วิสฺสนฺทนฺโต มญฺเญ อฏฺฐาสิ!! ปิวตุ ภควา ปานียํ, ปิวตุ สุคโต ปานีย''นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''กึ กยิรา อุทปาเนน,
อาปา เจ สพฺพทา สิยุํ;
ตณฺหาย มูลโต เฉตฺวา,
กิสฺส ปริเยสนํ จเร''ติฯ นวมํ;

๑๐. อุเตนสุตฺตํ

๗๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสมฺพิยํ วิหรติ โฆสิตาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ อุเตนสฺส [อุเทนสฺส (สี. สฺยา. ปี.)] อุยฺยานคตสฺส อเนฺตปุรํ ทฑฺฒํ โหติ, ปญฺจ จ อิตฺถิสตานิ [ปญฺจ อิตฺถิสตานิ (สี. สฺยา. ปี.)] กาลงฺกตานิ โหนฺติ สามาวตีปมุขานิฯ

อถ โข สมฺพหุลา ภิกฺขู ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย โกสมฺพึ ปิณฺฑาย ปาวิสึสุฯ โกสมฺพิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ''อิธ, ภนฺเต, รโญฺญ อุเตนสฺส อุยฺยานคตสฺส อเนฺตปุรํ ทฑฺฒํ, ปญฺจ จ อิตฺถิสตานิ กาลงฺกตานิ สามาวตีปมุขานิฯ ตาสํ, ภนฺเต, อุปาสิกานํ กา คติ โก อภิสมฺปราโย''ติ?

''สเนฺตตฺถ, ภิกฺขเว, อุปาสิกาโย โสตาปนฺนา, สนฺติ สกทาคามินิโย, สนฺติ อนาคามินิโยฯ สพฺพา ตา, ภิกฺขเว, อุปาสิกาโย อนิปฺผลา กาลงฺกตา''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''โมหสมฺพนฺธโน โลโก, ภพฺพรูโปว ทิสฺสติ;
อุปธิพนฺธโน [อุปธิสมฺพนฺธโน (ก. สี.)] พาโล, ตมสา ปริวาริโต;
สสฺสโตริว [สสฺสติ วิย (ก. สี.)] ขายติ, ปสฺสโต นตฺถิ กิญฺจน''นฺติฯ ทสมํ;

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว ภทฺทิยา เทฺว จ สตฺตา, ลกุณฺฑโก ตณฺหาขโย;
ปปญฺจขโย จ กจฺจาโน, อุทปานญฺจ อุเตโนติฯ

จูฬวโคฺค [จุลฺลวโคฺค (สี.), จูลวโคฺค (ปี.)] สตฺตโม นิฏฺฐิโตฯ

๘. ปาฎลิคามิยวโคฺค

๑. ปฐมนิพฺพานปฏิสํยุตฺตสุตฺตํ

๗๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขู นิพฺพานปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ เตธ ภิกฺขู [เต จ ภิกฺขู (สี. สฺยา. ปี. ตทฏฺฐกถาปิ โอโลเกตพฺพา)] อฏฺฐิํ กตฺวา [อฏฺฐีกตฺวา (สี. สฺยา.), อฏฺฐิกตฺวา (ปี.)] มนสิ กตฺวา สพฺพํ เจตโส [สพฺพํ เจตสา (อิติปิ อญฺญสุตฺเตสุ)] สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสตา ธมฺมํ สุณนฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

"อตฺถิ, ภิกฺขเว, ตทายตนํ, ยตฺถ เนว ปถวี, น อาโป, น เตโช, น วาโย, น อากาสานญฺจายตนํ, น วิญฺญาณญฺจายตนํ, น อากิญฺจญฺญายตนํ, น เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ, นายํ โลโก, น ปรโลโก, น อุโภ จนฺทิมสูริยาฯ ตตฺราปาหํ, ภิกฺขเว, เนว อาคติํ วทามิ , น คติํ, น ฐิติํ, น จุติํ, น อุปปตฺติํ; อปฺปติฏฺฐํ, อปฺปวตฺตํ, อนารมฺมณเมเวตํฯ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสา"ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยนิพฺพานปฏิสํยุตฺตสุตฺตํ

๗๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขู นิพฺพานปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ เตธ ภิกฺขู อฏฺฐิํ กตฺวา มนสิ กตฺวา สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสตา ธมฺมํ สุณนฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

"ทุทฺทสํ อนตํ นาม, น หิ สจฺจํ สุทสฺสนํ;
ปฏิวิทฺธา ตณฺหา ชานโต, ปสฺสโต นตฺถิ กิญฺจน"นฺติฯ ทุติยํ;

๓. ตติยนิพฺพานปฏิสํยุตฺตสุตฺตํ

๗๓. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขู นิพฺพานปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ เตธ ภิกฺขู อฏฺฐิํ กตฺวา, มนสิ กตฺวา, สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา, โอหิตโสตา ธมฺมํ สุณนฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

"อตฺถิ, ภิกฺขเว, อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํฯ โน เจตํ, ภิกฺขเว, อภวิสฺส อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ, นยิธ ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญาเยถฯ ยสฺมา จ โข, ภิกฺขเว, อตฺถิ อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ, ตสฺมา ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายตี"ติฯ ตติยํฯ

๔. จตุตฺถนิพฺพานปฏิสํยุตฺตสุตฺตํ

๗๔. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน ภควา ภิกฺขู นิพฺพานปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสติ สมาทเปติ สมุตฺเตเชติ สมฺปหํเสติฯ เตธ ภิกฺขู อฏฺฐึ กตฺวา มนสิ กตฺวา สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสตา ธมฺมํ สุณนฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

> “นิสฺสิตสฺส จลิตํ, อนิสฺสิตสฺส จลิตํ นตฺถิฯ จลิเต อสติ ปสฺสทฺธิ, ปสฺสทฺธิยา สติ นติ น โหติฯ นติยา อสติ อาคติคติ น โหติฯ อาคติคติยา อสติ จุตูปปาโต น โหติฯ จุตูปปาเต อสติ เนวิธ น หุรํ น อุภยมนฺตเรน [น อุภยมนฺตเร (สพฺพตฺถ) ม. นิ. ๓.๓๙๓; สํ. นิ. ๔.๘๗ ปสฺสิตพฺพํ]ฯ เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺสา”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. จุนฺทสุตฺตํ

๗๕. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา มเลฺลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ เยน ปาวา ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา ปาวายํ วิหรติ จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส อมฺพวเนฯ

อโสฺสสิ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต – “ภควา กิร มเลฺลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ ปาวํ อนุปฺปโตฺต ปาวายํ วิหรติ มยฺหํ อมฺพวเน”ติฯ อถ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข จุนฺทํ กมฺมารปุตฺตํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสสิ สมาทเปสิ สมุเตฺตเชสิ สมฺปหํเสสิฯ อถ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต ภควตา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺสิโต สมาทปิโต สมุเตฺตชิโต สมฺปหํสิโต ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อธิวาเสตุ เม, ภเนฺต, ภควา สฺวาตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา”ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ปหูตญฺจ สูกรมทฺทวํ ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ – “กาโล, ภเนฺต, นิฏฺฐิตํ ภตฺต”นฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน เยน จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา จุนฺทํ กมฺมารปุตฺตํ อามเนฺตสิ – “ยํ เต, จุนฺท, สูกรมทฺทวํ ปฏิยตฺตํ เตน มํ ปริวิส, ยํ ปนญฺญํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยตฺตํ เตน ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสา”ติฯ “เอวํ, ภเนฺต”ติ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยํ อโหสิ สูกรมทฺทวํ ปฏิยตฺตํ เตน ภควนฺตํ ปริวิสิ; ยํ ปนญฺญํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยตฺตํ เตน ภิกฺขุสงฺฆํ ปริวิสิฯ

อถ โข ภควา จุนฺทํ กมฺมารปุตฺตํ อามเนฺตสิ – “ยํ เต, จุนฺท, สูกรมทฺทวํ อวสิฏฺฐํ ตํ โสเพฺภ นิขณาหิฯ นาหํ ตํ, จุนฺท, ปสฺสามิ สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย ยสฺส ตํ ปริภุตฺตํ สมฺมา ปริณามํ คเจฺฉยฺย อญฺญตฺร ตถาคตสฺสา”ติ [อญฺญตฺร ตถาคเตนาติ (ก. สี.)]ฯ “เอวํ, ภเนฺต”ติ โข จุโนฺท กมฺมารปุโตฺต ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ยํ อโหสิ สูกรมทฺทวํ อวสิฏฺฐํ ตํ โสเพฺภ นิขณิตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา

ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข จุนฺทํ กมฺมารปุตฺตํ ภควา ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข ภควโต จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส ภตฺตํ ภุตฺตาวิสฺส ขโร อาพาโธ อุปฺปชฺชิฯ โลหิตปกฺขนฺทิกา ปพาฬฺหา [พาฬฺหา (สี. สฺยา. ปี.)] เวทนา วตฺตนฺติ มารณนฺติกาฯ ตตฺร สุทํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาเสสิ อวิหญฺญมาโนฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อายามานนฺท, เยน กุสินารา เตนุปสงฺกมิสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิฯ

‘‘จุนฺทสฺส ภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา, กมฺมารสฺสาติ เม สุตํ;
อาพาธํ สมฺผุสี ธีโร, ปพาฬฺหํ มารณนฺติกํฯ

‘‘ภุตฺตสฺส จ สูกรมทฺทเวน, พฺยาธิปฺปพาโฬฺห อุทปาทิ สตฺถุโน;
วิริจฺจมาโน [วิริญฺจมาโน (?) วิเรจมาโน (ที. นิ. ๒.๑๙๐)] ภควา อโวจ, ‘คจฺฉามหํ กุสินารํ นคร’’’นฺติฯ

อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม เยน อญฺญตรํ รุกฺขมูลํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อิงฺฆ เม ตฺวํ, อานนฺท, จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏิํ ปญฺญาเปหิ; กิลนฺโตสฺมิ, อานนฺท, นิสีทิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏิํ ปญฺญาเปสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อิงฺฆ เม ตฺวํ, อานนฺท, ปานียํ อาหร; ปิปาสิโตสฺมิ, อานนฺท, ปิวิสฺสามี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต, อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อิทานิ, ภนฺเต, ปญฺจมตฺตานิ สกฏสตานิ อติกฺกนฺตานิฯ ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุทกํ ปริตฺตํ ลุฬิตํ อาวิลํ สนฺทติฯ อยํ, ภนฺเต, กุกุฏฺฐา [กกุตฺถา (สี.), กุกุฏา (สฺยา.), กกุธา (ที. นิ. ๒.๑๙๑)] นที อวิทูเร อโจฺฉทกา สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา สุปติตฺถา รมณียาฯ เอตฺถ ภควา ปานียญฺจ ปิวิสฺสติ คตฺตานิ จ สีตีกริสฺสตี’’ติ [สีติํ กริสฺสตีติ (สี.), สีตํ กริสฺสตีติ (สฺยา. ปี. ก.)]ฯ

ทุติยมฺปิ โข…เป.… ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ‘‘อิงฺฆ เม ตฺวํ, อานนฺท, ปานียํ อาหร; ปิปาสิโตสฺมิ, อานนฺท, ปิวิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา เยน สา นที เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข สา นที จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา อายสฺมเนฺต อานเนฺท อุปสงฺกมเนฺต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทติฯ

อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ – ‘‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา! อยญฺหิ สา นที จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมนฺเต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทตี’’ติ!! ปตฺเตน ปานียํ อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต, ตถาคตสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา! อยญฺหิ สา, ภนฺเต, นที จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลุฬิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมนฺเต อจฺฉา วิปฺปสนฺนา อนาวิลา สนฺทติ!! ปิวตุ ภควา ปานียํ , ปิวตุ สุคโต ปานีย’’นฺติฯ

อถ โข ภควา ปานียํ อปายิ [อปาสิ (สี.)]ฯ อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเฆน สทฺธึ เยน กุกุฏฺฐา นที เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา กุกุฏฺฐํ นทึ อโชฺฌคาเหตฺวา นฺหตฺวา จ ปิวิตฺวา จ ปจฺจุตฺตริตฺวา เยน อมฺพวนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ จุนฺทกํ อามนฺเตสิ – ‘‘อิงฺฆ เม ตฺวํ, จุนฺทก, จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปหิ; กิลนฺโตสฺมิ, จุนฺทก, นิปชฺชิสฺสามี’’ติ ฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา จุนฺทโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา จตุคฺคุณํ สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปสิฯ อถ โข ภควา ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กเปฺปสิ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิ กริตฺวาฯ อายสฺมา ปน จุนฺทโก ตเตฺถว ภควโต ปุรโต นิสีทิฯ

‘‘คนฺตฺวาน พุโทฺธ นทิกํ กุกุฏฺฐํ,
อโจฺฉทกํ สาตุทกํ [สาโตทกํ (สพฺพตฺถ)] วิปฺปสนฺนํ;
โอคาหิ สตฺถา สุกิลนฺตรูโป,
ตถาคโต อปฺปฏิโมธ โลเกฯ

‘‘นฺหตฺวา จ ปิวิตฺวา จุทตาริ [นฺหตฺวา จ อุตฺตริ (ก.)] สตฺถา,
ปุรกฺขโต ภิกฺขุคณสฺส มเชฺฌ;
สตฺถา ปวตฺตา ภควา อิธ ธเมฺม,
อุปาคมิ อมฺพวนํ มเหสิ;
อามนฺตยิ จุนฺทกํ นาม ภิกฺขุํ,
จตุคฺคุณํ สนฺถร [ปตฺถร (สี. ปี.)] เม นิปชฺชํฯ

‘‘โส โจทิโต ภาวิตเตฺตน จุโนฺท,
จตุคฺคุณํ สนฺถริ [ปตฺถริ (สี. ปี.)] ขิปฺปเมว;
นิปชฺชิ สตฺถา สุกิลนฺตรูโป,
จุโนฺทปิ ตตฺถ ปมุเข นิสีที’’ติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘สิยา โข , ปนานนฺท, จุนฺทสฺส กมฺมารปุตฺตสฺส โกจิ วิปฺปฏิสารํ อุปทเหยฺย – ‘ตสฺส เต, อาวุโส จุนฺท, อลาภา, ตสฺส เต ทุลฺลทฺธํ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโต’ติฯ จุนฺทสฺสานนฺท, กมฺมารปุตฺตสฺส เอวํ วิปฺปฏิสาโร ปฏิวิโนเทตโพฺพ –

‘‘‘ตสฺส เต, อาวุโส จุนฺท, ลาภา, ตสฺส เต สุลทฺธํ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพุโตฯ สมฺมุขา เมตํ, อาวุโส จุนฺท, ภควโต สุตํ, สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – เทฺว เม ปิณฺฑปาตา สมสมผลา สมสมวิปากา อติวิย อเญฺญหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จฯ กตเม เทฺว? ยญฺจ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสโมฺพธึ อภิสมฺพุชฺฌติ, ยญฺจ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิตฺวา อนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพายติฯ อิเม เทฺว ปิณฺฑปาตา สมสมผลา สมสมวิปากา อติวิย อเญฺญหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตรา จ มหานิสํสตรา จฯ

‘‘‘อายุสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺมารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิตํ, วณฺณสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺมารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิตํ, สุขสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺมารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิตํ, สคฺคสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺมารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิตํ, ยสสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺมารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิตํ, อาธิปเตยฺยสํวตฺตนิกํ อายสฺมตา จุเนฺทน กมฺ

มารปุเตฺตน กมฺมํ อุปจิต’นฺติฯ จุนฺทสฺสานนฺท, กมฺมารปุตฺตสฺส เอวํ วิปฺปฏิสาโร ปฏิวิโนเทตพฺโพ’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘ททโต ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ,
สํยมโต เวรํ น จียติ;
กุสโล จ ชหาติ ปาปกํ,
ราคโทสโมหกฺขยา สนิพฺพุโต’’ติ [ปรินิพฺพุโตติ (สี. สฺยา. ปี.)]ฯ ปญฺจมํ;

๖. ปาฏลิคามิยสุตฺตํ

๗๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา มคเธสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ เยน ปาฏลิคาโม ตทวสริฯ อโสฺสสุํ โข ปาฏลิคามิยา [ปาฏลิคามิกา (ที. นิ. ๒.๑๔๘)] อุปาสกา – ‘‘ภควา กิร มคเธสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ ปาฏลิคามํ อนุปฺปตฺโต’’ติฯ อถ โข ปาฏลิคามิยา อุปาสกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข ปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อธิวาเสตุ โน, ภเนฺต, ภควา อาวสถาคาร’’นฺติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข ปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เยนาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สพฺพสนฺถริํ อาวสถาคารํ สนฺถริตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปตฺวา เตลปฺปทีปํ อาโรเปตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข ปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘สพฺพสนฺถริสนฺถตํ [สพฺพสนฺถริํ สนฺถตํ (สี. สฺยา. ปี.)], ภเนฺต, อาวสถาคารํ; อาสนานิ ปญฺญตฺตานิ; อุทกมณิโก ปติฏฺฐาปิโต [อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาปิตํ (สฺยา.)] เตลปฺปทีโป อาโรปิโตฯ ยสฺสทานิ, ภเนฺต, ภควา กาลํ มญฺญตี’’ติฯ

อถ โข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน เยน อาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา มชฺฌิมํ ถมฺภํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิฯ ภิกฺขุสโงฺฆปิ โข ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา ปจฺฉิมํ ภิตฺติํ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสีทิ ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ ปาฏลิคามิยาปิ โข อุปาสกา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา อาวสถาคารํ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมํ ภิตฺติํ นิสฺสาย ปจฺฉิมาภิมุขา นิสีทิํสุ ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาฯ อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเย อุปาสเก อามเนฺตสิ –

‘‘ปญฺจิเม, คหปตโย, อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ กตเม ปญฺจ? อิธ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปโนฺน ปมาทาธิกรณํ มหติํ โภคชานิํ นิคจฺฉติฯ อยํ ปฐโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีลสฺส สีลวิปนฺนสฺส ปาปโก กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคจฺฉติฯ อยํ ทุติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

‘‘ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปโนฺน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ – ยทิ ขตฺติยปริสํ, ยทิ พฺราหฺมณปริสํ, ยทิ คหปติปริสํ, ยทิ สมณปริสํ – อวิสารโท อุปสงฺกมติ มงฺกุภูโตฯ อยํ ต

ติโย อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน สมฺมูโฬฺห กาลํ กโรติฯ อยํ จตุตฺโถ อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, ทุสฺสีโล สีลวิปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ อยํ ปญฺจโม อาทีนโว ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ อิเม โข, คหปตโย, ปญฺจ อาทีนวา ทุสฺสีลสฺส สีลวิปตฺติยาฯ

“ปญฺจิเม, คหปตโย, อานิสํสา สีลวโต สีลสมฺปทายฯ กตเม ปญฺจ? อิธ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน อปฺปมาทาธิกรณํ มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคจฺฉติฯ อยํ ปฐโม อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติฯ อยํ ทุติโย อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน ยญฺญเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ – ยทิ ขตฺติยปริสํ , ยทิ พฺราหฺมณปริสํ, ยทิ คหปติปริสํ, ยทิ สมณปริสํ – วิสารโท อุปสงฺกมติ อมงฺกุภูโตฯ อยํ ตติโย อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน อสมฺมูโฬฺห กาลงฺกโรติฯ อยํ จตุตฺโถ อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ

“ปุน จปรํ, คหปตโย, สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ อยํ ปญฺจโม อานิสํโส สีลวโต สีลสมฺปทายฯ อิเม โข, คหปตโย, ปญฺจ อานิสํสา สีลวโต สีลสมฺปทายา”ติฯ

อถ โข ภควา ปาฏลิคามิเย อุปาสเก พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุยฺโยเชสิ – “อภิกฺกนฺตา โข, คหปตโย, รตฺติ; ยสฺสทานิ ตุเมฺห กาลํ มญฺญถา”ติฯ [“เอวํ ภนฺเต“ติ โขปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา (มหาว. ๒๘๕; ที. นิ. ๒.๑๕๑)] อถ โข ปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา [“เอวํ ภนฺเต“ติ โขปาฏลิคามิยา อุปาสกา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา (มหาว. ๒๘๕; ที. นิ. ๒.๑๕๑)] อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมึสุฯ อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเตสุ ปาฏลิคามิเยสุ อุปาสเกสุ สุญฺญาคารํ ปาวิสิฯ

เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา [สุนีธวสฺสการา (สี. สฺยา. ปี.)] มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺสสหเสฺสว [สหเสฺสว (สฺยา. ก.), สหสฺสเสฺสว (ปี.)] ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติฯ ยสฺมึ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มเหสกฺขานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ นีจานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ

อทฺทสา โข ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน ตา เทวตาโย สหสฺส สหเสฺสว ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโยฯ ยสฺมึ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มเหสกฺขานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, มชฺฌิมานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ, นีจานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา ปจฺจูสสมเย ปจฺจุฏฺฐาย อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ –

‘‘เก นุ โข [โก นุ โข (สพฺพตฺถ)] อานนฺท ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺตี’’ติ [มาเปตีติ (สพฺพตฺถ)]ฯ ‘‘สุนิธวสฺสการา, ภเนฺต, มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายา’’ติฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, อานนฺท, เทเวหิ ตาวตึเสหิ สทฺธึ มเนฺตตฺวา; เอวเมว โข, อานนฺท, สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺติ วชฺชีนํ ปฏิพาหายฯ อิธาหํ, อานนฺท, อทฺทสํ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สมฺพหุลา เทวตาโย สหสฺสสหเสฺสว ปาฏลิคาเม วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติโยฯ ยสฺมึ ปเทเส มเหสกฺขา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มเหสกฺขานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยสฺมึ ปเทเส นีจา เทวตา วตฺถูนิ ปริคฺคณฺหนฺติ นีจานํ ตตฺถ รญฺญํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํฯ ยาวตา, อานนฺท, อริยํ อายตนํ ยาวตา วณิปฺปโถ อิทํ อคฺคนครํ ภวิสฺสติ ปาฏลิปุตฺตํ ปุฏเภทนํฯ ปาฏลิปุตฺตสฺส โข, อานนฺท, ตโย อนฺตรายา ภวิสฺสนฺติ – อคฺคิโต วา อุทกโต วา มิถุเภทโต วา’’ติฯ

อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทึสุฯ สโมฺมทนียํ กถํ สาราณิยํ [สาราณียํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐํสุฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘อธิวาเสตุ โน ภวํ โคตโม อชฺชตนาย ภตฺตํ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนา’’ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ

อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา เยน สโก อาวสโถ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา สเก อาวสเถ ปณีตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรเจสุํ – ‘‘กาโล, โภ โคตม, นิฏฺฐิตํ ภตฺต’’นฺติฯ

อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆน เยน สุนิธวสฺสการานํ มคธมหามตฺตานํ อาวสโถ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณีเตน ขาทนีเยน โภชนีเยน สหตฺถา สนฺตเปฺปสุํ สมฺปวาเรสุํฯ

อถ โข สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ ภุตฺตาวึ โอนีตปตฺตปาณึ อญฺญตรํ นีจํ อาสนํ คเหตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสิเนฺน โข สุนิธวสฺสกาเร มคธมหามเตฺต ภควา อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิ –

‘‘ยสฺมึ ปเทเส กเปฺปติ, วาสํ ปณฺฑิตชาติโย;
สีลวเนฺตตฺถ โภเชตฺวา, สญฺญเต พฺรหฺมจารโย [พฺรหฺมจาริโน (สฺยา.), พฺรหฺมจริเย (ปี. ก.)]ฯ

“ยา ตตฺถ เทวตา อาสุํ, ตาสํ ทกฺขิณมาทิเส;
ตา ปูชิตา ปูชยนฺติ, มานิตา มานยนฺติ นํฯ

“ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ, มาตา ปุตฺตํว โอรสํ;
เทวตานุกมฺปิโต โปโส, สทา ภทฺรานิ ปสฺสตี”ติฯ

อถ โข ภควา สุนิธวสฺสการานํ มคธมหามตฺตานํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสฺสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺธา โหนฺติ – “เยนชฺช สมโณ โคตโม ทฺวาเรน นิกฺขมิสฺสติ ตํ ‘โคตมทฺวารํ’ นาม ภวิสฺสติฯ เยน ติตฺเถน คงฺคํ นทึ ตริสฺสติ ตํ ‘โคตมติตฺถํ’ นาม ภวิสฺสตี”ติฯ

อถ โข ภควา เยน ทฺวาเรน นิกฺขมิ ตํ ‘โคตมทฺวารํ’ นาม อโหสิฯ อถ โข ภควา เยน คงฺคา นที เตนุปสงฺกมิฯ เตน โข ปน สมเยน คงฺคา นที ปูรา โหติ สมติตฺติกา กากเปยฺยาฯ อเปฺปกเจฺจ มนุสฺสา นาวํ ปริเยสนฺติ, อเปฺปกเจฺจ อุฬุมฺปํ ปริเยสนฺติ, อเปฺปกเจฺจ กุลฺลํ พนฺธนฺติ อปารา ปารํ คนฺตุกามาฯ อถ โข ภควา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมว – คงฺคาย นทิยา โอริมตีเร [โอริมตีรา (พหูสุ) มหาว. ๒๘๖; ที. นิ. ๒.๑๕๔ ปสฺสิตพฺพํ)] อนฺตรหิโต ปาริมตีเร ปจฺจุฏฺฐาสิ สทฺธึ ภิกฺขุสเงฺฆนฯ

อทฺทสา โข ภควา เต มนุเสฺส อเปฺปกเจฺจ นาวํ ปริเยสเนฺต, อเปฺปกเจฺจ อุฬุมฺปํ ปริเยสเนฺต, อเปฺปกเจฺจ กุลฺลํ พนฺธเนฺต อปารา ปารํ คนฺตุกาเมฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“เย ตรนฺติ อณฺณวํ สรํ,
เสตุํ กตฺวาน วิสชฺช ปลฺลลานิ;
กุลฺลญฺหิ ชโน ปพนฺธติ [พนฺธติ (สฺยา. ปี.)],
ติณฺณา [นิติณฺณา (ก.)] เมธาวิโน ชนา”ติฯ ฉฏฺฐํ;

๗. ทฺวิธาปถสุตฺตํ

๗๗. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ อทฺธานมคฺคปฏิปโนฺน โหติ อายสฺมตา นาคสมาเลน ปจฺฉาสมเณนฯ อทฺทสา โข อายสฺมา นาคสมาโล อนฺตรามเคฺค ทฺวิธาปถํ [เทฺวธาปถํ (สี.)]ฯ ทิสฺวาน ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อยํ, ภเนฺต, ภควา ปโนฺถ; อิมินา คจฺฉามา”ติฯ เอวํ วุเตฺต, ภควา อายสฺมนฺตํ นาคสมาลํ เอตทโวจ – “อยํ, นาคสมาล, ปโนฺถ; อิมินา คจฺฉามา”ติฯ

ทุติยมฺปิ…เป.… ตติยมฺปิ โข อายสฺมา นาคสมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อยํ, ภเนฺต, ภควา ปโนฺถ; อิมินา คจฺฉามา”ติ ฯ ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นาคสมาลํ เอตทโวจ – “อยํ, นาคสมาล, ปโนฺถ; อิมินา คจฺฉามา”ติฯ อถ โข อายสฺมา นาคสมาโล ภควโต ปตฺตจีวรํ ตเตฺถว ฉมายํ นิกฺขิปิตฺวา ปกฺกามิ – “อิทํ, ภเนฺต, ภควโต ปตฺตจีวร”นฺติฯ

อถ โข อายสฺมโต นาคสมาลสฺส เตน ปเนฺถน คจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค โจรา นิกฺขมิตฺวา หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ อาโกเฏสุํ ปตฺตญฺจ ภินฺทึสุ สงฺฆาฏิญฺจ วิปฺผาเลสุํฯ อถ โข อายสฺมา นาคสมาโล ภิเนฺนน ปเตฺตน วิปฺผาลิตาย สงฺฆาฏิยา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา นาคสมาโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, เตน ปเนฺถน คจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามเคฺค โจรา นิกฺขมิตฺวา หเตฺถหิ จ ปาเทหิ จ อาโกเฏสุํ, ปตฺตญฺจ ภินฺทึสุ, สงฺฆาฏิญฺจ วิปฺผาเลสุ”นฺติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

“สทฺธึ จรเมกโต วสํ,
มิโสฺส อญฺญชเนน เวทคู;
วิทฺวา ปชหาติ ปาปกํ,
โกโญฺจ ขีรปโกว นินฺนค”นฺติฯ สตฺตมํ;

๘. วิสาขาสุตฺตํ

๗๘. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ ปุพฺพาราเม มิคารมาตุปาสาเทฯ เตน โข ปน สมเยน วิสาขาย มิคารมาตุยา นตฺตา กาลงฺกตา โหติ ปิยา มนาปาฯ อถ โข วิสาขา มิคารมาตา อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา ทิวา ทิวสฺส เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข วิสาขํ มิคารมาตรํ ภควา เอตทโวจ –

“หนฺท กุโต นุ ตฺวํ, วิสาเข, อาคจฺฉสิ อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา อิธูปสงฺกนฺตา ทิวา ทิวสฺสา”ติ? “นตฺตา เม, ภเนฺต, ปิยา มนาปา กาลงฺกตาฯ เตนาหํ อลฺลวตฺถา อลฺลเกสา อิธูปสงฺกนฺตา ทิวา ทิวสฺสา”ติฯ “อิเจฺฉยฺยาสิ ตฺวํ, วิสาเข, ยาวติกา [ยาวตกา (?)] สาวตฺถิยา มนุสฺสา ตาวติเก [ตาวตเก (?)] ปุเตฺต จ นตฺตาโร จา”ติ? “อิเจฺฉยฺยาหํ, ภควา [อิเจฺฉยฺยาหํ ภเนฺต ภควา (สฺยา.)] ยาวติกา สาวตฺถิยา มนุสฺสา ตาวติเก ปุเตฺต จ นตฺตาโร จา”ติฯ

“กีวพหุกา ปน, วิสาเข, สาวตฺถิยา มนุสฺสา เทวสิกํ กาลํ กโรนฺตี”ติ? “ทสปิ, ภเนฺต, สาวตฺถิยา มนุสฺสา เทวสิกํ กาลํ กโรนฺติ; นวปิ, ภเนฺต... อฎฺฐปิ, ภเนฺต... สตฺตปิ, ภเนฺต... ฉปิ, ภเนฺต... ปญฺจปิ, ภเนฺต... จตฺตาโรปิ, ภเนฺต... ตีณิปิ, ภเนฺต... เทฺวปิ, ภเนฺต, สาวตฺถิยา มนุสฺสา เทวสิกํ กาลํ กโรนฺติฯ เอโกปิ, ภเนฺต, สาวตฺถิยา มนุโสฺส เทวสิกํ กาลํ กโรติฯ อวิวิตฺตา, ภเนฺต, สาวตฺถิ มนุเสฺสหิ กาลํ กโรเนฺตหี”ติฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, วิสาเข, อปิ นุ ตฺวํ กทาจิ กรหจิ อนลฺลวตฺถา วา ภเวยฺยาสิ อนลฺลเกสา วา”ติ? “โน เหตํ, ภเนฺต ฯ อลํ เม, ภเนฺต, ตาว พหุเกหิ ปุเตฺตหิ จ นตฺตาเรหิ จา”ติฯ

“เยสํ โข, วิสาเข, สตํ ปิยานิ, สตํ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ นวุติ ปิยานิ, นวุติ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ อสีติ ปิยานิ, อสีติ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ สตฺตติ ปิยานิ, สตฺตติ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ สฎฺฐิ ปิยานิ, สฎฺฐิ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ ปญฺญาสํ ปิยานิ, ปญฺญาสํ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ จตฺตารีสํ ปิยานิ, จตฺตารีสํ เตสํ ทุกฺขานิ, เยสํ ตึสํ ปิยานิ, ตึสํ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ วีสติ ปิยานิ, วีสติ เตสํ ทุกฺขานิ, เยสํ ทส ปิยานิ, ทส เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ นว ปิยานิ, นว เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ อฎฺฐ ปิยานิ, อฎฺฐ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ สตฺต ปิยานิ, สตฺต เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ ฉ ปิยานิ, ฉ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ ปญฺจ

ปิยานิ, ปญฺจ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ จตฺตาริ ปิยานิ, จตฺตาริ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ ตีณิ ปิยานิ, ตีณิ เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ เทฺว ปิยานิ, เทฺว เตสํ ทุกฺขานิ; เยสํ เอกํ ปิยํ, เอกํ เตสํ ทุกฺขํ; เยสํ นตฺถิ ปิยํ, นตฺถิ เตสํ ทุกฺขํ, อโสกา เต วิรชา อนุปายาสาติ วทามี''ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''เย เกจิ โสกา ปริเทวิตา วา,
ทุกฺขา จ [ทุกฺขา ว (อฏฺฐ.)] โลกสฺมิมเนกรูปา;
ปิยํ ปฏิจฺจปฺปภวนฺติ เอเต,
ปิเย อสเนฺต น ภวนฺติ เอเตฯ

''ตสฺมา หิ เต สุขิโน วีตโสกา,
เยสํ ปิยํ นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก;
ตสฺมา อโสกํ วิรชํ ปตฺถยาโน,
ปิยํ น กยิราถ กุหิญฺจิ โลเก''ติฯ อฏฺฐมํ;

๙. ปฐมทพฺพสุตฺตํ

๗๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเปฯ อถ โข อายสฺมา ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''ปรินิพฺพานกาโล เม ทานิ, สุคตา''ติฯ ''ยสฺสทานิ ตฺวํ, ทพฺพ, กาลํ มญฺญสี''ติฯ

อถ โข อายสฺมา ทโพฺพ มลฺลปุโตฺต อุฎฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิเกฺข ปลฺลเงฺกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา วุฎฺฐหิตฺวา ปรินิพฺพายิฯ

อถ โข อายสฺมโต ทพฺพสฺส มลฺลปุตฺตสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิเกฺข ปลฺลเงฺกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา วุฎฺฐหิตฺวา ปรินิพฺพุตสฺส สรีรสฺส ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสิฯ เสยฺยถาปิ นาม สปฺปิสฺส วา เตลสฺส วา ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายติ น มสิ; เอวเมว อายสฺมโต ทพฺพสฺส มลฺลปุตฺตสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิเกฺข ปลฺลเงฺกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา วุฎฺฐหิตฺวา ปรินิพฺพุตสฺส สรีรสฺส ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสีติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

''อเภทิ กาโย นิโรธิ สญฺญา,
เวทนา สีติภวิํสุ [ปีติทหํสุ (สี. ปี.), สีติทหิํสุ (ก.)] สพฺพา;
วูปสมิํสุ สงฺขารา,
วิญฺญาณํ อตฺถมาคมา''ติฯ นวมํ;

๑๐. ทุติยทพฺพสุตฺตํ

๘๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติฯ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ทพฺพสฺส, ภิกฺขเว, มลฺลปุตฺตสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐหิตฺวา ปรินิพฺพุตสฺส สรีรสฺส ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสิฯ เสยฺยถาปิ นาม สปฺปิสฺส วา เตลสฺส วา ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายติ น มสิ; เอวเมว โข, ภิกฺขเว, ทพฺพสฺส มลฺลปุตฺตสฺส เวหาสํ อพฺภุคฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสีทิตฺวา เตโชธาตุํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐหิตฺวา ปรินิพฺพุตสฺส สรีรสฺส ฌายมานสฺส ฑยฺหมานสฺส เนว ฉาริกา ปญฺญายิตฺถ น มสี’’ติฯ

อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายํ เวลายํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ –

‘‘อโยฆนหตเสฺสว, ชลโต ชาตเวทโส [ชาตเวทสฺส (สฺยา.)];
อนุปุพฺพูปสนฺตสฺส, ยถา น ญายเต คติฯ

เอวํ สมฺมาวิมุตฺตานํ, กามพนฺธโฆตารินํ;
ปญฺญาเปตุํ คติ นตฺถิ, ปตฺตานํ อจลํ สุข’’นฺติฯ ทสมํ;

ปาฏลิคามิยวโคฺค [ปาฏลิคามวโคฺค (ก.)] อฏฺฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นิพฺพานา จตุโร วุตฺตา, จุโนฺท ปาฏลิคามิยา;
ทฺวิธาปโถ วิสาขา จ, ทเพฺพน สห เต ทสาติฯ

อุทาเน วคฺคานมุทฺทานํ –

วคฺคมิทํ ปฐมํ วรโพธิ, วคฺคมิทํ ทุติยํ มุจลินฺโท;
นนฺทกวคฺควโร ตติโย ตุ, เมฆิยวคฺควโร จ จตุโตฺถฯ

ปญฺจมวคฺควรนฺติธ โสโณ, ฉฏฺฐมวคฺควรนฺติ ชจฺจโนฺธ [ฉฏฺฐมวคฺควรํ ตุ ตมโนฺธ (สี. ก.)];
สตฺตมวคฺควรนฺติ จ จูโฬ, ปาฏลิคามิยมฏฺฐมวโคฺค [ปาฏลิคามิยวรฏฺฐมวโคฺค (สฺยา. กํ. ปี.), ปาฏลิคามวรฏฺฐมวโคฺค (สี. ก.)]ฯ

อสีติมนูนกสุตฺตวรํ, วคฺคมิทฏฺฐกํ สุวิภตฺตํ;
ทสฺสิตํ จกฺขุมตา วิมเลน, อทฺธา หิ ตํ อุทานมิตีทมาหุ [อตฺถาเยตํ อุทานมิติมาหุ (ก.), สทฺธา หิ ตํ อุทานนฺติทมาหุ (สฺยา. กํ ปี.)]ฯ

อุทานปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ